

Európa és Magyarország – Europa and Hungary

Képek a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokából

Pictures from the Historical Gallery of the Hungarian National Museum

Johann Christoph Schmidhammer:
Európa és a magyar nemes, 1750-es évek. Színezett rézmetszet
Johann Christoph Schmidhammer:
Europe and the Hungarian nobleman 1750s.
Coloured copper-
engraving

Ismeretlen művész: A Szent Korona a tartományok címerével, 1621. Olaj, vászon
Unkown artist: The Holy Crown with the coat of arms of the provinces, 1621. Oil, canvas

Pázmány A.: A magyar királyok csoportképe a koronázási domb körül, 1867. Olaj, vászon
A. Pázmány: The group of Hungarian kings around the coronation hill, 1867. Oil, canvas

Fotók – Photos:
Kardos Judit

Halász István
– Franz Kollarz:
A millennium emléklapja, 1896.
Színes litográfia
István Halász
– Franz Kollarz:
Memorial of the Millennium, 1896
Colour lithograph

Ismeretlen művész: „Imádkozik a király”. Emléklap az I. világháború kitérőre alkalmából, 1914. Színes nyomtatás
Unkown artist: The king is praying. Memorial plate on the occasion of the outbreak of World War I. Colour lithograph

Több hasonló grafika is származik a XVI. század végéről és a XVII. század elejéről, melyek mindegyikén egy nőalak képében jelenik meg az európai államok fantáziatérképe. A nőalak fején a birodalmi korona látható, bal kezében a birodalmi alma, jobbában a jogar. Az ábrázolás az európai egységet hivatott jelképezni, azt a gondolatot, amelynek korábban a „Sacrum Imperium Romanum”, a Német-Római Birodalom felelt meg. A nőalak körvonalain belül található a földrajzi Európa országai, Nagy-Britannia és Skandinávia kivételével. Magyarország szinte minden grafikán a deréktájon, közepén jelenik meg.

A címlapon közreadott ábrázolás II. Rudolf császárrá választása alkalmából készült, s a következő évben, 1577-ben jelent meg. Paulus Fabricius orvostudós és matematikus írta a lap szövegét, mely azt is megemlíti, hogy egy negyven évvel korábban készült hasonló lap újrafelhasználásáról és az aktuális helyzethez történő adaptálásáról van szó. Matthias Quad von Kinkelbach térképeit Hieronimus Ortelius 1602-es „Chronologia”-ja illusztrációinak stílusát követve készítette el; 1602-3-ban jelent meg „Liber aliquot itinerum...” című munkája. Egy 1587-ben Kölnben kiadott kötet általa készített illusztrációjaként ismét megjelenik a koronás Európa-nőalak. Sebastian Münster 1628-ban kiadott „Cosmographia”-jának figurája elnagyoltabb vonású, kevésbé finom rajzú, bár részleteiben megegyezik a korábbiakkal. A kötet szövege az „új Európáról” ír, arról a megerősödött európai öntudatról, amely a reneszánsz eszmevilágával párhuzamosan, azzal összefüggésben alakult ki, s a nagy földrajzi felfedezések tovább erősítették.

Ez az európaiság azt a közös érzést jelentette, amely a kontinenst áthatotta. Az európai egység gondolatát, a válságok közös megoldásának lehetőségét igyekeztek ezek a szimbolikus ábrázolások egyértelmű formában megfogalmazni. A nőalak koronájának felirata „Hispania”, felsőteste a Francia Királyság és a Német-Római Birodalom. A hasonló jellegű középkori illusztrációk a világ egészét, annak szerkezetét foglalták emberi alakba. A XVI. századtól egyszerre vált az egység és a sokféleség, összetettség gondolatának kifejezésévé az emberi alakban megjelenített Európa. A XVII. század elejére a kontinens egységét veszélyeztető tényezők – új államok kialakulása, a gyarmatosítások, az Oszmán Birodalom hódításainak folyamatos fenyegetése – ellen szükséges volt az egység gondolatának hangsúlyos kifejezése, s erre a már korábban megformált ábrázolástípus kiválóan alkalmas volt.

A Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokának színes fametszete a legkorábbi lapok közé tartozik, a későbbi változatokkal összevetve jól érzékelteti a motívum értelmezésbeli változásait, egyben egyik mintája lett a képi megfogalmazásának.

Basics Beatrix

MAGYAR MÚZEUMOK

2004/2. Nyár

MŰHELY

- Basics Beatrix: Magyarország és Európa. Történelem és kultúra évszázadokon át. 3
Nemes-Kovács Ernő: Árpádházi Szent Erzsébet ereklyetartó szobra. Pulszky Károly
millenniumi ajándéka a magyar nemzetnek 5
Kovács Gergely: Genius Loci – Egy páratlan hely szellemisége. A Mindszenty Emlékhely
Esztergomban 9
Schwarcz Katalin: „...és jöttek az apácák”. Rendezvénysorozat a klarisszákrol
a Budapesti Történelmi Múzeumban 13
Szőke Balázs: A Páva utcai zsinagóga rekonstrukciója 15
Várnai Vera: A Holocaust Dokumentációs Központ és Emlékgyűjtemény. 19
Képesy Bence: Csatlakozó jelenünk egybegyűjtött lomjai. 20
Balázs György: Múzeumok ingyen. A belépődíj eltörlésének hatása a múzeumokra 21

VISSZATEKINTÉS

- Korhehen Papp Zsuzsanna: A szabadkai Városi Múzeum Deák portréja 25
S. Lackovits Emőke: Skanzen Lágymányos-Kelenföldön. Sebestyén Gyula
múzeumi terve 1918-ból 27
Sági Zsolt: Kamra vagy kamara 29

SZÁMVETÉS

- Deme Péter: „Az év múzeuma 2003” pályázatról 30
Csapó Katalin: A Bölcsődei Múzeum 34
L. É.: A Néprajzi Múzeum Napja 36
Várad István: Garabonciások a múzeumokban. Gyermekegyüttes
a múzeumpedagógia szolgálatában. 38
KIS MÚZEUMOK A NAGYVÁROSBAN
D. Udvary Ildikó: Újdonságok a Pesterzsébeti Múzeumban és Gaál Imre Galériában 39

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

- Vásárhelyi Tamás: Az Európai Múzeumi Fórumról. 41
Basics Beatrix: Európa – értékek, utak, perspektívák. A Deutsches Historisches Museum
új kiállítása 42
Ébly Gábor: Partikuláris univerzalizmus. A British Museum új állandó kiállításáról 43
Balogh Jánosné Horváth Terézia – Katona Edit: Madžarski ljudski nakit – Magyar népi
ékszerek. A Néprajzi Múzeum kiállítása Ljubljánában 45

KIÁLLÍTÁSOK

- E. Csorba Csilla: „Párizs nem ereszt el.” Magyar írók Párizs-élménye 1900-1939.
Kiállítás a Petőfi Irodalmi Múzeumban 48
Basics Beatrix: A főváros régisége 1780-1873. Közterek és magánterek –
Mozaikok Budapest tegnapiából 1873-1940. A Budapesti Történelmi Múzeum
új állandó kiállítása a Kiscelli Múzeumban 50
Nagy Veronika: „...csak néztem és gyönyörködtem”. Népművészet a gödöllői
művésztelepen. Kiállítás a Gödöllői Városi Múzeumban 51
Halmágyi Pál: 2000 év építésze Magyarországon – A magyar építészet 1000 éve.
Időszaki kiállítás a makói József Attila Múzeumban 54

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

- Kriston Vízi József: Dokumentumok a „Látogatóbarát múzeumok” program
forrásvidékéről. 55
Rédey Judit: Reklámélet Pest-Budán 1845-1945 56
Gönczi Ambrus: Museums Journal 2004/1 57
Gönczi Ambrus: Pamiatky a Múzeá 2003/3-4. 58

- A PULSZKY TÁRSASÁG HÍREI. 59

- E számunk szerzői 64

A címlapon
Európa allegória. David Denecker kiadása, 1577
Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok

On the Cover
The allegory of Europe. 1577
Historical Gallery of the Hungarian National
Museum

Fotó – Photo: Kardos Judit

A hátsó borítón
Árpád-házi Szent Erzsébet ereklyetartó szobra
Szépművészeti Múzeum

On the Back Cover
The reliquary sculpture of St. Elizabeth of the
Árpád Dynasty,
Museum of Fine Arts

Fotó – Photo: Nemes-Kovács Ernő

HUNGARIAN MUSEUMS 2004/2 SUMMER

WORKSHOP

- Beatrix Basics: Hungary and Europe. History and Culture through Centuries. 3
Ernő Nemes-Kovács: The Reliquary Sculpture of St. Elizabeth of the Arpad Dynasty.
Károly Pulszky's Millennial Present to the Hungarian Nation 5
Gergely Kovács: Genius loci – The Spirit of an Exceptional Place. The Mindszenty
Memorial Place in Esztergom 9
Katalin Schwarcz: „...and the nuns arrived”. Program-series about the Clarists
at the Budapest History Museum 13
Balázs Szőke: The Reconstruction of the Synagogue in Páva utca. 15
Vera Várnai: The Holocaust Documentation Centre and Memorial Collection 19
Bence Képešy: The Odds and Ends of Our Days Before Accession 20
György Balázs: Museums for Free. The Effect of the Annulment of Entrance Fee
on the Museums 21

RETROSPECTIVE

- Zsuzsanna Korheen Papp: The Portrait of Ferenc Deák at the Town Museum
in Szabadka (Subotica). 25
Emőke S. Lackovits: Open-Air Museum in Lágymányos-Kelenföld. The Museum Plan
of Gyula Sebestyén from 1918 27
Zoltán Sági: A Chamber or a Store 29

RECKONING

- Péter Deme: The “Museum of the Year 2003” Competition 30
Katalin Csapó: The Crèche Museum 34
É. L.: The Day of the Museum of Ethnography 36
István Váradi: Wizards in Museums – a Children's Ensemble in the Service
of Museum Education 38
SMALL MUSEUMS IN THE BIG CITY
Ildikó D. Udvary: Novelties at the Pesterzsébet Museum and Imre Gaál Gallery. 39

INTERNATIONAL RELATIONS

- Tamás Vásárhelyi: The European Museum Forum 41
Beatrix Basics: Europe – Values, Ways, Perspectives. A New Exhibition
of the Deutsches Historisches Museum 42
Gábor Ébli: Particular Universalism. The New Permanent Exhibition
of the British Museum 2004 43
Terézia Balogh-Horváth – Edit Katona: Madžarski ljudski nakit – Hungarian Folk Jewelry. .
Exhibition of the Museum of Ethnography in Ljubljana. 45

EXHIBITIONS

- Csilla E. Csorba: „Paris Would Not Let You Go”. The Paris Experience of Hungarian Authors
1900-1939. Exhibition at the Petőfi Literary Museum 48
Beatrix Basics: The Antiquities of the Capital (1780-1873). Public and Private spaces
– Mosaics from the Past Days of Budapest (1873-1940). The New Permanent Exhibition
of the Budapest History Museum in the Kiscelli Museum. 50
Veronika Nagy: “... I was just looking and amazed”. Folk Art in the Artists' Colony
in Gödöllő. The Exhibition of the Museum of Gödöllő. 51
Pál Halmágyi: 2000 Years of Architecture in Hungary – 1000 Years of Hungarian
Architecture. A Temporary Exhibition in the József Attila Museum, Makó. 54

BOOK AND PERIODICAL REVIEW

- József Kriston Vízi: Documents Regarding the Origins of the “Visitorfriendly Museums”
Program 55
Judit Rédey: Advertising in Pest-Buda and Budapest 1845-1945 56
Ambrus Gönczi: Museums Journal 2004/1 57
Ambrus Gönczi: Pamiatka a Múzeá 2003/3-4. 58

- NEWS OF THE PULSZKY SOCIETY. 59
Authors of this issue 64

MAGYAR MÚZEUMOK
A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi
Egyesület folyóirata
Lapalapító: Éri István

Megjelenik évente négyszer
X. évfolyam 2. szám, 2004. nyár

Főszerkesztő:
Selmeczi Kovács Attila

Szerkesztőségi titkár: Gönczi Ambrus

A szerkesztőség tagjai: Basics Beatrix,
Cséve Anna, Holló Szilvia Andrea,
Kriston Vízi József, Wollák Katalin

A szerkesztőbizottság elnöke: Pintér János
A szerkesztőbizottság tagjai:
Bencze Géza, Bertáné Varga Judit,
Kócziánné Szentpéteri Erzsébet, Kovács Péter,
Vándor László, Vukov Konstantin

Fordítások:
Gönczi Ambrus

Szerkesztőség:
1087 Budapest, Könyves Kálmán körút 40.
Telefon: 210-1330/155, fax: 210-1336
E-mail: pulszky@bot.nhmu.hu
www.museum.hu/pulszkytarsasag
Felelős kiadó: Matskási István
Nyomdai előkészítés: Stúdió 12 Bt.
Műszaki szerkesztő: Németh János
Színes feldolgozás: Stúdió 12 Bt.
Nyomdai munkálatok: Prospektkop Bt.
Felelős vezető: Racskó József
Előfizethető a kiadónál
(levélcím: 1476 Bp. 100. Pf. 206.),
illetve postautalványon, csekkel vagy
átutalással az alábbi számlaszámon:
ABN-AMRO Bank 10200830–32323599
Előfizetési díj számonként:
egyéni előfizetőknek 700 Ft,
közületeknek 1000 Ft.
HUISSN1219–4662

Megjelenik a
Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma és
a **Nemzeti Kulturális Alap** program
támogatásával

Magyarország és Európa Történelem és kultúra évszázadokon át

Basics Beatrix

Amint az a címlapon szereplő hatalmas, Európa-jelképező nőalakot bemutató 1577-es színezett fametszeten is jól látható, Magyarország valóban Európa közepén található, még a XVI. századi szimbolikus ábrázolások antropomorfiázált megjelenítésein is.

Európa és Magyarország – a kontinens és az ország egyaránt allegóriák és szimbolikus ábrázolások témája lett már évszázadokkal ezelőtt. A különböző korok Magyarország és Európa viszonyáról alkotott elképzeléseit illusztráló grafikák a Nemzeti Múzeum hat egységre osztott kiállítása első részében szerepelnek. Az első, a nemzeti történelem és Európa történelme kapcsolatával foglalkozó részből kiderül, hogy a kettő természetesen nehezen választható el egymástól. A bemutatott művek egyrészt azok, amelyek olykor nagyon egyszerű és egyértelmű, de gyakran rendkívül bonyolult és összetett kompozíciókban kísérelték meg összefoglalni Magyarország szerepét az európai történelemben. Az itt látható ábrázolások másik csoportja a magyar történelem évszázadainak összefoglaló szimbólumai, részben az egyes, az európai történelemmel kapcsolatos jelentős eseményeket örökítették meg a magyar közönség számára.

Találkozhatunk olyan, mára már közismertté vált eszmék képi megfogalmazásaival, mint például a Magyarország a kereszténység védőbástyája gondolat, vagy Szent István országfelajánlása, de megismerhetjük az évszázadok során a magyarokról Európában kialakult elképzelést is.

A Habsburg birodalom részeként Magyarország szerepe változott ugyan, de nem szűnt meg fontossága. Két évszázad törökellenes küzdelmei során alakult ki az a kép, amelyet jól illusztrál a törökök által megkínzott, leláncolt nőalak, Hungária fametszeten megjelenő szimbolikus alakja. A törökellenes harcok sikerét dicsőítő allegóriák már az európai nagyhatalmak összefogásának eredményességét hirdetik.

A XIX. század két nagy európai forradalmi hullámának kétségtelen főszereplője lett a magyar forradalom és szabadságharc. Európai hatása óriási volt, szinte minden nép megalkotta a maga Kossuth-képét, allegóriáját Angliától Portugáliáig, a tengerentúlon született művek az emigrációban töltött évek, Kossuth amerikai körútjának jelentőségéről tanúskodnak.

A kiegyezéssel elkezdődő „boldog békeidők” osztrák-magyar fejlődésének tragikus vége az első világháború lett. Ezt a két végletet kiválóan illusztrálják az 1867 és 1920 között keletkezett

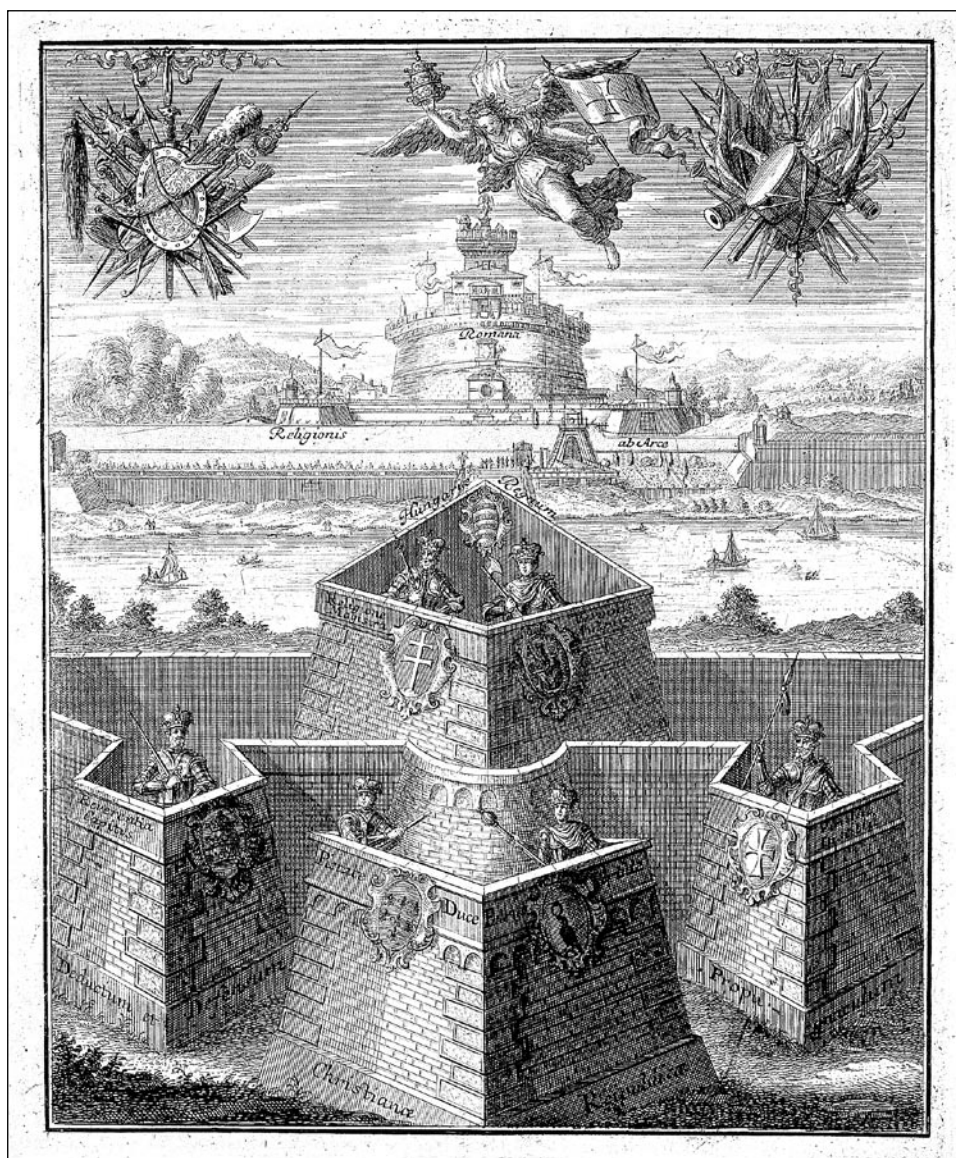
allegorikus lapok, némelyikük már egyfajta képi mítoszként vált ismertté több emberöltőnyi közönség számára.

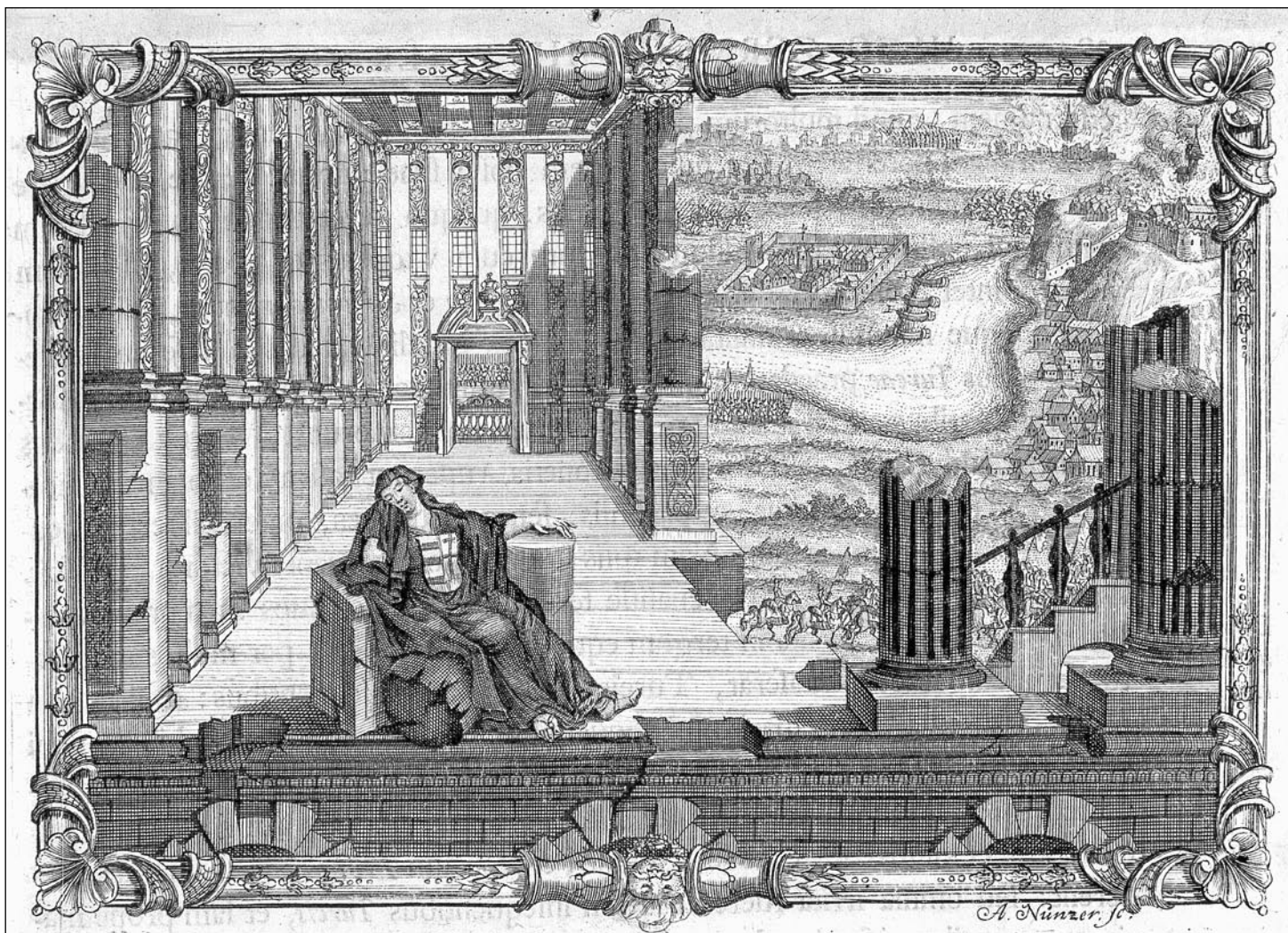
Az utolsó egységben a világörökség részeként, illetve várományosaként ismert műemlékek, tájak, természeti kincsek bemutatásához jórészt kiváló XIX. századi művészek munkáit használtuk fel.

Minden egyes egységben megjelenik egy-egy emblemikus jelentőségű, a korszakot összefoglalóan jellemző műalkotás. Ezek közül némelyik ismert már a közönség számára, míg vannak közöttük eddig soha nem látottak is. Az előbbiek közé tartozik Johan Nel fametszete, a XVI. század utolsó harmadának reprezentatív műalkotása,

mely a magyarországi török háborúkat kívánta összefoglalni. Martin Schrott *Wappenbuch des Heil. Röm. Reichs und allgemeiner Christenheit in Europa* című munkája 1582-ben jelent meg Münchenben, ennek illusztrációja a fametszet. Az allegória egyértelmű, középpontjában a koronás nőalakként ábrázolt, megbilincsel és láncra vert Hungária, akit törökök kínoznak. Levágott karjain kutyák marakodnak. A törökellenes harcok hősei jobboldalt fekszenek: a Csele patakba fulladt II. Lajos király, I. Mátyás király, II. Ulászló király, Hunyadi János, Bakics Pál, Zrínyi Miklós és Thury György. Az egyes csoportokhoz egy-egy értelmező latin vers tartozik. A kompozíció bal oldalán páncélos német lovagok sietnek

*Ismeretlen művész: Magyarország a kereszténység védőbástyája. XVII. század második fele. Rézmetszet
Unknown artist: Hungary as the bulwark of Christianity, second half of 17th century. Hungarian National Museum*

Andreas Nunzer: Allegória Hungária alakjával, 1746. Rézmetszet. – Andreas Nunzer: Allegory with the figure of Hungaria, 1746. Hungarian National Museum
Fotók – Fotos: Kardos Judit

Hungária segítségére. Szemben a csataképekkel és eseményábrázolásokkal ez a kompozíció allegorikus formában dolgozta föl a törökellenes harcok tragédiáját, Magyarország védtelenségét, s egyben arra buzdított – német területen –, hogy nyújtsanak segítséget e küzdelemben. A kompozíció szimbolikus ereje oly nagy volt, hogy századokkal később is mintaként használták, még a Trianon utáni Magyarország helyzetére is alkalmazva. Hasonlóan ismert a *Magyarország a kereszténység védőbástyája* című rézmetszet is. Az ábrázolás szó szerint értelmezve fogalmazta meg a kompozíciót: az előtér bástyarendszerén koronás alakok őrködnek, kezükben fegyvert (kard, pallas, buzogány, lándzsa) tartanak. A bástyák latin nyelvű feliratai az allegória megfogalmazásai. A háttérben a római Angyalvár látható, fölötté angyal repül a pápai tiarával a kezében. Az allegorikus kompozíció pontosan fejezi ki a „Magyarország a kereszténység védőbástyája” gondolatot, a bástyarendszer a kereszténységet szimbolizáló pápai lakóhely, az Angyalvár előtt helyezkedik el, kézzelfoghatóan védelmezve azt. Az elképzelés gyakran megfogalmazódott a XVII. században írott forrásokban, irodalmi művekben is. Bár a törökellenes harcokról, Magyarország szerepéről sok allegorikus ábrázolás született, a bástyamotívum ilyen konkrét formában egyet-

len más grafikán sem jelent meg. Készültek másféle allegóriák is, így például egy nürnbergi metsző színezett rézkarca, amelyen az Európát megszemélyesítő nőalak magyar ruhát visel, míg a magyar nemesifjú öltözékén keverednek a magyar és európai viselet jellegzetességei (van mentéje és dolmánya, de finom cipőt hord a szokásos csizma helyett). A jelenet alatti kis vers némileg ironikus hangvételű, s a korszak egyes népekre, azok karakterisztikus tulajdonságaira utaló elképzeléseit tükrözi.

Az alig ismert művek közé sorolható a Szent Koronát a tartományok címereivel bemutató 1621-ben készült olajfestmény. A koszorúval övezett ellipszis alakú mezőben középen a szent korona látható tíz címerrel körülvéve (Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Kunország, Lodóméria, Bulgária, Bosznia, Galícia, Szerbia, Szlavónia). Alatta a fekvő téglalap alakú táblát figurális ornamentika keretezi, benne versszöveg, amely a korona vándorlásait írja le, amint Prágából Pozsonyba, majd Zólyomba érkezett. A festmény, bár sok hasonlóságot mutat a Révay Péter koronaőr könyvében megjelent illusztrációval, annál azonban sokkal inkább hasonlít az eredetihez, a kereszt egyenesen áll rajta, mint az 1613-as rézmetszeten, vagy III. Ferdinánd 1626-ban

festett arcképén, amely magyar uralkodóként mutatja be.

Hasonlóan kevésbé ismert *A magyar királyok csoportképe a koronázási domb körül* című nagyméretű olajfestmény, amely alkotójának teljes nevét sem ismerjük. 1867-ben, I. Ferenc József magyar királlyá koronázása alkalmából az összes magyar uralkodót egy csoportképen örökítette meg. Középen, a koronázási domb halmán Szent István, az első király térdel, kezében templommodellt tartva, a többiek a dombot veszik körül. A portrék az 1664-ben, Nürnbergben kiadott Mausoleum királyképeit utánozzák jórészt – ezek nagyon sokáig minták maradtak, különösen a csoportképek esetében. Egy nagyon hasonló kompozíciójú grafika található a Történelmi Képcsarnok gyűjteményében: 1830-ban V. Ferdinánd koronázásának emlékére készült, aki középen látható, s a többi uralkodó őt veszi körül. A festmény – egyedülálló a maga nemében – tulajdonképpen a magyar királyság intézményének allegóriája.

A világorökség részeként talán a legismertebb a budai várpalota, amelynek főhomlokzati terve, Nádler Róbert 1900-ban készült nagyméretű akvarellje a Budapesti Történelmi Múzeumból került a kiállításra. A Hauszmann Alajos által készített átalakítás terve szerint mutatja be a Várpalota

főhomlokzatát. Az 1867-es kiegészést követően felmerült az igény arra, hogy az uralkodó rezidenciaként használja a budai palotát. A Fővárosi Közmunkák Tanácsa 1880-ban terjesztette fel az uralkodónak a királyi palota bővítési tervét. Az építész, Ybl Miklós életének utolsó évtizedét a palotatervezés feladata uralta, de a kivitelezési munkák 1890-es megkezdését követően néhány hónappal meghalt. A bővítés-átépítés további munkálatait Hauszmann Alajos folytatta. 1892-ben I. Ferenc József megkoronázásának negyedszázados jubileuma alkalmából szükségessé vált a trónterem kibővítése. A kivitelezési munkálatok csak a következő évben indultak meg, s 1896-ban fejeződtek be. Hauszmann homlokzattervei közül a Duna felőli a legsikerültebb. Középen a timpanonnal koronázott portikusz fölött szecessziós részletekkel (szoborcsoportok, csúcsán a Szent Korona másolata) gazdagított neobarokk kupola emelkedik, két oldalt kolonnád helyezkedik el – ez a megoldás a francia barokk építészet mintáit követi. A középízalatt előtt lépcső vezet föl a kertből az első emelet szint-

jére két íves lépcsőkarral. Hauszmann a palotát övező melléképületek együttesét is jelentősen megváltoztatta, lovardát építtetett, s az udvari istállót is átalakította.

A kiegészést követően csaknem háromszorosára nőtt budai királyi rezidencia méltó párja lett a bécsi Hofburgnak, városképi szerepe révén pedig még annál is fontosabbá vált. Mint királyi palota az átépítést követően csak igen rövid ideig működött, a II. világháború sérülései súlyosak voltak, az újabb, utolsó átépítést pedig jelentősen megváltoztatta külsejét. Így amit ezen a vízfestményen láthatunk, lényegében egy már nem létező képét mutatja a palotának, a mai arcát megelőző legutolsót.

A kiállításon látható festmények, rajzok és grafikák a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokának gyűjteményéből származnak (három kölcsönzött műtárgy kivételével), legnagyobb részüket a közönség itthon még nem láthatta, néhány jeles műtárgy viszont szerepelt már külföldön, például Magyarország 1999-es brüsszeli bemutatkozásán, vagy a Vatikáni Múzeumban.

LsdmgSeealso:Cmlapsborf2Coverand
Cover 2

Hungary and Europe History and Culture through Centuries

The exhibition of the National Museum is a huge selection of different works-of-art in relation to Hungary, its place and role in Europe in the light of history and culture. The majority of works belongs to the Hungarian National Museum, but several of them have never been seen by the Hungarian public. The relationship between Hungary and Europe is defined in six units, from their common history, how Europeans see and saw us in different periods. The other units show the important stages of Hungarian history - the Hapsburg Empire, the Revolution and War of Independence in 1848-49, the Dual Monarchy and the booming period until 1920. The last unit is dedicated to those Hungarian monuments, regions and natural beauties which are becoming parts of the World Heritage. In each unit there is one emblematic work of art – some of them are quite new to Hungarian visitors – to “summarise” the given period.

Árpádházi Szent Erzsébet ereklyetartó szobra Pulszky Károly millenniumi ajándéka a magyar nemzetnek

Nemes-Kovács Ernő

Méltó emlékezni, újra és újra felidézni Magyarország minden idők legnevesebb műgyűjtőjének munkásságát, aki nemcsak a magyar, de az európai kultúrának is jeles személyisége volt. Ezúton szeretnénk kifejezni tiszteletünket Pulszky Károly előtt, aki életművével felbecsülhetetlen értékű gyűjteményt teremtett Magyarországon. Méltán nevezhetjük az általa vásárolt műalkotások gyöngyszemének azt az ereklyetartó kegyszobrot, amely Árpádházi Szent Erzsébetet ábrázolja a jól ismert rózsacsoda legendájának attribútumaival.

A Szépművészeti Múzeum Régi Szobor-gyűjteményében őrzött, 1185. leltári számon jegyzett festett faszobor restaurátori kutatását 1998 májusában kezdettem el diplomamunkaként. A gyűjtemény raktáron lévő, restaurálásra szoruló tárgyai között megragadott a kisméretű női ábrázolás szokatlan eleganciája, remek kivitelezése. A mű restaurálására 1998-1999 között került sor faszobrász-restaurátori diplomamunkaként a Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátori Intézetében.

A kisméretű faszobrot (67 x 22 x 20 cm) Pulszky Károly 1895-ben vásárolta Firenzében, E. Constantini műkereskedőtől 2 000 líráért. Ugyanebben az évben vásárolta meg többek között a perugiai Palazzo Isidori 1380-ban készült freskóit is. Pulszky a műtárgyvásárlásait követően ért igaztalan vádak és méltánytalan zaklatások közepette nem készíthette el az ál-

tala vásárolt tárgyak szakszerű leírását, így az utókorra hagyta a nagyszámú gyűjtemény tudományos feldolgozását, amely feladat immár több mint egy évszázada folyik. Műgyűjtő tevékenységével kapcsolatban megválaszolandó kérdés maradt, hogy minden esetben tisztában volt-e az általa vásárolt tárgyak eredetével, vagy sokszor ösztöneire és kifinomult szépérzékére hagyatkozva válogatott a rendelkezésére álló összegekből, esetleg szándékosan informált tévesen az egyes darabok szerzőjét és attribúcióját illetően? A kérdés feltehető a Szépművészeti Múzeum Szent Erzsébet szobrával kapcsolatban is, amelynek ikonográfiai és stílusztikai jegyek alapján történő meghatározására és datálására az elmúlt évszázadban több kísérlet is történt.

A szobor azonosítására Peregriny János, Fabriczy Kornél, Paul Schubring, Meller Simon valamint Balogh Jolán tettek kísérletet, akik a mestermű szerzőjét és datálását illetően eltérő véleményen voltak (sienai iskola, Neroccio di Bartolomeo, Jacopo della Quercia, legutóbb pedig Francesco di Valdambino), készítésének idejét pedig a trecento végétől a quattrocento végéig helyezték. Sienai eredetével a kutatók egyetértettek. Minden tekintetben bizonytalanság övezte a szakértők véleménye szerint kiemelkedő értékű mű korát, mesterét és az ábrázolt nő személyét, amelyről ma már valóban csak az ikonográfiai és stílusjegyek alapján, valamint a szobron található anyagok vizsgálata során kaphatunk értékelhető információt. A szobor talapzatán a vásárláskor Dante Purga-

A Szent Erzsébet szobor restaurálás előtti állapotának felvételén az 1913-1935 közötti sérülések javítása látható

The repairing of the damages suffered between 1913 and 1935 are perceivable in the photo taken before the restoration of the St. Elizabeth sculpture

tóriumának 27. énekéből származó idézet volt olvasható, amelyet a korábbi tulajdonos írt fel egy papírra. Ennek alapján a szobor első azonosításaként az ószövetségi Liát jelölték meg.

A röntgenfelvételen a szobor belsejében kialakított hosszanti üreg világos sávként látható
The lengthwise hollow made in the inside of the sculpture can be seen as a light stripe in the radiogram

Paul Schubring 1913-ban lajstromot készített a Szépművészeti Múzeum itáliai szobrászati gyűjteményéről. A kéziratból kiderül, hogy a szobor előre nyújtott jobb kezében virágot tartott, amely egy 1935-ben készült fényképen már nem látható. Ebből, valamint a brokátdíszítésű köpenyben található rózsacsoda alapján Schubring 1913-ban már Szent Dorottyaként említi a szobrot (Neroccio modorában). Analógiaként a berlini szépművészeti múzeum firenzei Szt. Dorottya (Andrea della Robbia köre) kerámiaszobrát jelöli meg, azzal a megjegyzéssel, hogy Firenzében abban az időben egészen másként ábrázolták Dorottyát. Valóban jelentős az eltérés, hiszen Árpádházi Szent Erzsébet egyik leggyakoribb ábrázolása, a rózsacsoda legenda szerint nem kosárban – ahogy azzal Dorottyánál találkozunk –, hanem köpenyében, illetve a korai itáliai ábrázolásokon kezében (is) tartja virágait.¹ A jelentéktelennek tűnő eltérést Schubring a „XIV-XVI. századi illusztrációk Dante Isteni Színjátékához” című kiadványában megerősítette, melyben Ambrogio Lorenzetti 1330 körül festett (ma a sienai Képtárban található poliptichonon), ugyancsak egy Szent Dorottyának titulált táblaképet publikál.² A festményen a nő Szent, szobrunkhoz hasonlóan előrenyújtott jobb kezében és köpenyében tartja virágait. Egyetlen gond csak az, hogy a nevezett képen sem Dorottyát, hanem Szent Erzsébetet láthatjuk. Sajnálatos az, hogy a téves attribúció a festmény esetében ugyancsak napjainkig megmaradt.

Az itáliai analógiáknál maradvá, fontosnak tartjuk ismertetni a magyar szent életének főbb

mozzanatait, és a halála után gyorsan terjedő tiszteletének okait. Erzsébet 1207-ben született II. András király és merániai Gertrud harmadik gyermekeként. Hermann türingiai órgróf fia számára 1211-ben megkérte Erzsébet kezét, akit hamarosan a németországi Wartburg várába kísérték. Itt élte le rövid életét, jegyesével Hermannal, akit 1216-ban veszített el, majd annak öccsével, Lajossal, aki később férje lett. Az esküvőre 1221-ben került sor, Erzsébet ekkor 14, Lajos pedig 21 éves volt. Három gyermekük született: Hermann, Zsófia és Gertrud.

A pápa Konrád inkvizítort és mestert nevezte ki Erzsébet lelki atyjának, aki szerzetesi szigorral irányította lelki fejlődését, nem kímélve a nehéz ütlegetésektől sem. Ez jelentősen meghatározta egész életét. Harmadik gyermekük születésekor, 1227-ben Lajos a Szentföldön indított hadjáratba igyekezve az itáliai Otrantóban megbetegedett és meghalt. Ezután Erzsébet támasz nélkül maradt anyósa és sógorai mellett, minden idejét gyermekei nevelésére és a szegények, betegek gondozására fordította. Keresztyéni magatartását és adakozó szeretetét rokonai tékozlásnak tekintették, nem támogatták az általa alapított kórház finanszírozását és a szegények étellemezését sem. Később II. Frigyes császár megkérte a kezét, ő azonban visszautasította. 1228-ban férje földi maradványainak hazaszállítását követően szegénységi fogadalmat tett, és belépett Asszisi Szent Ferenc harmadrendjébe. Csodatevő erejének híre ment, messziről zarándokoltak hozzá a betegek és a gyógyultak, meg a hívők. Számptalan eset tanúskodott a benne lakozó Szentlélek erejéről. Erzsébetet rövid betegség után 1231. november 17-én halt meg.

Halála után mindössze négy év elteltével, IX. Gergely pápa 1235. május 26-án az itáliai Perugiában Erzsébetet szentté avatta, egy évvel később, 1236. május 1-én került sor földi maradványainak oltárra emelésére Marburgban. Perugiában 1235-ben kis kápolnát emeltek a városfalon kívül a tiszteletére, amelyet 1327-1329 között kibővítettek, és 1338-ban XXII. János pápa parókia rangra emelte. A későbbi évszázadokban több ízben bővült a templom, új oltárokkal gazdagodott. 1822-ben Serafino Siepi említette, hogy „a modern restaurálás előtt (1818-1822) a templom tituláris szentjének szobra a II. számú oltár tartozékaként egy fülkében állt”. Létezett tehát egy Szent Erzsébetet ábrázoló szobor Perugiában 1822-ig, amiről nincs leírásunk. Kis méreteire csupán az egykori kápolna, majd templom adottságaiból következtethetünk, valamint abból, hogy a szobor egy fülkében állt. A templomot a XX. században ismeretlen okból lerombolták.

Perugiában, az umbriai Nemzeti Galériában láthatóak azok a freskók, amelyek egykor a perugiai Szent Erzsébet templom falát díszítették. Az 1300-as évek elejéről származó freskók közül kettőn Erzsébetet láthatjuk. Az egyik a rózsacsoda legendáját örökíti meg, a másik ábrázoláson pedig a festő, szobrunkhoz hasonló testtartásban, egymagában ábrázolta a Szentet.

Ez utóbbit a jobb kéz, amely a csokrot tartotta, a mellkas, valamint az ölben tartott rózsaköteg elpusztult, így csak a váll és csípő mozgásából következtethetünk a jobb kéz mozdulatára. Feltételezhetjük, hogy létezett egy korábbi „modell”, amely hozzájárult a szent ezen formában történő ábrázolásához. A templomban lévő merov, frontális szentábrázolásokhoz képest az enyhe S-alakú testtartásban megőrzött Erzsébet sokkal lágyabb, plasztikusabb ábrázolás.

Árpádházi Szent Erzsébet rózsacsoda legendájának a perugiai templomból származó freskónál korábbi ábrázolásával eddig nem találkoztunk. Bizonyosak lehetünk abban, hogy ez az ábrázolás-típus a perugiai templomból indult és terjedt el Itáliában, majd a XVIII. századtól Németországban és Magyarországon is. A rózsacsoda korai ábrázolásaival többek között Ambrogio Lorenzetti (1335-40), Lippo Vanni (XIV. század) és Benozzo Gozzoli (1452) festményein találkozunk. Az ismert ábrázolások azt a jelenetet rögzítik, amikor Erzsébet köpenyében kenyeret vitt a szegényeknek, és amikor

Az 1935-ös felvételen a sérülések előtti állapotában látható a szobor

On the photo, taken in 1935, the sculpture can be seen before its damages

egyik rosszindulatú rokona kérdőre vonta, a kenyerek rózsákká változtak át az ölében.

A restaurálást megelőzően ikonográfiai, vi-selettörténeti, valamint stilisztikai kutatást kezdeményeztünk, amely során dr. Szilárdffy Zoltán és Domonkos László szakértők közreműködésével és a kutatás kezdetén rendelkezésre álló analógiák segítségével (Szent István bazilika sekrestyéjében látható Szent Erzsébetet ábrázoló üvegfestmény, továbbá XVIII-XIX. századi osztrák és német festők: Mönchen-Gladbach, Bernhard Kühlen, Friedrich Wilhelm Müller, Friedrich Ludy és Friedrich Overbeck festményei, stb.) az ábrázolt személy azonosságát egyértelműen meghatározhattuk. A ruhá-

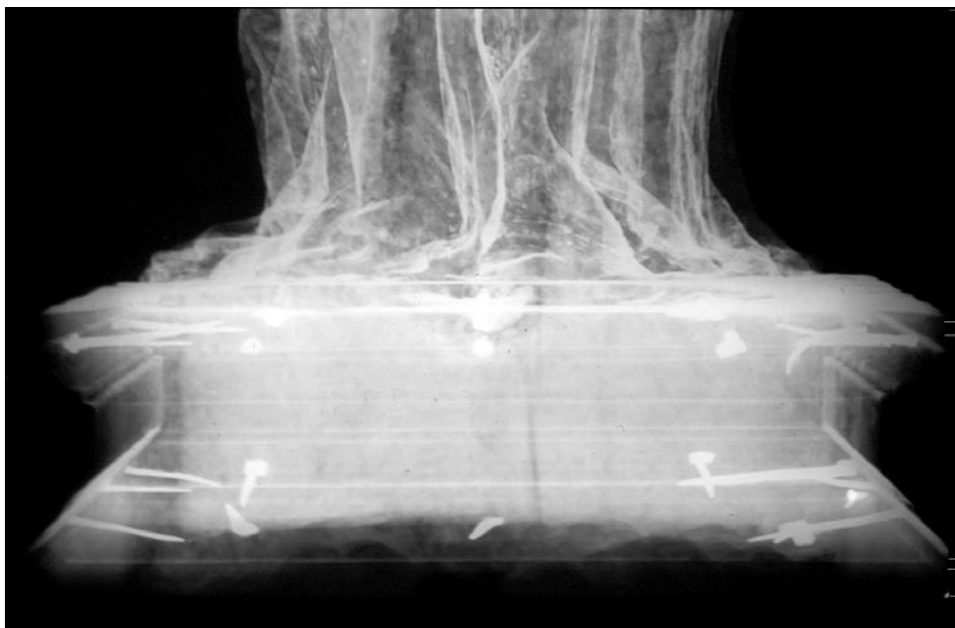
gait, szerkezetét, fizikai állapotát, a korábbi átalakítások, javítások mértékét és azok anyagait segítettek meghatározni. A vizsgálataink eredményeként teljes bizonyossággal mondhatjuk, hogy a Szépművészeti Múzeum szobra Árpádházi Szent Erzsébetet ábrázolja, nagy valószínűséggel az umbriai Perugiában készült, és jelenleg látható (másodlagos) festése 1550-1600-ból származik.

Átvételkor a szobor egészben állt, nem voltak különálló darabjai. Felületén kisebb-nagyobb repedéseket figyelhettünk meg, amelyek a bal kézfej, a rózsacsokor környékén jelentkeztek intenzívebben. A repedések mentén eltolódás volt látható a formákon. Az alapozás

kéletesen illeszkedő falapot helyeztek. Az üreg a fej közepétől a talpazat felső részéig tart, vagyis a faszobrok üregezési technikájával ellentétben (melynek szerepe a bél eltávolításával, a légnedvesség változásának következtében a repedés veszélyének kiküszöbölése) nem a szobor aljáig tart. Az így kialakított, tökéletesen zárt üreg alkalmasnak bizonyul ereklye elhelyezésére is. Felmerült annak a lehetősége, hogy esetleg papírdokumentumot vagy más tárgyat helyeztek a szobor belsejébe, azonban a röntgenfelvételek ezt a feltételezést a kezdeti vizsgálatok során nem támasztották alá. A hátoldal megmunkálása, illetve a talpazat alján található 10 mm átmérőjű nyílás, amely a szobor belsejében kialakított üreggel nem érintkezik, arra utalnak, hogy a szobrot körmenetekben is vihették talpazatra erősítve.

A szobor alapozásainak és festékrétegeinek kutatása során nyert eredmények alapján elmondható, hogy eredetileg a köpeny zöld, a ruha pedig fehér színű volt, mintázat nélkül. Csupán a ruha szegélyein, illetve a rózsacsokron lehetett aranyozást találni az eredeti rétegeken. Az eredeti testszín az átfestés alatt, a középkorból jól ismert tojástempera porcelános, különös fényű rétege alkotta, amelynek feltárásával a szobor eredeti aspektusát viszanyerhetette.

A restaurátori beavatkozás megtervezésénél az elsődleges szempont az volt, hogy a szobor esztétikai megjelenésében ne történjen jelentős változtatás. A felületi szennyeződés eltávolítása után a szobor anyagainak stabilizálása volt a fő cél, továbbá a XX. századi javítás anyagainak eltávolítása és az eredeti testszín bemutatása. A szobor korához képest igen jó állapotban maradt meg, nem volt indokolt más beavatkozás, azonban a meglévő anyagok és a polikrómia esztétikai helyreállítása mindenképpen javított a szobor értelmezhetőségén. A vizsgálatok során szerzett eredményekkel, és a tisztítás előrehaladtával egyre inkább körvonalazódtak a tényleges hiányok és sérülések. Az előző javításnál használt anyagok minősége nem volt megfelelő, az idők során rugalmasságukat veszített tömitések sok helyen elváltak és megrepedeztek a szobron. Ezeket a tisztítás alkalmával eltávolítottuk. Szintén a XX. századi javítás során festették le a rózsacsokrokat egyenesen vörös színre. A réteg eltávolítása során a vörös, fehér és az arany színű rózsák láthatóvá váltak. A talpazaton szintén jelen levő tömitések és vörös átfestés alatt a másodlagos réteg márványozása került elő töredékes állapotban, amelyet rekonstrukcióval mutattunk be a restaurált szobron. Jelentősebb rekonstrukcióra az egykori azurit réteg hiányainak kiegészítésénél került még sor a talpazaton, amelynek alapozásáról előzőleg lemosták az elszíneződött azurit réteget. A kék szín csupán a hátsó lécen maradt meg töredékben, a leltári címke alatt. A papír eltávolítása után feltárt azurit maradványokat polarizációs mikroszkóp segítségével lehetett azonosítani. A talpazat frontális oldalára ragasztott papírt konzerválás céljából Szalai

A tövisnyúlvány darab világos foltként jelentkezik a talpazat és a lábfejek találkozásánál
The spine projection fragment is perceivable as a light blur at the joint of the support and the feet

zat jelenleg látható sgraffito technikával készült mustrájának meghatározására a new yorki Metropolitan Museum of Art Textil Osztályán végeztünk kutatásokat. A szobron látható ornamentikával szinte teljes mértékben megegyező mintákat találtunk Itáliában az 1550-1600 közötti időszakban. A művészettörténeti kutatásokat Elvio Lunghi és F. F. Manchin, a perugiai egyetem művészettörténeti intézetének szakértői segítették, akik előnyben részesítették a szobor umbriai (perugiai) készítését a sienai eredettel szemben. Dr. Prokopp Mária művészettörténész a szobor perugiai készítését szintén megerősítette.

A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy a szobor egyetlen jelentős változtatása, az átfestés és a talpazat profiléces kialakítása, melynek anyaga nyárfa (*Populus nigra* L.), Boros Ildikó meghatározása szerint a XVI. században történt. A közel egy évszázadig raktárban tárolt faszobor restaurálását továbbá fototechnikai (normál, UV, lumineszcens, IR, RTG), fizikai (sztereo, UV, polarizációs mikroszkóp, RTG-diffrakció) és kémiai (cseppanalízis) vizsgálatok előzték meg, amelyek a szobor anya-

és polikrómia felületi kopásai, sérülései voltak a romlás leglátványosabb tünetei. A múzeumi raktározás miatt a szobor felületét vastag porréteg borította. A szobor jobb kezében nem volt virágcsokor, ahogy azt Schubring 1913-ban még láthatta. Egykori jelenlétére csupán az ujjak és a tenyér záródása által kialakított nyílás utalt. A fototechnikai vizsgálatok kimutatták a korábbi javítások nyomait a nyakon és a homlokokon. A csokor akkor törhetett le a szoborról, amikor a homlokokon és a nyakon látható sérülések is keletkeztek, valamikor 1913-1935 között, tudniillik az 1935-ben készült fotón még a múzeumi restaurálás előtti állapotában már csokor nélkül látható a szobor. A röntgenfelvételen látható, hogy a nyaknál erős ütés hatására teljes keresztmetszetében eltört a szobor, a homlokokon pedig 3 x 4 cm-es felületen az alapozás és festés kipergett. A sérülések szándékos rongálásra utalnak. Elképzelhetetlen ugyanis az, hogy a kemény, vadalmafából (*Malus sylvestris* Mill.) készült szobor saját súlyától, akár magasról is leesve, ilyen törést okozott volna.

A szobor belüli üreges. A faragás során, a bél eltávolítása után a hátoldalon levő nyílásba tö-

*Az egykor virágcsokrot tartó jobb kéz. Részletfelvétel Árpádházi Szent Erzsébet restaurált szobráról
The right hand once holding a bunch of flowers. Detail of the restored sculpture of St. Elizabeth of the Arpad Dynasty*

Fotók – Photos: Nemes-Kovács Ernő

Veronika papírrestaurátor távolította el a szoborról, azt a XIX. században készült feliratot, melyen Dante Purgatóriumának egy részlete olvasható. A levétel után savtalanította, és japánpapírra kasírozta. A felirat a dokumentációhoz mellékelve visszakerült a múzeumba.

Az esztétikai helyreállításakor figyelembe kellett venni a szobor karakterét, vagyis a kiálló részek kopottságának tükröznie kellett a szobor korát, ezért a kiálló felületeken a retus csupán minimális. Az alapozás hiányai kizárólag az esztétikailag zavaró részeken lettek pótolva: a nyakon, a homlokon és a talpazaton. A restaurálás során a szoborra védőréteg került. A szobor restaurálása során Szent-Gály Erzsébet faszobrász-restaurátor művész biztosította a szakmai felügyeletet.

A restaurálás befejeztével 1999. május 30-án, a diploma-előadás szövegének szerkesztésekor merült fel, hogy a Szent Erzsébetet ábrázoló faszobor belsejében egykor valamilyen tárgyat helyeztek el. Az összegyűjtött adatokból egyértelművé vált, hogy a szobor egykor ereklyetartó kegyesszoborként funkcionált. A röntgenfelvételt újra megvizsgálva a talpazatban alig láthatóan fehér foltot lehetett felfedezni, amely jellegében sem fémre, sem fára nem hasonlított. A Computer-tomográfus (XCT) vizsgálat csontot mutatott ki a szobor belsejében, amelyet a készítéskor, de legkésőbb az 1550-1600-as felújításakor helyezhettek oda. Az emberi csont tövisnyúlvány (processus spinosus) darabja. A szoborban levő tárgy azonosítását a kistarcsai Flór Ferenc Kórház szakemberei végezték. A rendkívüli értékű műalkotás a vizsgálatot követően, megfelelő óvintézkedések mellett raktári elhelyezésre került a múzeumban.

Feltételezhetjük, hogy az ereklye mellé írott dokumentumot is elhelyeztek, amelynek anyaga a fent említett vizsgálatokkal nem kimutat-

ható. Konkrét eredményeket a csont azonosításához annak beható vizsgálata (genetikai, kormeghatározás) után kaphatnánk, a szoborból való eltávolítását követően. További vizsgálatok (spektroszkópiás és C 14-es kormeghatározás) segítségével a szobor készítésének pontos idejét meg lehetne határozni a fa anyagból vett minták alapján, elosztatva a datálás kapcsán fennmaradt bizonytalanságot.

Kutatásaink eredményeként felmerült annak a lehetősége is, hogy a magyar Szent Erzsébet legkorábbi ábrázolása lehet a szobor, amely az itáliai Perugiából 1235-ből származik, abból a templomból, amelyet tiszteletére emeltek, és ismeretlen okok miatt a XX. században romboltak le, továbbá a szoborban elhelyezett csont volt az az ereklye, amelyet IX. Gergely pápa a perugiai szentté avatáskor felszentelt.

A Pulszky Károly által vásárolt mű, a kutatás és restaurálás után, immár Szent Erzsébetként élhet tovább, hordozva magában sok évszázados titkát.

A szobor kutatása és restaurálása új fényben tünteti fel a Szépművészeti Múzeum szobrát. A pontos ikonográfiai meghatározás és a restaurált mű esztétikájában történt pozitív változás újabb lehetőségeket nyit a Szent Erzsébet ábrázolások kutatásában. Reméljük, hogy az eddig megválaszolatlan kérdésekre – a szobor és a benne található ereklye további vizsgálata során – hamarosan fény derülhet, hiszen csak így biztosítható a szobor méltó elhelyezése, kiállítása. Reméljük, hogy a tanulmányban közölt eredmények elegendő információt szolgáltatnak arra, hogy a szobor további kutatásához szükséges lépések megtörténjenek a tulajdonos, valamint a művészeti kultúránk továbbélésében felelősséget vállaló Katolikus Egyház, nem utolsósorban a kulturális örökségünk védelméért felelős hivatali szervek részéről.

Jegyzetek

¹ Szent Erzsébet XIII-XV. századi itáliai ábrázolása-it legteljesebben Kaftal George gyűjtötte össze az „Iconography of the Saints in Central and South Italian Painting” című kötetében (Florence, 1986. 380-393. p.).

² Az Ambrogio Lorenzetti 1330 körül festett poliptychonján ábrázolt Szent Erzsébet fotóját I. Enzo Carli: Ambrogio Lorenzetti. Milano, 1962. Aldo Martello Editore

LsdmgSeealso:Bot3shstsbortCover
3 and Back Cover

The Reliquary Sculpture of St. Elizabeth of the Arpad Dynasty Károly Pulszky's Millenniumal Present to the Hungarian Nation

The conservation and restoration of the wooden sculpture reg. no. 1185 of the Museum of Fine Arts in Budapest, took place at the Hungarian University of Fine Arts Institute for Conservation Studies during the academic year 1998-1999. The author received the sculpture as an assignment to meet his final examinations requirement. The sculpture was registered in the Museum as a work by Sieneese artist Francesco di Valdambino, dating from the period between 1410-1425, and representing Saint Dorothy. The early provenance of the sculpture is not fully documented, but it entered the collection of the Museum after its purchase in Florence in 1895 by Károly Pulszky, who paid 2000 lires for it.

Research indicates that the sculpture is in fact an early representation of Saint Elisabeth of Hungary, most probably made in Perugia. A chapel and a church erected later in honor of the Hungarian Saint existed in Perugia until the early 20th century, when the church was destroyed for reasons that are not clear at this time. Elisabeth was born in 1207, as daughter of the Hungarian king Andreas II. After four years of her death, she was canonised in Perugia by Pope Gregory IX. in 1235.

X-ray examination of the sculpture has revealed the presence of a piece of bone within it. Examination of paint layers and the materials present on the sculpture strongly indicates that the bone was inserted at the time of the sculpture's making, and that the sculpture in fact served as a reliquary. Non-intrusive examinations of the bone were done with XCT. The size and the location of the piece of human processus spinosus have been determined. Researchers will be able to get more detailed information on the possible relic, and other materials present, only after a thorough examination of the interior of the sculpture.

Before conservation and restoration work commenced, it was necessary to undertake detailed physical and chemical examinations of the sculpture, and to report on the work in art historical, iconographical and stylistic terms. Without complete information, it would have been impossible to develop an appropriate treatment proposal that specified the objectives of each stage of intervention. The author was fortunate to have the time and resources to implement complicated examinations and a rigorous treatment at the Institute for Conservation Studies.

Genius loci – Egy páratlan hely szellemisége

A Mindszenty Emlékhely Esztergomban

Kovács Gergely

Az idei Múzeumok Majálisának kínálatához egy régi-új gyűjtemény társult: az Esztergomi Keresztény Múzeum és az ennek részét képező Mindszenty Emlékhely. A városligeti Jáki Kápolna melletti réten felállított sátor igényes megjelenése és gyermekfoglalkozásainak népszerűsége különdíjra tette érdemessé a Simor János hercegprímás által 1876-ban alapított intézményt. A Keresztény Múzeum közismertsége és látogatottsága mellett – a budapesti majális vendégeinek elmondása szerint is – kevesen ismerik a Mindszenty Emlékhelyet, Mindszenty József bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek hagyatékának rendhagyó tárlatát. A Máriacellben bemutatott hagyaték 1991 után került haza, és ekkor vált kiegészíthetővé az Esztergomban megőrzött tárgyi emlékekkel. Ezt követően a kiállítás létrehozására a

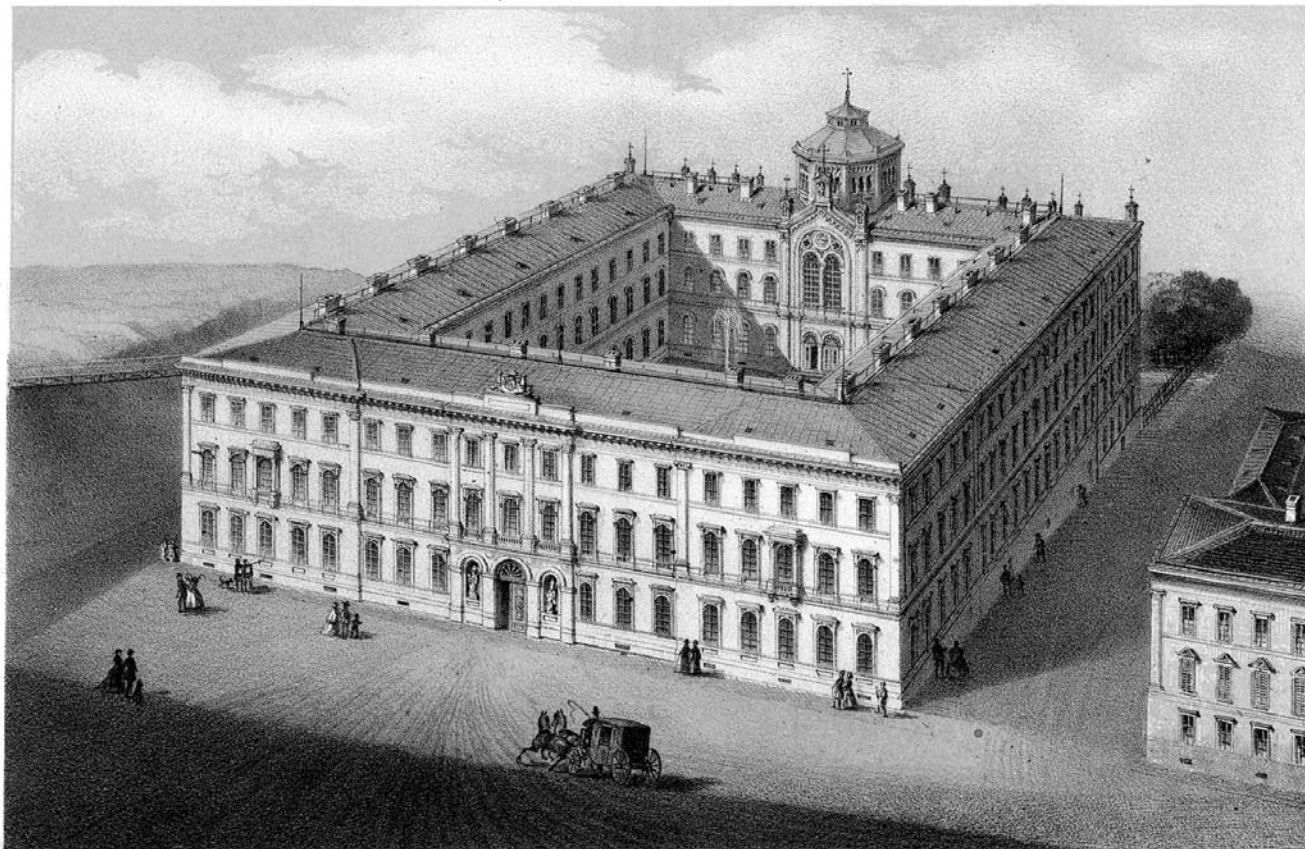
millenniumi évek teremtettek alkalmat és lehetőséget.

A kíváncsi látogató, amikor az esztergomi várhegyen sétál, a megújulás számtalan jelével találkozik. A Prímási Főszékesegyháztól északra Melocco Miklós millenniumi Szent István szobra, a Bazilikától délre a felújított és kibővített Vármúzeum áll. Ha pedig valaki letekint a Vízváros felé, a Prímási Palota mögött, ahogyan régen, most ismét látható a Mária Valéria híd a maga szép, íves formájával. Megcsodálva ezeket a szépségeket és visszatérve a Bazilika elé, indulófélben lefelé a Magyar Sionnak nevezett várhegyről, a templomtér mellett feltűnik egy ezidáig romosan álló, elhanyagolt épület frissen festve, csábítón. Hagyományos sárga színe és karakteres formája kiemeli környezetéből a Szent Istvánról elnevezett ősrégi szeminárium épülettömbjét. A tetőzet fölé magasodó, nyolcszögletű toronyban hajdanán csillagvizsgálót is elhelyeztek, amikor 1865. október 8-án

Scitovszky János hercegprímás fölszentelte az 1821-ben lerakott alapokra négy év alatt felhúzott, és Hild József által klasszicista stílusban tervezett palotát, ami később, dunai homlokzatán romantikus elemekkel gazdagodott. Az épület pusztulása a második világháború után kezdődött, amikor 1953-ban katonai célokra lefoglalták, és később „ideiglenesen” szovjet kórházat és kaszárnyát szállásoltak el benne. Most Esztergomban ez a kincse is megújul, és a régi papnövelde helyett kulturális és lelkipásztori intézmények hajléka lesz.

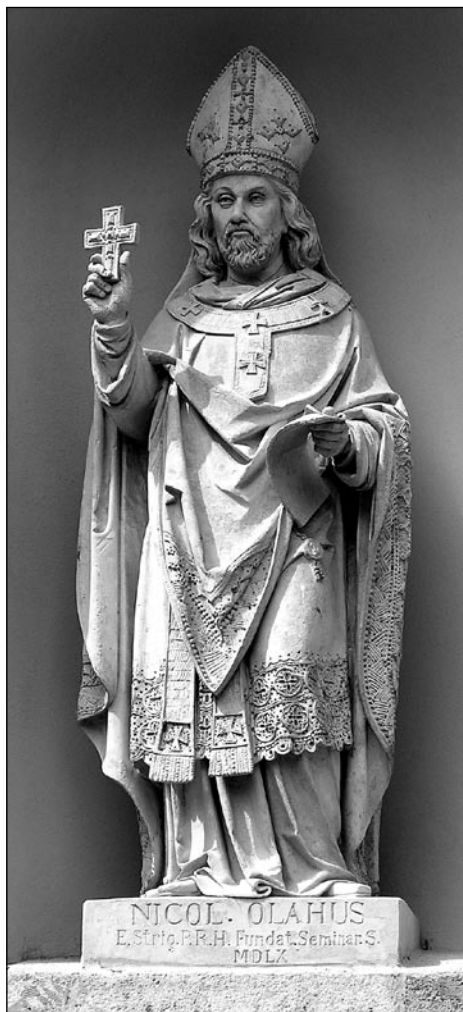
A műemléképület jellegzetességei közé tartozik, hogy a templomtér felől nagy része nem látható, mert alapjait nem a várhegyen, hanem mellette ásták, és így a Bazilika lejtős előtérképzése eltakarja. Csak akkor tárul föl a teljes látvány, ha valaki a Bazilika melletti fák alatt a lehető legközelebb merészkedik, és a hatalmas lejtő oldalfalaihoz lép. A használaton kívül álló főbejárat lent van a mélyben, mellette

A Szent Istvánról nevezett szeminárium épületének metszete. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal archívuma
Engraving of the seminary named after St. Stephen. Archive of the National Office of Cultural Heritage

Rajz, és Nyomt. Rohn és Grund Pesten 1865

A SZ. ISTVÁN KIRÁLYRÓL NEVEZETT ESZTERGOMI ŐSRÉGI PARNÖVELDE UJ LAKHÁZA
 fölavatva 1865 oktob. 8.

két szobor: a Nagyszeminárium alapító atyjának, Oláh Miklós és Szelepcsény György érsek-prímásoknak az ábrázolása.

Megvallom, engem mindig csábít a felújítás alatt álló épületek látványa kívül-belül, mert egyedül ilyenkor figyelhetőek meg eltűnő és előbukkanó színek, részletek és formák. Az esztergomi régi szeminárium épületébe május elejétől október végéig szabad a bejárás, belső ablakaiból jól látszik, és nyomon követhető a felújítás minden apró újdonsága. Itt létesítette ugyanis a Magyarországi Mindszenty Alapítvány az Esztergomi Keresztény Múzeum részét képező, és e patinás intézmény által működtetett Mindszenty Emlékhelyet, a meglepetések és érdekességek kicsiny múzeumát.

A bejutás éppoly vadregényes, mint maga az épület. A szemfüles látogatónak a titokzatos „Sóhajok hídján” kell áthaladnia, hogy láthassa ezt az Esztergomban páratlan kis gyűjteményt. A templomtérrel így közelíthető meg a legegyszerűbben a vele majdnem egyenlő magasságban lévő második emelet szintje. A velencei emlékeket ébresztő hídelnevezésnek kedves, helyi története van. Miközben elkészült a régi szeminárium épülete, a Du-

na felé tekintő, nyugati oldala mellé egy újabb lejtőt építettek, hogy ahhoz egy kis hidacska kapcsolva a „kisatyáknak” nevezett papnövendékek gyorsabban és egyszerűbben elérjék a Bazilika közeli, de azelőtt csak bonyolultan megközelíthető épületét. Azóta tehát két oldalról is féltakarásban van a régi szeminárium palotája. Annál is inkább szükség volt erre a lerövidített útvonalra, mert hajdanán kézzel harangoztak a Főszékesegyházban, és bizony a Nagybaldogasszony harang olyan hatalmas volt, hogy azzal a templom személyzete egyedül nem bírta, ezért rendszeresen a kispapok siettek – szó szerint – a segítségükre. Csak négy ember együtt tudta megmozdítani a százhatvan mázsa súlyú ércharangot, ami minden egyes rándítás után a magasba emelte lendítőit. Komoly testgyakorlat számba ment tehát minden egyes harangozás. Visszatérőben érthető, ha a kispapok mélyeket lélegezve és kimelegedve léptek a szemináriumba vezető kis hidacsára, és a belépés előtt még egy nagyot sóhajtottak. Ezt azután meghallották a figyelmes esztergomi hívek, és együttzérzésük jeléül elnevezték az átjárót Sóhajok hídjának.

Ma már sóhajtozás nélkül, nyitott ajtón ke-

*Oláh Miklós prímás-érsek szobra a Nagyszeminárium főkapuja mellett
The statue of primate Miklós Oláh beside the portal of the Great Seminary*

*A Mindszenty Emlékhely épülete a „Sóhajok hídjával”
The building of the Mindszenty Memorial Place with the „Bridge of Sighs”
Fotók – Photos: Kovács Gergely*

resztül léphetünk be a Mindszenty Emlékhely hajlékába, két hosszan elnyúló helyiségbe, elsőként egy folyosóra. A kiállítás jelképe fogadja a látogatót: egy művészi ihletettséggű számítógépes grafika, ami nem a hercegprímási jelvényeket, nem is a bíboros arcképét, hanem egy börtönajtót idéz. A kémlelőnyílást összefogó vaskapoccsal egy kereszt alakja bontakozik ki, megidézve Mindszenty József többszöri rabóságát a nyilas és kommunista börtönökben, és a kereszt győzelmét hitvalló életében. A folyosó elején csukott ajtó: a tulajdonképpeni emlékhely bejárata. Ez a zártság szándékos, talán ugyanazt fejezi ki, mint az imént látott börtönajtó, talán védi a belső helyiség intimitását. A belépőt a teljes sötétségben egy hirtelen fölvilágító fény várja. Ez mintha vezetné a látogatót a labirintusszerű helyen, hol a földön, hol a falakon pásztáz. Így jutunk az első kivetítő vászonhoz, és így láthatjuk meg azt az ütött-kopott főpapi címet, amit Mindszenty bíboros római címtemplomában, a számos magyar vonatkozással büszkélkedő Santo Stefano Rotondóban, az ősi Kerek Szent István templomban halála után megőriztek.

Az első filmfelvétel idilli: a zalai táj és népviselet, a dunántúli ember szokásai és vallásgyakorlata elevenedik meg archív felvételeken, a hely, ahol a hercegprímás felnőtt és nevelkedett egyszerűségben. Ennek hangulatát idézi meg költőien a bíboros egyik beszédrészlete: „*Mikor kicsike legényke voltam, nekem is volt galambházam, galambdúcom, tele hófehér galambokkal. Alája álltam, kiterjesztettem kezemet és úgy hívtam a szeléd, kedves, tiszta galambokat: Tub, Tub, Tubicám, szállj reám! És azok leszálltak vállaimra, kezemre, fejemre. Estennen, amikor a sötétség rátelepedett az udvarra és a galambházra, felkúsztam a létrán, becsuktam a galambház kicsi ajtaját, leszálltam, elvettem a létrát, hogy a házi és nem házi ragadozók oda ne férkőzzenek és ki ne fosszák a galambházat...*”

Ahogy tovább peregnek a filmkockák, falusi népiskolát és a szombathelyi premontrei gimnázium épületét látjuk, a tanulmányi évek helyszíneit. Erről is sokatmondóan nyilatkozott a hercegprímás: „*Amikor deák lettem, azt kérdeztem egyik hatodikos diáktól: ha deáknak levelet írunk, hogy kell azt megtitulálni. Az öregdiák komoly képpel azt felelte: még nem tekintetes, az majd csak az érettségivel lesz; hanem írd úgy: szépreményű. Szépnek, magasztosnak találtam ezt az eleddig ismeretlen címzést, talán ma sem ütközik bele a demokráciába. Ez a cím azt jelenti, hogy az ifjúra reménnyel néz az Isten, az örök szép, jó és igaz; bizakodva nézi az Egyház, és a haza...*”

A filmek vetítése mellett időről-időre felvillan a reflektorfény, és megvilágít egy-egy tárlót. Az egyikben kopott papi tárgyak idézik meg a biztos egyházi karriert jelentő külföldi tanítást a falvak lelkipásztori munkájáért elutasító József atyát, akinek akkor még Pehm volt a vezetékneve. Nevének magyarosítására 1942-ben került sor. Az eddig tartó időszak egy ma már nagyon kevésbé ismert szakasza életének, pedig ekkor

Mindszenty József arcképe 1944-ből – The portrait of József Mindszenty from 1944
Reprodukció – Reproduction: Róka Lajos

bontakozott ki az a lelkipásztori buzgósága és fáradhatatlan tenni akarása, amivel Nyugat-Dunántúli kulturális és lelki életét felvirágoztatta, és külföldi tanulmányok nélkül is rászolgált egyházi előmenetelére. Neve ismert volt civil körben is: szociális érzékenysége és segítőkészsége, a támogatásával létesült kulturális és oktatási intézmények, könyvei és cikkei becsületet szereztek a Pehm névnek. Hatalmas plébániáját jóízű magyar humorral Pehmináriumnak nevezték néhányan. Ezért érdekes névmagyarosításának az oka, amit egy magánlevelében így magyaráz: „*A névváltoztatás nagy gondot okozott. Ötven évig hordtam – úgy érzem – becsülettel. Ha ismertek, ezzel ismertek. Most már az új név inkább a fejfámra kell. Legjobb esetben enged Isten tíz évet munkára, ez már naplemente tollnak, szónak, tusának. Megtettem. Németországban irtózatos propaganda folyik annak igazolására, hogy hazánkat nevek szerint német*

vér lakja. Egy vezető zalai tisztviselőt felszólítottak neve után: lépjen be a Volksbundba. Hosszú ideig vívódtam. De ha egyszer magyar érdeknek láttam, meg kellett tenni.”

Az Emlékhely igényesen válogatott főpapi tárgyanyaga Mindszenty József veszprémi püspököt és esztergomi érsekként Magyarország utolsó hercegi rangú prímását idézi. Ez a német-római hercegség, ami a XVIII. század óta minden érsek-prímás öröksége volt, akkor válik érdekessé, amikor a kopott reverendák a magánéletében mindig egyszerűségekre törekvő, és az inséges időkben is szolidáris főpapra emlékeztetik a látogatót. Romország prímására, aki sajnálta nem karitatív célokra és nem a háború utáni felújításra fordítani egyházmegyéje jövedelmeit és a külföldről érkezett adományokat, ezért maga is felújítatlan romházban lakott budai tartózkodása idején. Asztalánál böjti ételeknek volt csak helye, ami alól egyetlen kivételt

Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition

Fotó – Photo: Kovács Gergely

édesanyja látogatásai jelentettek a magával hozott hazai, zalai ételek föltalálásával.

A filmfelvételeken a szeretett édesanyja is megjelenik, akinek Mindszenty József több kiadásban megjelent, népszerű irodalmi összeállítást és esszékötetet szentelt „Az Édesanya” címmel, és akinek a temetésén már nem lehetett jelen, mert akkor ő éppen az 1956 utáni követségi félrabság időszakát élte. A sok szenvedés, amit át kellett élnie, leginkább egy rövid filmrészletben fejeződik ki. Engem ez hatott meg a legjobban. Amikor a pápa kérésére elhagyta Magyarországot, valaki filmre vette a kocsiban az arcát, amin a magyar történelemből ismert legnagyobb bujdosók keserűsége ült. Közben az ő hangját hallani, amint arról beszél, hogy a vendégszerető magyar ember megérzi a befogadó készség megfoghatóságát, a politikai szelek változását. – Valóban megrendítő érzés.

A látogatót a sötétségben a fények egy környezetbe vonják, háromszor tesszük meg ugyanazt az útvonalat mindig más filmek, hangok és tárgyak felvillanása mellett. Milyen szép ősi jelkép ez a körkörös mozgás, mennyi mindent megidéz ebben a páratlan hangulatú szobában. Az utolsó egység a száműzetés időszakáé, az agastyáné, aki nyolcvan évén felül is csak a magyarságra gondol, és utazik Dél-Amerikától Ausztráliáig, Dél-Afrikától Skandináviáig, hogy a magyar nyelv és a keresztény hit megtartására buzdítsa övéit, és felhívja a világ figyelmét a kommunizmus embertelen és pusztító szándékára és tetteire.

Egyszerű bécsi szoba a Pázmáneumból, halotti maszk, esztergomi újratemetés, és zarándokok szakadatlan sora egészen II. János Pál

pápaiig, akinek első magyarországi útja a hercegprímás sírjához vezetett. Jóleső érzéssel távozik a látogató, pedig sok borzalmat is látott. Nem sokkoló, inkább megható ez a kiállítás. Öröm a kilépő számára a folyosó fényáradata, a nagy ablakok látványa. Itt aztán hagyományos emlékhelyhez illő tárlókba rendezett tárgyak elevenítik fel a bent látottakat, az odabent átélteket. Itt már böngészhetünk feliratokat és emléktárgyakat. Olyan volt minden, mint egy időutazás, ez a folyosó pedig olyan, mint a visszaemlékezés. Jó didaktikai érzékről tanúskodik ez a fajta elrendezés.

A teljes Mindszenty hagyaték Magyarországon az egyik első olyan gyűjtemény, aminek legfontosabb és legjellegzetesebb darabjait, és a hozzájuk kapcsolódó hang- és filmfelvételeket a legmodernebb technikai eszközök segítségével, időutazásszerűen mutatja be a Keresztény Múzeum a látogatóknak. Már két éve, 2002 májusában, a hercegprímás itthoni újratemetése óta hagyományos és népes engesztelő Mindszenty-zarándoklat után megtörtént az ünnepélyes átadása, csakhogy nem övezte olyan rivaldafény, mint nagyobb pályatársainak, a Terror Házának és a Páva utcai zsinagóga épületében elhelyezett Holocaust Múzeumnak a megnyitását.

A jelenlegi tervek szerint a Mindszenty Emlékhely már nem sokáig árválkodik ebben a hatalmas és gyönyörű szemináriumi épületben. Idén ősszel Balassi Bálint emlékkiállítás rendez a szomszédos helyiségeiben Esztergom városa, és amint lesz rá anyagi fedezet, körülötte rendezik be a Keresztény Múzeum kiállításait, első menetben a XIX. századi művészeti anyagot. Ezen kívül helyet kap az épületben még a

Hittudományi Főiskola és a XXI. század igényeinek megfelelő, zarándokok fogadására alkalmas intézmény. Az utóbbi elképzelés azért nagyon jelentős, mert Európa minden nagyobb kegyhelyén van hasonló, Lourdes-ban, Fatimában, Czestohowában, és ennek a leendő magyar központnak egyedülálló jelentőséget kölcsönöz majd a Keresztény Múzeum szakrális gyűjteményeinek és a Mindszenty Emlékhelynek a közelsége.

Esztergomot az a tisztelet tette modern búcsújáróhellyé, amellyel a Kárpát-medence legkülönbözőbb pontjairól ide zarándokló magyarok sokasága Mindszenty József hercegprímást övezi. Sírja minden korábbi tiltás és rágalom ellenére ugyanúgy tele van virággal, koszorúszaggal és gyertyával, mint amennyire tele volt hasonlókkal 1991-ig a máriacelli kegytemplom oldalkápolnája, ahol a bíboros addig nyugodott. Ez a búcsújárás pedig csak fokozódik majd akkor, ha a hercegprímás boldoggá és szentté avatási eljárása – sokunk reménye szerint – sikeresen lezárul. Addig is a régi szeminárium-ban lévő emlékhely egy spontán népi kultusz tanújele és otthona, így méltán tarthat számot azok érdeklődésére, akik nyitottak a keresztény magyar értékekre, vagy csak egyszerűen kíváncsiak egy sokat rágalmazott magyar történelmi személyiség életének tárgyi és képi emlékeire, a vele kapcsolatos igazságra.

Nagy élményt nyújt ez az Emlékhely a megújuló Esztergom városában, ahol a keresztény emberségnek a hiteles példájával találkozik a figyelmes látogató. Ebből az élményből, szívből kívánom, fakadjon az a mértéktartó öntudat és az a tevékeny közösségérzet, ami a hercegprímás életét jellemezte, és ami az európai államszövetségbe társult Magyarország számára nélkülözhetetlen érték ma is!

Lsd mg See also: Bort 3 Cover 3

Genius loci – The Spirit of an Exceptional Place The Mindszenty Memorial Place in Esztergom

The Museum Weekend is organised every year in Budapest. This year a new collection represented itself: The Christian Museum of Esztergom with its Mindszenty Memorial Collection. József Mindszenty was Archbishop of Veszprém and a primate and cardinal in the first half of the 20th century. He was imprisoned during the Hungarian Nazi and the Communist regimes as well, and finally he died in exile in Mariazell. His bequest was returned to Hungary in 1991 when it was incorporated into the already existing Christian collection. A memorial place in Esztergom is dedicated to this exceptional figure of Hungarian religious history in a former seminary building on the Castle hill in Esztergom which is being reconstructed at the moment but is accessible for visitors in the meantime. The exhibition gives a unique experience as modern technology is an integral part. Visitors can perceive his tragic but fruitful life through computer graphics, films, light effects, projection of slides and also traditional exhibits. After seeing the show visitors feel an intimacy rather than the tragedy of his fate.

„...és jöttek az apácák”

Rendezvénysorozat a klarisszákról a Budapesti Történeti Múzeumban

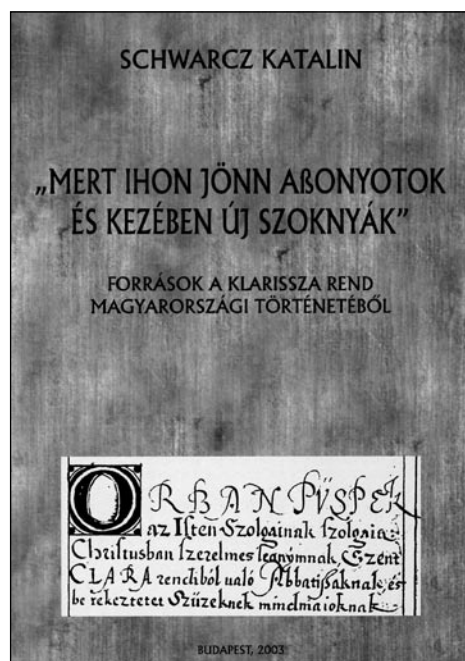
Schwarcz Katalin

2003 elején történt, hogy vezetői értekezleten véglegesítettük a múzeum kiállítási tervét. Szó került az augusztusra tervezett klarissza kiállításról, amikor valaki megszólalt: „és jönnek az apácák”. – És valóban, egy évig jöttek az apácák.

Az első „apáca”-konferenciát 2002. november 25-én, a Magyar Tudomány Napja alkalmából rendeztük meg: *Emlékek és leletek. Források a klarissza rend magyarországi történetéből* címmel. A konferencián az alábbi öt előadást hallgathatták meg a résztvevők: Szilárdy Zoltán: *Meditációs képek a budavári klarisszák hagyatékából* (megjelent a *Tanulmányok Budapest múltjából* 31. kötetében); Bertalan Vilmosné: *Az óbudai klarissza kolostor*; Bibó István: *A pesti klarissza kolostor épülete*; Végh András: *Középkori előzmények – A budavári ferences kolostor*; Schwarcz Katalin: *Források a klarissza rend magyarországi történetéből*. A tudomány napja alkalmából egy napos kiállítást rendeztem *Regula, Rendtartás, Rendtörténet* címen, melynek első látogatói apácák voltak: dr. Puskeley Mária egyháztörténész, SSND nővér, valamint a szécsényi klarissza monostorból két nővér.

Hónapokkal később, 2003 március végén jelent meg a kiállítás alapjául szolgáló forrásközlő kötet „Mert ihon jönn ABonyotok és kezében uj szoknyák”. – *Források a klarissza rend magyarországi történetéből* címmel, a Magyar Egyház-

A forrásközlő kötet borítója
The cover of the volume

Assisi Szent Klára. Színezett rézmetszet
St. Clara of Assisi. Coloured copper engraving

történeti és Enciklopédiai Munkabizottság és a Budapesti Történeti Múzeum közös kiadásában. Az ünnepélyes könyvbemutatót 2003. május 15-én rendezték meg a Sapientia Hittudományi Főiskolán, ahol a kötet lektora, Puskeley Mária ismertette a munkát, melyből – engedélyével – idézek néhány részletet.

„Schwarcz Katalin, a magyarföldi klarisszák történetének immár közismert kutatója, a Szent Klára jubileumi esztendő hajnalán páratlanul értékes, a rend XVII-XVIII. századi magyar kézíratos forrásainak publikálásával örvendeztette meg a szerzetéstörténet művelőit, a szakirodalmat és – reménykedve mondjuk – az igényes magyar olvasókat. Az Assisi Szent Klára

által alapított szemlélődő rend, mint ismeretes, a XIII. század első felében meghonosodott Közép-Európában, így magyar földön is már az Alapító életében otthonra talált (1240) és fennmaradt fél évezreden át. A XVI-XVII. századi török uralmat hazánkban ez az egyetlen apácarend vészelté át, tagjai, osztozva a magyar történelmi viszontagságokban [...] éltek sajátos szemlélődő hivatásukat – imádkoztak, hétköznapi munkájuk mellett könyveket másoltak és írtak, egészen II. József brutális feloszlató rendeletéig (1782). A klarisszák eltűntek, kihaltak, könyveik, írásaik pedig hányódtak, megsemmisülésre ítélve. Az »eredménytel« most szembe-szülünk. [...] Több tényező egybeesésének kö-

vetkeztében a magyar klarisszák évszázados hagyományai, szellemi-lelki kincsei jószerént alig, vagy egyáltalán nem jelentek meg a XX. századi magyar szellemi életben. Nos, e fájdalmas hiány pótlására lett hivatott e gazdag forrás-gyűjtemény.

A klarisszák rejtett életének mindenkori zsinórmértéke a Regula. Hazánkban azonban nem az Alapító által írt »Forma vitae«, hanem IV. Orbán 1263-ban írt Regulája terjedt el, ami közösségi birtokot engedélyezve többé-kevésbé biztosítani kívánta a kolostorok (igen szerény) megélhetését. A magyar közép- és újkor alig hagyott regula-szövegeket az utókorra. Egykét XVII. századi másolat áll csak rendelkezésünkre, de ezen ritkaságok felkutatása, leírása, filológiai és összehasonlító szövegelemzése mindeztideig váratott – és a legtöbb rend vonatkozásában mindmáig várat is – magára.

A Szerző három klarissza kézirat pozsonyi és nagyszombati forrásvidékét járja körbe:

1. A *Szent Clara szerzetiben élő apácáknak Regolaiok* (az 1263-as regula 1635-ben készült kézírásos másolata, kiegészítve későbbi pápák bulláival).

2. Az *Szent Klára Szerzetében élő Szerzetes Szüzek Elöljáróinak, avagy Abbatissainak Tiszteke Szerént való Rend tartások Rövid oktatások* (a XVIII. század elején, illetve későbbi feléből, három kéz feldolgozott, nagyszerűen olvasható írása), valamint

3. Kósa Jenő marianus ferences, latin rendtörténetéből kiemelve, az ő saját 1768-ban készült magyartításában „*Szent Ferencz Atyánk Rendén Lévo Boldog Aszszony Provinciájának Megyéjében Szüsz Szent Klára Szerzetében Élő Szüzek Klastrominak Kezdeté, Néhai és mostani Állapottya, A mint az Emlétté Provinciájának Archivumából A Szüzek Conventeinek Protocollumbul; es Egyéb írásukbul es Könyvekbül Deák nyelven egybe szedte és az után Emlétté' Szüzek Kedvéért Magyar Nyelvre fordította Eugenius Kósa 1768 Esztendoben.* (Kósa művének ez a része Nagyszombat, Pozsony, Buda és Pest klastromainak története, sűrű, de szépen olvasható kézírással.)

Részletes és kimerítő a kéziratok szakavatott könyvtárszaki leírása, az egyes kötetek latin forrásainak, a feltételezett vagy ismert másolóknak, valamint a manuscriptumok vándorútjának bemutatása. A Szerző, ismerve az adott téma körüli sajnálatos (és általános) tájékozatlanságot, gondosan összeállított latin-magyar szótárral, szó- és fogalom-magyarázattal, rövid életrajzokkal, lábjegyzetek százaival, valamint személy- és helynévmutatóval siet az olvasók segítségére. Irodalomjegyzéke kimerítő (további kutatásra serkent), az illusztrációk pedig felvillantják e remek kéziratok borítójának, sőt egy-egy oldalának, iniciálájának szerényen ragyogó szépségét.

Schwarz Katalin köszönetnyilvánítással kezdi kötetét. E szerény ismertető sem végződik mással: köszönet azért, hogy feltárta a magyar szellemi-lelki kincstár [...] mélységét, lefújva az abból felszínre hozott kéziratok évszázados

A szécsényi ferencesek látogatása a kiállításon – The visit of the Franciscans from Szécsény

zados porrétegét, megajándékozott minket, XXI. századi [...] értékekre vágyódó magyarokat az ősi klarissza források műves, szívet-lelket gyönyörködtető magyar szövegével és azok értő, szakszerű, mélyen átélt bemutatásával.”

A klarissza kiállítás immár a harmadik szerzetes rendtörténeti kiállítás volt a Budapesti Történeti Múzeumban. 1992-ben rendezték meg a *Piaristák 350 éve Magyarországon, 1642–1992* című kiállítást, amelyhez kapcsolódva Holl Béla szerkesztésében *Piaristák Magyarországon, 1642–1992* című rendtörténeti tanulmánykötet jelent meg. Majd 2000-ben Irásné Melis Katalin a Margitszigeten végzett legújabb régészeti ásatásának anyagából készült kiállítás *Középkori domonkos apácakolostor a Margitszigeten* címen.

A klarissza kiállítás 2003. június 4-én nyílt meg a múzeum Metszettárában „*Koldusszegény – királyi gazdagon*” – *Klarissza kolostorok egykor Óbudán, Budán, Pesten* címmel. A kiállítást Bodó Sándor, a múzeum főigazgatója és Monok István, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója nyitotta meg.

A magyar klarisszák a középkorban birtokkal rendelkező, virágzó kolostorokban éltek: Nagyszombat (Trnava), 1240–; Pozsony (Bratislava), 1297–; Óbuda 1334–1541; Várad (Oradea), 1338–1566; Sárospatak 1390–1566; valamint Kolozsvár (Cluj-Napoca), XV. század eleje – 1566 adott nekik otthont. Buda 1541. évi török elfoglalása és a protestantizmus hazai elterjedése új helyzetet jelentett valamennyi szerzetes, így a klarisszák számára is. A szerzetes közösségek szétszóródtak, a rendtagok életüket s értékeiket mentve elhagyták kolostoraikat. Az óbudai klarisszák 1541-ben Pozsonyba menekültek, és találtak otthont az üres kolostorban. 1649-ben új kolostort alapítottak Zágrábban. 1714-ben pedig Budán (a Pozsonyból lejött klarisszák), majd 1729-ben Pesten kezdte meg a közösség szerzetesi életét, ahová négy budai apáca költözött át.

A kiállítás nem vállalkozhatott a kolostortörténet bemutatására. Kósa Jenő (1714–1783) rendtörténeti írásának (1768) részleteivel kalauzolta a látogatókat – a ma gyűjteményekben még megtalálható értékek bemutatásával – egy zárt közösség alig ismert világában. A három klarissza kolostor (Óbuda, Buda, Pest) története a folyamatosság példája, amelyet 1541 és 1714 között a „most Pozsonyban tartozkodó Óbudai klarisszák” közösségi emlékezete teremtett meg. „Koldus szegények” voltak a klarisszák, mert az apácákat – többek között – szegénységi fogadalmuk erre kötelezte. „Királyi gazdag” maga a közösség volt, mert az egyes zárdák hatalmas birtokokkal rendelkeztek.

A kölcsönző intézményeknek (több mint 14 gyűjtemény) és Szilárdy Zoltánnak itt is köszönetet mondok, valamint hálával tartozom a két Ferences Rendtartománynak, hogy a múzeum anyagi vállalása mellett támogatták a kiállítás megrendezését.

A kiállításához nemzetközi konferencia is kapcsolódott. A szervezőbizottságnak itt is köszönetet mondok: dr. Holló Szilvia Andrea tudományos titkár, Rózsahegyiné Kiss Gabriella, Aczél Eszter Krisztina és Holczer Andrásné munkáját hálásan köszönöm.

Magyarországon az apácamonostorok alapításáról már Szent István király korából ismeretek történeti adatok, például a veszprémi görög apácamonostor alapítása. A monasztikus rendek (bencés, ciszterci apácák), valamint a premontrai „főkötős atyafiak” monostorai mellett sorra alakultak a koldulórendi domonkos és klarissza kolostorok, valamint a begina közösségek is. A magyar irodalmi anyanyelvűség kialakulása szintén a középkori apácaközösségeknek köszönhető, mert ők csak anyanyelvükön olvastak.

A XVI. század közepén hazánkban a török hódítás, Buda 1541. évi elfoglalása és a protestantizmus elterjedése következtében a férfi és

női közösségek is szétszóródtak, a rendtagok menekültek, elhagyták a kolostorokat. Magyarországon a legtöbb középkori apácarend a XVI. század közepén kihalt, a kolostorok és birtokaik idegen kézre jutottak, csak egyetlen középkori alapítású apácaközösség - a klarisszáké - működött több mint 500 éven át folyamatosan: 1240-től 1782-ig, II. Józsefnek a szerzetesrendeket feloszlató rendeletéig.

A konferencia programja a következő volt: *Apácák a középkori Magyarországon*. Nemzetközi művelődéstörténeti tudományos konferencia a Budapesti Történeti Múzeum szervezésében, 2003. október 2-3. A konferencia résztvevőit dr. Bodó Sándor főigazgató úr köszöntötte, majd dr. Török József professzor, egyháztörténész, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának dékánja mondott megnyitó beszédet. A tudományos ülést négy szekcióban szerveztük:

I. Apácakolostorok alapítása, a közösségek története

Elnök: Varga Imre Kapisztrán O.F.M. (Sapientia Főiskola)

James T. Wilson (Indiana University, USA): "Competentis distantie spatio distinguantur" The Nuns of the Insula leporum and their friars;

Deák Viktória Hedvig (Sapientia Főiskola): Szigeti domonkos apácakolostor és az első rend a XIII. században;

Spekner Enikő (BTM): A budavári begina kolostor XIII. századi története;

Mészáros Klára (Szlovákia): „Alázatosság, engedelmességgel”;

Zágorhidi Czigány Balázs (Vasvári Múzeum): Domonkos apácák a középkori Magyarországon.

II. Nemzetközi kitekintés, kolostorok a középkorban

Elnök: Adriányi Gábor (Eötvös Loránd Tudományegyetem)

Tímár Ágnes O. Cist. (Kismaros, Ciszterci

Nóvérek Egyháztörténeti Intézet): Áttekintés a német nyelvterületen létesült ciszterci női monostorokról;

Sarkadi Márton: Muhlbergi cisztercita apácakolostor;

Korányi András: A Szent Erzsébet körül kialakult közösség bemutatása;

Martin Armgart (Landesarchiv Speyer): Klarissen und Dominikanerinnen in der Pfalz;

Eva Schlothuber (LMU-München): Spaetmittelalterliche Klarissenkonvente und ihre Bibliotheken.

III. Regula, constitutio, ordinarium

Elnök: Madas Edit (Országos Széchényi Könyvtár)

Varga Imre Kapisztrán OFM (Sapientia Főiskola): Szent Klára vagy Szent Erzsébet? – a nagyszombati klarissza monostor kezdetei új megközelítésben;

Erdélyi Gabriella (MTA Történettudományi Intézet): A somlóvásárhelyi bencés zárda Bakóczféle reformja;

Körmendi Tamás (ELTE Bölcsészettudományi Kar): Premontrei apácakolostorok a középkorvégi Magyarországon;

Abaffy Csilla – Körmendy Kinga (MTA Könyvtára – Kézirattár): A somlóvásárhelyi premontrei apácák ordináriuma.

IV. Műemléki kutatások, régészeti feltárások

Elnök: dr. Lovag Zsuzsa (Iparművészeti Múzeum)

Schwarz Katalin: (BTM): „Szent életű Örsébet Magyarországhoz kiralné asszoni”;

Haader Lea (MTA Nyelvtudományi Intézet): Scriptori arcélek a Nyulak szigetéről;

Kovács Imre (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Művészettörténeti Tanszék): Egy pozsonyi klarissza apátnő magánáhitatossági képe.

A konferencián négy előadás foglalkozott a nyúlzigeti domonkos apácák történetével, két előadás a ciszterci apácákról szólt, ezen kívül a bencés és a premontrei apácák emlékeit is idézték az előadók. A beginák történetével

két, a klarisszákéval négy előadás foglalkozott. A konferencia résztvevői szakmai vezetéssel megtekintették a kiállítást. (Azt csak zárójelben említem, hogy Deák Hedvig domonkos apáca és Tímár Ágnes ciszterci apátnő is tartott előadást.)

A konferencia első napjának záró eseménye „Szent János áldás” volt. 2003. október 3-án a résztvevők szakmai kirándulást tettek: meglátogatták a Pásztói Múzeumot, jártak Mátraverebélyen és Szentkúton; Szécsényben a ferences kolostor nevezettségével ismerkedtek, a programot a váci Fehérek templomának meglátogatása zárta.

A nemzetközi konferencia az előadók és az érdeklődők véleménye alapján magas színvonalú, új eredményeket ismertető tudományos ülés volt. Az előadók abban reménykednek, hogy mielőbb kötet formájában megjelenjenek előadásaik.

És amilyen halkán és finoman érkeztek, úgy tértek vissza az apácák, a hajdan voltak a múltba, a ma élők kolostoruk csendjébe, és mindannyian várják, hogy ismét hírt adhassanak értékeikről.

.....and the nuns arrived”

Program-series about the Clarists at the Budapest History Museum

The author of the article gives an account of an interesting scholarly program. The first conference on nuns, titled "Memories and Finds-Sources of the history of the Clarist Order in Hungary", was held at the Budapest History Museum in 2002. The source book bearing the same title, the work of the author of the article, was published the next year and the ceremonial preview of the book took place at the Sapientia Theological College. Between July 4 and November 10, 2003 an exhibition could also be visited on the history of Clarist cloisters in Buda, Óbuda and Pest, accompanied by an international conference, titled "Nuns in Medieval Hungary".

A Páva utcai zsinagóga rekonstrukciója

Szóke Balázs

Magyarországon a zsidó vallás bevezetett felekezettként való elismertségét 1894-ben iktatták törvénybe. A zsidóság társadalmi és gazdasági fellendülése a XIX-XX. század fordulójára esett. Az egyre növekvő zsinagógaépítési igény számos kiváló építésznek nyújtott munkát, ezek egyike volt Baumhorn Lipót (1860-1932), aki a korszak uralkodó eklektikus stílusában tervezte épületeit, melyeken keveredtek a mór, román, gótikus és szecessziós formák. A Bécsi Műegyetem elvégzése után Lechner Ödön tanít-

ványként dolgozott, ami meghatározta későbbi építészeti formanyelvét. Saját irodájának 1894-es megnyitása után 25 zsidó templomot tervezett (többet, mint bármely más európai építész). Fontosabb munkái a szegedi, fiumei, ceglédi, újpesti és budapesti (Dózsa György úti, Páva utcai) zsinagógák; főműve talán a szegedi zsinagóga.

Ferencváros 1830-ban még csekély, 8 főt számláló zsidó közössége 1910-re 9846-ra, majd az 1930-as években kb. 28 ezer lélekszámúra növekedett. A hitközség már 1910 körül tervezte új, nagyobb zsinagóga felépítését, mivel az imahelyek bérelt épületekben vol-

tak. A Tűzoltó és a Páva utca sarkán álló telket, amit 1909. július 21-én vásárolt meg a hitközség, Belatini Braun Géza ajánlotta fel az építkezéshez. A telken műhelyépület állt, így az első időben ezt alakították át 365 főt befogadó imaházzá, és itt tartották az első istentiszteletet 1910-ben. A hitközségi elöljárók már ekkor elhatározták egy nagyobb zsinagóga építését, amelynek első terveit Román Miklós építész készítette, akinek nevéhez az aszódi zsinagóga tervezése kapcsolódik.

A háborús évek után Baumhorn Lipót terve alapján kezdték meg az építkezést. 1921. október 26-án Léderer Sándor hitközségi elől-

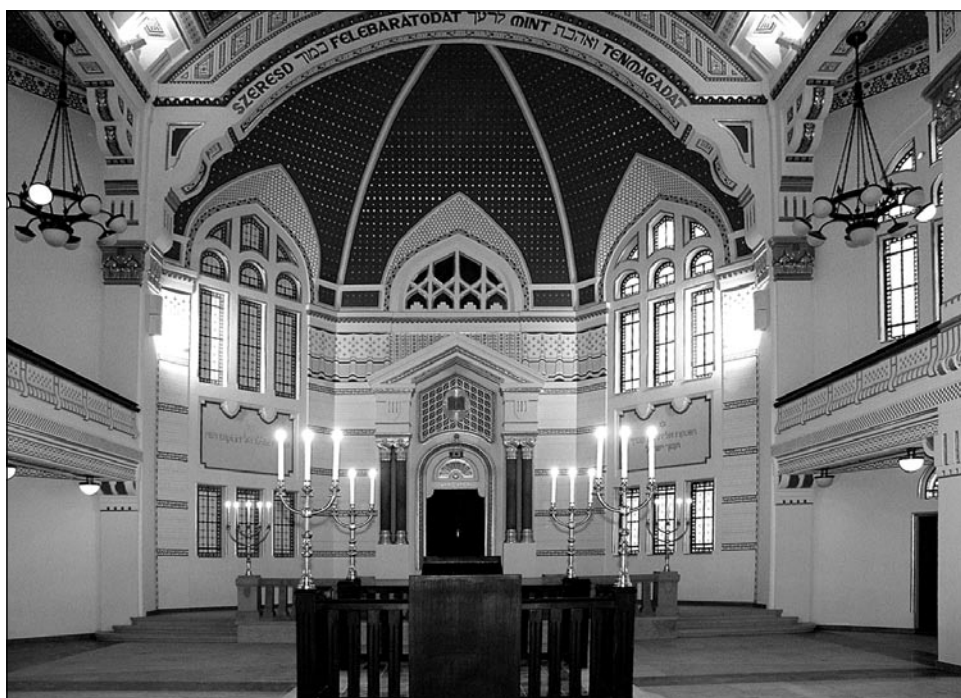

A zsinagóga belső tere, 1930-as évek. Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár

*The interior of the synagogue, 1930s
Hungarian Jewish Museum and Archives*

*A zsinagóga felújított belső tere
The restored interior of the synagogue*

járó és dr. Farkas József körzeti rabbi állhatatos munkájának eredményeként megtörtént az alapkövetétel, és 1924. január 6-án felavatták a zsinagógát. A közadakozásból emelt épület 1700 személy befogadására volt alkalmas. Templomként 1944-ig működött, 1944-45-ben internálótáborként használták. 1945-ben komolyan megsérült, ezután helyreállították, azonban 1956-ban újabb súlyos sérülések érték. 1967-ig tartottak itt istentiszteletet, majd a gyülekezet jelentős megfogyatkozása miatt bezárták. Az eredeti tervdokumentációból mára csak két 1:100 alaprajz, két metszet és az udvari homlokzati rajz maradt fenn a Magyar Építészeti Múzeumban.

A templom hossza 39 méter, a Tűzoltó utcai homlokzat 30,45, belső magassága 14,6 méter. Az előcsarnok 3,6 x 6, míg az apszis 4,40 x 12 méter alapterületű. Az építető hitközség kifejezett óhaja volt, hogy az új zsinagóga építése során csak a lehető legkisebb mértékben bontsák le a meglévő szárnyakat. Baumhorn Lipót a Tűzoltó u. 26. és a 28. sz. telek határán, a két oldal szögfelezőjével, mint tengellyel képzelte el az új templom központi terét: a templom a telek Tűzoltó utcai részén, az udvar beszögellésében épült. A téglalap alaprajzú tér határoló falának és a telekhatároknak a csatlakozása által alkotott háromszögbe illesztette a szentélyt, melyet diadalív választ el a gyülekezeti tértől. A háromszög csúcsába illeszkedik a tórafülke zárt, de hangsúlyos tere. A telek átlós tengelyére komponált gyülekezeti térhez az eredeti épületszárnyak meghosszabbításaként, de nagyobb traktusmélységgel két derékszögű háromszög alaprajzú kétszintes szárnyat illesztett, melyek felső szintjén a női karzat kapott helyet. A központi gyülekezeti tér és az előtér fölött szintén karzat van. Ez biztosítja az átmenetet a felső karzat szintjén a két oldalszárny között.

A zsinagógai tér kissé nyújtott téglalap alaprajzú (12 m széles, a diadalívig 20,40 m hosszú), a karzatok derékszögű háromszög alaprajzának az átfogójával azonos hosszúságúak. A zsinagógai alaprajzi szerkesztés hagyományait követve az előcsarnok három egységből áll. A csarnokban a kisebb részek sarokrizalitszerűen kiülnek a homlokzati sík elé. Azokban a múlt századi zsinagógákban, melyekben önálló lépcsőház megépítésére nem volt lehetőség (pl. Óbuda, Baja, Vác, stb.), ezekben helyezték el a női karzatra felvezető lépcsőket. Baumhorn, mivel a lépcsőházak a tömeg szélére kerültek, itt a gyülekezeti térből megközelíthető raktárhelyiséget épített. Az előcsarnokba a rituális kézmosás céljára kis folyóvízes medence került. A tér vakolt, az utolsó átfestési fázis már-

ványburkolatot utánzó festésű. A hosszteneglyel szimmetrikusan átvezetett bejárati ajtók között, a homlokzati falon az építés szervezői és a tervező emlékét megőrkítő táblát, a gyülekezeti tér felőli oldalon pedig a hitközség előjáróinak emlékére vésett márványtáblát helyeztek el. A rövidebbik oldalon mélyített díszes keretezésű tükörben kaptak helyet a hitközség holocaust áldozatainak emléktáblái. A karzat díszes fejezetű pillérekre támaszkodik, melyek egyben a földém kiváltógerendáját is hordozzák. Az építész a pillér és a gerendák találkozásánál díszes könyökmotívumot alkalmazott.

A háború előtti belsőt ábrázoló fekete-fehér fényképfelvétel szerint – és a padlóburkolaton látható nyomok alapján – a gyülekezeti térben padosorok helyezkedtek el. A padok jelentős része a földszinten már nincs meg. A diadalív előtt, a tér tengelyében 3 lépcsőfokkal kiemelt tóraolvasó emelvény áll, melyet eredetileg fából esztergált korlát kerített el. Az emelvényen a tóraolvasó asztal helyének lenyomata jól kivehető volt. A diadalív vonalában kőből készült korlát választja el a szent helyet a gyülekezeti tértől, de két széle nyitott, a szentélyt 3-3 lépcsőfokkal kiemelték. A trapéz alaprajzú tér két oldalán padok, az egyik oldal teljes magasságban nyitott, a másik oldalon festett ablakimitációk kaptak helyet. A Páva utcai templom szentélye a Baumhorn által még az Aréna (Dózsa György) úti templomban megvalósított szentélykialakítás leegyszerűsített változata. A neoromán apszis-fülkében felül rózsablak van, a félköríves kialakítású tóraszekrény-ajtót mindkét oldalán pódiumon álló kompozit, páros oszlopokkal képzett aedikula keretezi. A nyílás félkör keretében sugarakkal övezett napkorong látható, a nyitott oromzatban, festett mezőben a tűparancsolat kőtáblái. Az aedikula két oldalán eredetileg drapériát utánzó imitáció volt.

Eredetileg a részletképzés szimbolikus gazdagsága, rendkívüli aprólékos finomsága és egységes megformálása jellemezte az épületet. A tórárt díszítő rimmon – gránátalma – a zsidó nép és hite jövőjének jelképe. A zsidó vallási szimbolika a Baumhorn által tervezett belső díszítőfestés virágmotívumaiban is megjelent: a virágok makkabeus liliomok, a szentélyt kiemelő oszloppár a salamoni templom héber betűkkel jelzett Jakin és Boáz királyfiakat – és a bennük megfogalmazott erkölcsi karaktereket – szimbolizáló idézetek voltak. A középkori festészetet idéző freskó drapériái itt a szentek szentélyének függőnyeiként jelentek meg. Baumhorn Lipót Páva utcai temploma a társművészet alkotásait illetően is kiemelkedő volt.

A Páva utcai belső tér festéséről az *Egyenlőség* napilap 1926. április 17-i számában a következőket olvashatjuk: „A dús és amellet mégis decensen alkalmazott aranyozás mellett a három hagyományos zsidó színből van megalkotva a gazdag architektonikus festés: kék, fehér, sárga színekből. A festés stílusa romanizáló: a középkori festészetben gyakran használt függönydrapéria itt a szentély apszisában gyönyörű hatással jut alkalmazásra a

Az előtér restaurálás előtt és után – The entry before and after restoration

falak motívumaival; a női karzat mellvédjén a tagolt mezők makkabeus liliomokkal vannak teleszórva és a szentélyapszist flankírozó két pillér a salamoni templom két oszlopát jelképezi, a hagyomány szerint héber betűjelzéssel. A szentély nagy ívezetén a zsidó etikanak hatalmas jelmondata ragyog: »Szeresd felebarátodat, mint önmagadat« héber és magyar szöveggel. A festés összes motívumait legkisebb részleteiben is Baumhorn Lipót műépítész tervezte és rajzolta.” Erős volt a kontraszt a gazdag festéssel, valamint az egyedi kialakítású tóraszekrény-

nyel rendelkező belső tér és az utcai homlokzatok között. Az udvari főhomlokzat finom keleties díszítésű, a Tűzoltó utca felőli és a hátsó homlokzatok zártak, csak az ablakokat körülölgő kis bélétek és hangsúlyos függőleges lizénák tagolták.

Az udvar felőli főhomlokzat íves záródású, az előcsarnokba vezető két ajtóval, és két íves záródású lépcsőházi feljárattal. A bejárati csarnok későszecessziós, félpillérrel tagolt, timpanonos. Benne az íves ajtók felett gazdag hármastagolású, számráthátíves kőkeretes ablak, kétol-

Bejárati homlokzat – Facade of the entrance

dalt egy-egy kompozit-oszloppal. Ez a keleties hangulatú szecessziós főhomlokzati kialakítás jellemző Baumhorn Lipót munkáira. A pódiumon álló, két lizénás timpanonos megoldást az ablakok keretei fölötti két koronás kőtáblával és színesre festett, klasszikus aranyliliomos ornamentikájú orommezővel többször alkalmazta. Az orommező kialakítása harmonizál a tóraszekrényt keretező aedikula orommezőjével. A mives, konzervatív, lizénákkal tagolt homlokzat, az enyhén geometrizáló tagolás a Bécsi-iskola hatását viseli magán, de az építész a saját korábbi gyakorlatával összhangban levő leegyszerűsített eklektikus formálást alkalmazott a homlokzaton végigvezetett, hangsúlyos lizénákkal. A díszes hármás ablakokból hármat – páros lizénák közé fogva – helyezett el a Tűzoltó utcai homlokzaton is, középen ívelt keretes kapuval. A rendkívül romos, elhagyott, beázó épület restaurálásakor ezt a láthatatlanná vált csodát próbáltuk újjávarázsolni.

A Holocaust Dokumentációs Központ és Emlékgyűjtemény tervezését a műemléki épületek rekonstrukciójában már korábban is nagy tapasztalatokkal rendelkező Mányi István építész nyerte el tervpályázat útján. Az új épületszárny mellett fontos feladat volt az öreg zsinagógaépület szakszerű rekonstrukciója. Az ehhez szükséges tudományos előkészítés 2000-ben készült el a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszékén.

A zsinagóga belsőépítészeti terveit Gergely László készítette. A nyílt közbeszerzési pályázaton a BAUCONT Rt nyerte el a kivitelezési munkát. A beruházás bonyolítója a Kreatív 2000 Kft volt. A beruházó NKÖM részéről a kivitelezést Ács Tamás helyettes államtitkár felügyelte, akinek a munka során állandó segítőtje a helyszínen gyakran naponta megjelenő Kőszegi Antal főtanácsos volt.

Az épület restaurálása a teljes beállványozás után részletes falkutatással kezdődött: te-

nyérnyi helyekből állt össze a végső grafikai és színterv. Az épület a II. világháború és az 1956-os harcok során komolyan megsérült, így későbbi két (néhol több) festési réteg alól kellett az eredeti díszítőfestést feltárni (sajnos a Baumhorn-féle rajzok eltűntek). Csak egy, a 1930-as években készült fotó nyújtott segítséget. A feladatot viszont megnehezítette az épület falanyagának silánysága, a háborús sérülések nyomainak javításához építési törmelék is felhasználta.

A jelenlegi belső festést összehasonlítva az egyetlen archív belső fényképpel, látható, hogy a világháború utáni helyreállítások ered-

helyezésre. Az ablakok ún. szendvics-szerkezetbe kerültek, ami azt jelenti, hogy két réteg üveg közé került beragasztásra az ólmozott üveg. Ez így korrózióvédelmet és megfelelő hőszigetelést is biztosít.

A falkutatás után elkészültek a sablonok és a szímminták. Miután a templomtérben a rekonstrukció során csak a szentély falsíkjai maradtak érintetlenül, itt történhetett csak konkrét restaurálás. Az összes többi falfelületen rekonstrukciós festésről beszélhetünk (ez sokszor lényegesen nehezebb feladat, mint a restaurálás). A kivitelezést Szendi Miklós vezetésével a Dominó-Barokk Kft végezte, a tervek

Udvarrészlet – Detail of the inner yard

Fotók – Photos: Szőke Balázs

ményeként nincs már függönydrapéria az abszissban, a karzat mellvédje sima márványutánzatos festésű, és a jelmondat is már csak héberül olvasható. Eltűntek a csillárok és a bútorzat jelentős része. A rekonstrukció során kicserélődött a teljes külső és belső vakolat, a műkő lábazat, valamint a teljes tetőszerkezet, amelyet Németországból rendelt műemléki cserép borít. Újra gyártották a homlokzati vakolatstukkó elemeket, és restaurálták az udvari homlokzat műkő elemeit. Aláinjektálással megtörtént a falak statikai megerősítése és vízszigetelése. A zsinagógatérben új keménymészkö padlóburkolat készült, amely alá speciális elektromos padlófűtés került.

A Róth-műhelyben készült eredeti üvegablakok jelentős része megsemmisült, ill. szakszerűtlenül volt javítva. A restaurálást végző Szalai Vera és munkatársai kibontották a vasszerkezeteket, majd rekonstrukciójuk után, a festés előtt tűzijorganyos korrózióvédelemmel látták el a felületeket. Az ólmozott üvegablakok teljes felülete a templomtérben 87 m², ebből 70 m² rekonstrukció készült. Az új lépcsőházban 22 m² rekonstrukció készült el az eredeti mintázatnak megfelelően. A kivitelező Glasshüttében (Németország) megtalálta azt az üvegyárat, a Lamberg céget, amely eredetileg az üveget szállította a zsinagóghoz, így az eredeti színek kerültek be-

előkészítésében, a színek beazonosításában Pap Zoltán grafikus nyújtott fontos segítséget. A festéshez KEIM Qarzit szilikát festéket használtak (mint a Szent István Bazilikában és számos más műemléki épületben). 800 m² díszítőfestés készült, 760 méter metálaranyozás, és kb. ezer méter gipszstukkó került felhasználásra. Kicserélődött a karzatok és a Tóraszekrény mennyezete. A templomtér dongás mennyezetét a korabeli építők speciális módon rögzítették, több mint száz acél drótszál tartotta a fölötte levő faszkerkezethez rögzítve azt. A szálak korróziója a mennyezet megroggyanását eredményezte, így mivel elbontása nem volt kivitelezhető, megerősítését kellett megoldani. A templomtér felől aládúcolás (ún. ramonád) készült, amely a mennyezet formáját pontosan követte. Ezután a padlástér felőli oldalról műgyantás és üvegszálás borítást kaptak (mintha egy fordított hajótest készülne), amelyen átfűzve cserélték ki a acélszálakat rozsdamentes sodronykötélre, és helyezték be a szellőzést biztosító csöveket. Az oldalfalak festése nem volt rekonstruálható, csak találgatásokba lehetett volna bocsátkozni, így a tervezőkkel és a kiállítás előkészítőivel közösen egy semleges hatású fehér festés mellett született döntés. Talán ez még légiesebb megjelenést biztosít az épületnek.

A zsinagóga valamennyi ajtaja az eredeti nyí-

lászáróknak megfelelően készült el, tölgyfából és kovácsoltvasból. A Tóraszekrény ajtaja, a padok és bima eredeti restaurált darabok. A lámpákat és csillárokat, valamint a gyertyatartókat Grünberger Tamás lámpakészítő kivitelezte az eredeti darabok rekonstrukciós rajzai alapján. Az új imaterembe Kölbliz Brigít német származású iparművész rogyasztott technikájú üveglablakai kerültek. Az épület rozsdamentes acél kapuja Seregi József iparművész alkotása.

A munka befejezése után a zsinagóga előterébe felkerült a kézmosó falikút és a mártírok emlékét őrző vésett márványablak. Az eddig méltatlanul rejtőzködő Páva utcai zsinagóga felújítva, teljes pompájában állíthat emléket egy olyan építészeti, képző- és iparművészeti csodákat felvonultató kultúrának, amelyet esztele-nül pusztítottak el.

Az épület rendkívül gyors, tíz hónapos sikeres és autentikus műemléki helyreállítása újabb bizonyítéka annak, hogy a gondos tervezés, a

konstruktív megbízói szemlélet és a lelkiismeretes kivitelezés rövid idő alatt is képes a szinte megsemmisülő épített örökségünkől európai léptékben mérve is maradandót alkotni.

Felhasznált irodalom

P. Brestyánszky Ilona: Budapest zsinagógái. Ciceró Könyvkiadó, Budapest, 1999.

A Páva utcai zsinagóga építés- és építészettörténeti leírása. Tudományos dokumentáció. Budapest, 2000. – Az eredeti tervek a Fővárosi Önkormányzat, a Központi Műszaki Nyilvántartó és a Mérnöki Iroda Tervtárában található (ideiglenesen a Magyar Építészeti Múzeumban). Közli: Baumhorn Lipót építész architect 1860-1932. Szerk. Hadik András – Szegő György. Architart Kiadó, Budapest, 1999. 21, 32, 34. p., valamint Gazda Anikó: Zsinagógák és zsidó közösségek Magyarországon. Térképek, rajzok, adatok. MTA Judaisztikai Kutatócsoport, Budapest, 1991. 139, 150. p.

Lsd mg See also: Bort 3 Cover 3

A Holocaust Dokumentációs Központ és Emlékgyűjtemény

Várnai Vera

A 2004 januárjában átadott épületben az utcai bejáratától balra a közönségforgalmat befogadó épületrészek, jobbra az emlékfal található. Itt, az udvari árkádsor alatt, az áldozatok nevét megörökítő fal előtt kapott helyet a lézer örökmécses, melynek fénye is a holocaust áldozatainak emlékét őrzi. A tetőkerten üveghengerben átvezetett hatalmas fénysugár tiszta időben 200 méter magas, a város minden pontjáról jól észlelhető emlékeztető jel. A belső kertből, a súlypontjából kimozdított üvegpítményből alámerülő lépcsősoron közelíthetők meg a kiállítási termek. A földszinten előadóterem, csoportfoglalkozásokra alkalmas termek, levéltár, könyvtár; az első emeleten a kutatószobák és az irodák helyezkednek el.

A Dokumentációs Központ és Emlékgyűjtemény egyik fő feladata összegyűjteni, rendszerezni, és kutathatóvá tenni a Magyarországon található, a holocaust témakörében bárhol fellelhető dokumentumanyagokat és tárgyi emlékeket. Családi dokumentumokat, leveleket, igazolványokat, fotókat, tárgyi emlékeket, az elhurcoltatásuk idején született alkotásokat, és az egész országban található minél több kortörténeti dokumentumot.

A nyitókiállítás: az Auschwitz album

Mivel az állandó kiállítás a megnyitásra, 2004. április 15-ére nem készült el, ezért egy időszaki kiállítással nyitott az Emlékközpont. A tárlat elején Enyedi Ildikó által készített nyolcperces dokumentumfilmet nézhet meg a látogató a kárpátaljai zsidóság második világháború előtti életéről.

Majd az ún. *Auschwitz album* fotóit láthatjuk, amelynek története külön érdekesség. Ezeket a fotókat két SS-tiszt készítette 1944-ben. Auschwitzban általános fotózási tilalom volt érvényben, de a magyar zsidó transzportok érkezése idején az auschwitzi SS Azonosítási Szolgálat vezetője, Bernhard Walter és asszisztense, Ernst Hoffmann engedélyt kaptak a transzport megörökítésére. A két fotós a rámpán és a vagonok tetejére felmászva nemcsak a foglyok válogatását, a gázkamrák felé tartó halálraitéltket, a munkaképesek sorsát, de a zsidóktól elrabolt javak feldolgozását, sőt még a krematóriumok előtt gyanútlanul várakozó áldozatokat is megörökíthették. A megörökített transzport 1944 májusában Kárpátaljáról érkezett a birkenai megsemmisítő táborba.

A gondosan elrejtett fotóalbumot egy Jákob Lili nevű 18 éves bilkei lány találta meg 1945 tavaszán a Dora-Mittelbau koncentrációs táborban. Miután április 9-én az amerikai csapatok felszabadították a tábort, a 40 kilósra fogyott, tífuszban szenvedő Lili felkelt ágyából és meleg ruhát keresve az egyik elhagyott SS-barakkba támolygott. A szekrényben egy csíkos pizsamába burkolt albumot talált, amely 235 fotót tartalmazott. Lili a fotókon megdöbbenve ismerte fel a bilkei főrabbit, majd saját családjának néhány tagját, akik ekkor már nem voltak az élők sorában. Magához vette az albumot, és felépülése után, 1945 júliusában visszatért Bilkére. Kárpátalját ekkor már a Szovjetunióhoz csatolták. Lili egész családját, összesen több mint 20 rokonát meggyilkolták. Úgy érezte, nincs miért maradnia szülőhelyén, ezért 1948-ban Amerikába emigrált. 1963-ban a frankfurti Auschwitz-perben, amelyet 22 háborús bűnös ellen indítottak, Lili tanúvallomása és az album néhány fotójának be-

The Reconstruction of the Synagogue in Páva utca

As a result of the boom in the development of the Jewish community on the turn of the 19-20th centuries, several synagogues were built at that time-some of the finest were designed in eclectic style by Lipót Baumhorn (Szeged, Cegléd, Fiume etc.) He was commissioned to design the new, modern synagogue for the Jewish community of Ferencváros (in the 9th district of Budapest) which was opened in 1924. It ceased to function as a church during the war, and final, in the 1970s. Plans were made to restore the building and give a new function to it – housing the Holocaust Documentation Centre and Memorial Collection, designed by architect István Mányi. Reconstructions were preceded by careful research in archives and on the spot. Some details could not be restored, they were replaced by exquisite works of art. The project took 10 months to complete and the building was reconstructed in a state-of-the-art manner due to careful planning, constructive attitudes and conscientious implementation.

Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition
Fotó – Photo: Vadász Gábor

mutatása alapján sikerült elítélni Stefan Baretzki egykori SS tisztet. 1980-ban Jákob Lili a jeruzsálemi Yad Vashem Intézetnek adományozta az Auschwitz Albumot. A kiállítást néhány perces, megrázó dokumentumfilm zárja az auschwitzi tábor felszabadításáról.

The Holocaust Documentation Centre and Memorial Collection

In January 2004 the renewed building was opened for the visitors, with enough space for education, research or commemoration in front of the Memorial Wall, the laser wick, at the immense ray of light contained in a glass cylinder in the roof garden. The main task of the centre is to collect, systematise and publish any Holocaust-related document found in Hungary. The first exhibition is temporary, the new permanent exhibition is going to be opened later. It has a framework of two shocking documentaries but the main theme of the temporary exhibition is the so-called Auschwitz Album, a set of secretly taken photographs from the concentration camp, documenting what the new transports coming from Hungary had to go through.

Csatlakozó jelenünk egybegyűjtött lomjai

Képegyűjtő

„Milyenek képzeljük hát a jövő Magyarorszá-
gát? Olyan helynek, amely mentes mindenfajta
háborútól és diktatúrától, a katonai és politi-
kai békétlenségtől. Amelyet nem osztanak meg
kirívó szociális különbségek, sem esztelen ide-
ológiai harcok. Utcái tiszták, lakásai izlése-
sen berendezettek, lakói békések és toleránsak.”

Ezekkel a mondatokkal vezette be lomtalanítási akcióját Budapest Főváros Önkormányzatának Főpolgármesteri Hivatala, s mutatta be nyilvánosan azokat a tárgyakat, melyek nevén nevezték, megszemélyesítették, vagy szimbolizálták mindazt, amit nem kívánunk magunkkal vinni az Európai Unióba.¹ A közel két hét alatt összegyűjtött jelképek különös bizarrsággal szemléltették tárgyi kultúránk alakulását, a társadalmi és – olykor – magánéleti változásokat, tetten érve az értékek és élmények elkerülhetetlen összefonódását. Történt mindez egy szabadon elkövetett szelekció, szükséges és időszerű tevékenység eredményeként, mely szellemesen illeszkedett be az „Európa kapuja az Erzsébet téren” címet viselő, és az uniós csatlakozásunkat köszöntő promenádi hangulatba. E különös közadakozás szándékosan emlékeztetett két közelmúltbeli kiállításra (Búcsú a „hangos” XX. századtól; A XX. század ujjlenyomata – Budapesti Történeti Múzeum). Továbbgondolva az ezredfordulós elképzeléseket, az ideai bemutató előzményeivel szembeállítható szempontokból fogant.

A közintézmények, közzereplők, társadalmi szervezetek és magánszemélyek több száz feljegyezhető tétel formájában búcsúztak valamitől. Valamitől, ami első benyomásra még mindig egykori szocialista otthonunkat idézte elénk. Részben azért, mert a közadakozók többsége nyugdíjas korú, mert a tizenöt évvel ezelőtti események időben még inkább közel, mint távolabb lennének, de elképzelhetően azért, mert abból a korból gyűjthettük nemkívánatos emlékeinket, melyekben a tervgazdálkodás diadalaként elterjesztett háztartási eszközök segítették hétköznapiainkat. A teljesség kedvéért, s mert a bemutató pontos tükröképe nagyvárosi közösségünknek, bizony közésméltóra kerültek azon nyugat-európai termékek is, melyek kivételesen gazdájukat irigylésre méltó magas-

ságokba emelték, de a technikai fejlődés és a fogyasztói szemlélet tartalmukat elavulttá minősítette. Ki gondolta volna, hogy egy Trial márkájú síléc vagy egy Szokol zsebrádió közös kategóriába sorolható a legelső IBM számítógépek egyikével? Nem az idő könyörte-
len, de még a benne tevékenykedő ember sem rosszindulatú okozója e „sorsfordító rangsorolásnak”, hanem azon képességünk, aminek köszönhetően elérhetőbbé, praktikusabbá változtatjuk a mindennapi használatra tervezett kellékeinket. Ugyanakkor képesek vagyunk a

elénk ezen egykor eleven fogalmak tárgyi bizonyítékait. E témakörben említendő a katonai egyenruhák, a régi tantermeket ékesítő szocialista országcímereink egyik épségben maradt műanyag változata, de itt kell felsorolni a Lenint, Sztálint és Rákosit dicsőítő emléktárgyakat vagy az egykori Brigádnaplókat is.

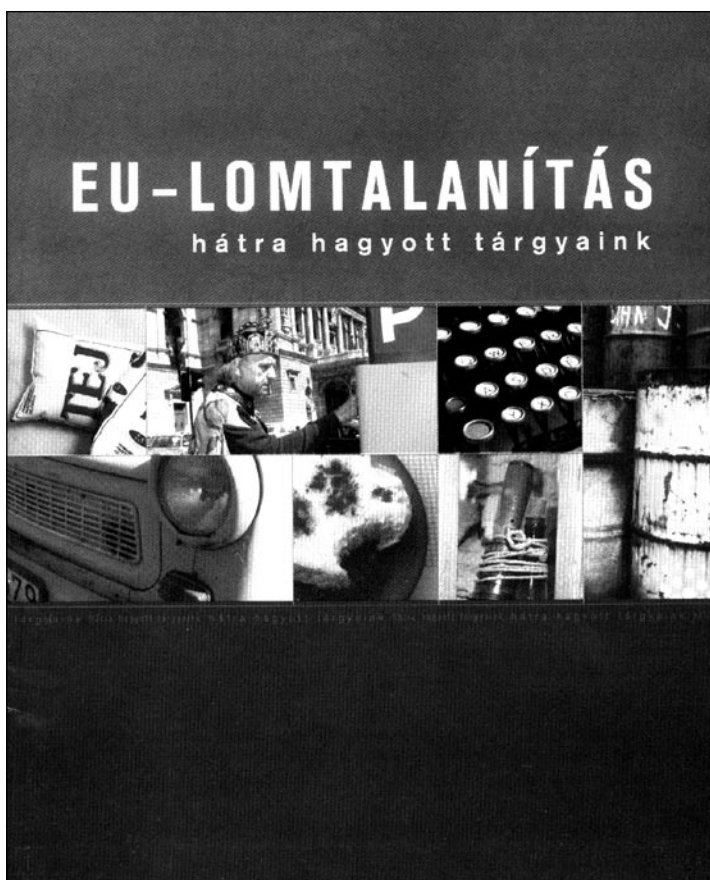
Ezekről a dokumentumokról élesen elválaszthatók a napi problémáinkkal foglalkozó rekvizitumok. Az egyik közismert bevásárlóközpont emblémáját viselő élelmiszerek, a veszélyes hulladékokra utaló tárgyak, az össze-

égetett szemégyűjtők, egy fiatal társaság által begyűjtött KÁTYÚ, egy játszótérről elhozott balesetveszélyes csúszda darabja, illetve az a hajléktalan idéző rongybábú, mely megannyi kacatjával élethűen hever a buszpályaudvar várótermében, de önrónikus jelleggel ide kívánczik dr. Mohos Antal érvényes TAJ kártyája is, mely a magyar egészségbiztosítási rendszer jelen helyzetére hívta fel figyelmünket

A harmadik csoport azon tárgyak sora, amelyeket egykori tulajdonosaik – feltételezhetően – személyes keserűségük fájdalmas hordozóiként selejtezhettek le. Amíg azonnal átérezhető, hogy miért dobtak ki egy giccses szív alakú dísznövénytartót, és miért okozott akkora bosszúságot egy zuglói nyugdíjasnak a cipőjéről lekapart, majd borítékba helyezett „szerencse-csomag”, addig ebben a változásban gyülekeztek a különösen zavarba ejtő ereklyék. Ki tudja, milyen gondolatokkal élhetett az a – nevét közreadó – sportolónő, aki a rendkívüli ké-

pességét igazoló trófeát és éremgyűjteményét elválasztotta folytatandó életétől. Így fordulhatott elő, hogy az általa leadott Csanádi Árpád Emlékérem munkásmozgalmi plakettek társaságába került. Élménye, amelytől szabadulni szeretne, megegyezhet a kiváló dolgozóságukat feladó sorstársaiéval. A látogatókkal megosztott, mégis titokban maradt privát kudarcok, melyeket közös emlékeink közé helyezhettünk EU-LOMTALANÍTÁS-unk rögzített tanulságaként.

Bizonyára mindenki tudja, hogy a lomtalanítás a lakosságnál felgyűlt s az utcára legálisan kirakott lomoknak előre bejelentett időpontban való hatósági elszállítását jelent. Külön érdekesség, hogy az utca szerepét az a Bauhaus stílusú épület töltötte be, ame-

nosztalgikus rácsodálkozásra is. Ezért vált közérthetővé, hogy a valaha szenvedélyesen felhalmozott – nem mellesleg hajdani szórakoztatásunkat biztosító – bakelitlemezek mára nélkülözhetővé váltak. Szerepük átöröklődött, s újból lejárásukra alig találunk megfelelő technológiát.

Összességüket tekintve közösen egybegyűjtött hagyatékaink darabjai – legalább – három csoportra tagolhatók. Az egyik azon szükséges közterek csoportja, melyek egyértelmű felhívások, utalások, sőt kegyetlen dokumentumai egykori életünknek. Ide tartoztak a buszpályaudvar tárlókká formált jegypénztárai, amelyeket a CENZÚRA, a HALÁLBÜNTETÉS-GUMBOT, a MOLOTOV-KOKTÉL stb. feliratok elutasító kritikával tárták

lyet nemrég még magát is lomtalanításra ítélték. Átvitt értelemben a lomtalanítás olyan engedélyezett takarítást is jelent, melyben a ház elé kihelyezett, eltüntetésre váró lomjainkat – ha rövid időre is – mások számára elérhetővé tesszük. Ebből egyenesen következhet, hogy a kiállítás alkotóelemeit, amelyek dokumentatív rögzítése elkezdődött, és nélkül kidobni hiba lenne. A menthető értékek megfelelő helyre kerülhetnek. Kár lenne például elfelejteni azt a hamburgi származású Steenbeck-típusú vágoasztalt, melynek muzeális értéke könnyen felismerhető. Ezért jó úgy gondolni a látottakra, hogy a felsorakoztatott dokumentumokhoz kötődő, vélhetően ténylegesen idejét múlt értelmét hagyjuk magunk mögött, s ezért megbocsátható, hogy szakszerűen akár még gube-

rálni is megengedett. Elképzelhető hát, hogy a közösségünk által kiemelt tárgyak néhány darabjával ismét találkozunk, de már valamelyik közgyűjteményünk új szerzeményei között.

Jegyzet

¹ EU-lomtalanítás, 2004 április 30 – május 9. Erzsébet tér, buszpályaudvar. Szervezője a Budapesti Fesztiválközpont. A tárgyak gyűjtője, a kiállítás megvalósítója: ARC Kft. Külön köszönet: Volánbusz Rt, Kiscelli Múzeum, Hadtörténeti Múzeum.

The Odds and Ends of Our Days Before Accession

For two weeks Hungarian public was gathering different bits and pieces of their past and present

life after declaring them as unwanted in the EU-member Hungary, and piling them up to make an exhibition in the former building of the Erzsébet Square Coach Station. The exhibits were all symbols of changes in our material and spiritual culture, and surprisingly, not only on the social but also on the individual level. Our homes and our lives were disclosed in front of visitors' eyes, who were ourselves seeing our recent years' stories, changes, transitions. The result of the big clear-up was a group of objects denoting our history and politics; a group of exhibits as symbols of our day-to-day problems, while the third category was the personal "memorabilia" – sad or ironic or even funny. The exhibits that are more than of symbolic value might be worth transferring into a public collection to be preserved as relics of our times, before the accession day.

Múzeumok ingyen A belépődíj eltörlésének hatása a múzeumokra

Balázs György

„Május elsejétől ingyenesen látogathatók a 24 állami fenntartású múzeum állandó kiállításai – jelentette be a kormányzóvivő szerdán, a kabinet ülését követő tájékoztatón, Budapesten. Az időszakos kiállításokra nem terjed ki az ingyenesség – tette hozzá Gál J. Zoltán. – Az intézkedés mintegy 350 millió forintos bevételkiesést jelent az intézményeknek, amit kompenzációként megkapnak az idei költségvetésből.” (Ingyenes múzeumlátogatásról döntött a kormány. Díjmentes lesz az állandó kiállítások látogatása. 2004. április 23. Forrás: Index.hu)

Meglehetősen körülményesen alakult ez az „ingyenesség-program”. Előre kell bocsátani, hogy a sajtóközleményben megfogalmazott „ingyenes múzeumlátogatás” több mint félrevezető, hiszen csak a belépődíjat nem kell megfizetni az állandó kiállítások megtekintéséért, maga a múzeumlátogatás nem ingyenes, ott egyéb szolgáltatásokat is igénybe lehet venni (időszaki kiállítás, büfé, étterem, ajándékbolt, könyvesbolt stb.), s továbbra is fizetni kell értük! Az első sajtóhírek – maguk a múzeumok is a sajtóból értesülhettek először a velük kapcsolatos elképzelésről – arról szóltak, hogy a múzeumok ingyenesek lesznek. Így! Azután arról, hogy csak az országos és a megyei múzeumok lesznek azok. Majd egy harmadik, ma is érvényes hír látott napvilágot: az országos múzeumok (24) állandó kiállításai lesznek csupán ingyenesek, május elsejétől, az EU csatlakozás napjától.¹

S erről – amint azt a kormány április 23-án eldöntötte – már kaptunk hivatalos értesítést, sőt, kompenzációt is már jóval a kormánydöntés előtt, még az év elején, a költségvetésben. A kompenzációval nagyjából azonos nagyságú össze-

get előbb zárolt, majd elvont költségvetésünkől ugyanaz a kormány. Ráadásul az egységes rendező elv miatt „Bekerült a 24 ingyenes múzeum közé két olyan intézmény – az Országos Műszaki Múzeum és a Magyar Építészeti Múzeum –, amely e pillanatban nem rendelkezik önálló kiállítóépülettel” (Múzeumok jegy nélkül. Népszabadság, 2004. április 21. N. K. J.).

S hogy mi lesz mindennek a hatása a későbbiekben? Ha vigyázó szemünket az EU azon országainak gyakorlatára vetjük, ahol már korábban bevezették az ingyenes múzeumi belépés intézményét, az ottani tapasztalatokból sok mindent megtudhatunk. Tekintsük át az angol gyakorlatot, ahol az állami fenntartású intézmények (számszerint 17) állandó kiállításaiba immáron két éve szintén ingyenes a belépés. A két év tapasztalatairól két forrásból számolok be: az egyik Helene Wilkinsonnak, az angol múzeumi szövetség (Museums Association) tanácsadójának szakmai beszámolója, a másik Andy Martinnek, egy profi közvéleménykutató cég, a MORI² Szabadidős Kutatások vezetőjének elemzése egy erre vonatkozó felmérés alapján.

Az ingyenes belépés bevezetésének hatása az országos múzeumokra

(The impact of removing charges to national museums. Helye: www.museumsassociation.org)

2001-ben Angliában, Skóciában és Walesben bevezették az ingyenes belépést azokban az országos múzeumokban, amelyeket korábban belépőjeggyel lehetett látogatni. Ennek eredményeképpen ezekben a múzeumokban megnövekedett a látogatók száma, sokkal több ember élvezi a látogatás lehetőségét. De az ingyenesség bevezetése legalább annyi problémát hozott magával, mint amennyi eredményt.

Az 1980-as években a múzeumokra konzervatívparti politikai nyomás nehezedett a belépőjegyek bevezetése érdekében, hogy minél kevésbé fűgjenek a kormányzati támogatástól. A nagyobb országos múzeumok fele bevezette a belépőjegyeket. A többi – köztük a British Museum, a Tate és a National Gallery – kimaradt. A következő 15 évben a legtöbb ingyenes országos múzeumban látványosan emelkedett, míg jónéhány belépődíjat szedő intézményben jelentősen csökkent a látogatók száma.

1997-ben a munkáspárti kormány kötelezettséget vállalt arra, hogy visszaállítja az ingyenes belépést az országos múzeumokba. A miniszterek abban hittek, hogy ez szélesebb tömegeket visz a múzeumba. Az angol kormány 1999 áprilisától a gyerekek számára, 2001 áprilisától pedig a 60 év fölöttiek számára adott támogatást. De az ÁFA-szabályozások útjába álltak az ingyenes múzeumi belépés általános bevezetésének mindaddig, amíg a kancellár a 2001. évi költségvetésbe belevette az ÁFA megváltoztatását.

Az addig belépődíjat szedő állami múzeumok a kieső bevétel miatti külön állami kompenzáció fejében beleegyeztek a belépődíj elengedésébe. Az országos múzeumok 2001 decemberétől nem szednek belépődíjat állandó kiállításokra (beleértve a fiiliákat is), ugyanakkor továbbra is belépődíjas az időszakos kiállítások látogatása. A skót és a walesi államigazgatás is elfogadta az általuk fenntartott országos múzeumok kompenzálását, és 2001 áprilisában ők is bevezették az ingyenes belépést az országos múzeumokban. Azok az országos múzeumok, amelyek elengedték a belépődíjat, átlagosan 70%-os látogatói létszámnövekedést tapasztaltak, a maximumot az első évben 111%-os növekedéssel a Victoria and Albert Múzeum érte el.

Mindemellett, a kormányzat nemcsak a látogató-

tók számának növekedését szerette volna elérni, de a múzeumlátogatók körének szélesítését is. Mindezekre azonban a látogatók összetételében meglehetősen kis változások történtek. Néhol a látogatók száma ugyanazon réteghez tartozó emberek, vagy egyszerűen ugyanazon emberek többszöri múzeumlátogatása miatt emelkedett. De ez nem nagyon meglepő. A múzeumok tudják, hogy az ingyenes belépés nem hozza magával automatikusan a nagyobb érdeklődést. Jelentős mértékben megváltoztatni a látogatók összetételét – ötletes programösszeállítás és marketing kérdése, ugyanúgy, mint látogatói létszám növekedését fenntartani, együttműködve a hagyományosan *nem múzeumlátogató* közönséggel.

Az ingyenessé vált múzeumok közül néhányan attól féltek, hogy majd anyagi nehézségeik támadnak. A több látogató gyorsabb elhasználódást jelent, esetleg extra biztonsági feladatokat. A múzeumok azt tapasztalták, hogy a múzeumi boltokban és vendéglátóhelyeken az egy főre eső fogyasztás csökken, mivel a látogatók inkább több alkalommal visszatérnek rövidebb időre, mintsem az egész napot a múzeumban töltsék. Közben a British Museum és néhány más múzeum, amelyek soha nem szedtek belépőjegyet, azt gondolták, ők veszítettek gazdasági téren, mivel a belépőjegyről lemondó múzeumok kompenzációt kaptak a bevételkiesés miatt, amelyet – ragaszkodva az alapelvhez – ők soha nem élvezhettek.

Az ingyenes belépés bevezetése az országos múzeumoknál elkerülhetetlenül hatással volt a múzeumi szektor többi tagjára, elsősorban az önálló intézményekre, amelyek továbbra is szedtek belépőjegyet. Néhányan azt feszegették, hogy az ingyenes belépés bevezetése ilyenformán tisztességtelen állami támogatás. 2001 decembere óta néhány belépőjegyes múzeum arról számolt be, hogy a látogatók össze voltak zavarodva és bosszankodtak, mert azt gondolták, hogy minden múzeum ingyenes. Érthető, hogy a belépőjegyet szedő múzeumok – elsősorban az újonnan ingyenessé válókhöz közel esők – a látogatók számának csökkenését tapasztalták.

Mindazonáltal az angol Múzeumi Szövetség továbbra is hisz az ingyenesség bevezetésének elveiben. Az ingyenes múzeumok sokkal inkább többszöri, rövidebb látogatásra ösztönzik a látogatókat, mintsem egyszeri, hosszabb időtöltésre. És bár a belépőjegy ára nem az egyetlen, mégis jelentős akadály a kevésbé vagyonság számára. A belépőjegy eltörlése egyértelműen bátorítja a kevésbé tehetőseket a múzeumlátogatásra. De az ingyenes belépés egymaga nem jelenti azt, hogy mindenkiből múzeumlátogató lesz, és a belépőjegy önmagában véve nem rossz dolog. A Múzeumi Szövetség figyelemmel szeretné kísérni a további vitát. Nem lenne szerencsés, ha az ingyenes belépés dominálna a kormányzat – vagy a szakma számára – minden mást kizárva. Végül is a minőség és az eredetiség az, amely behozza a *nem-látogatókat* a múzeumokba, az ingyenessébe és a belépőjegyet szedőbe egyaránt.

Az ingyenes belépés hatása a múzeumokra

(Andy Martin, Szabadidőkutatás vezetője, MORI, 2003 márciusa, hozzáférés: www.mori.com)

Az elmúlt években több írás szólt a múzeumok és képtárak társadalmi hatásáról. Az természetesen nagyon fontos, hogy a régóta működő országos múzeumok és galériák a társadalom minden rétegét látogatóként fogadják. Mindazonáltal céljuk nem pusztán a létezés, nem is csak a műtárgyak konzerválása, a jövő generációi számára való megőrzése, hanem a múzeumok mindenki javára szolgálnak.

Az 1990-es évektől, amikortól az országos múzeumok és képtárak elkezdtek belépődíjat szedni, a szektor attitűdje nagyot változott. Egyre több marketinges és menedzser szakember állítja, hogy ezek az intézmények inkább külvilág-orientáltak, a közönség igényeihez igazodnak, mintsem a belső, a megőrzésre fókuszált szakmai célok irányítása alatt állnak. Néhányan úgy vélték, hogy ez a múzeumokat visszaveti, mások viszont éppen azt gondolják, hogy ez a folyamat az intézményeket a huszadik, ha nem a huszonegyedik századba veti. Ebben a helyzetben az angol Kulturális, Média és Sport Minisztérium által kiadott egy rendeletet arról, hogy az országos múzeumokba és képtárakba a belépés minden látogató számára ingyenes. 2001 decemberétől tehát minden állami fenntartású múzeum és képtár, amely addig belépőjegyet szedett, visszatért az ingyenes belépéshez.

A MORI évek óta együtt dolgozik számos országos intézménnyel, felméréseket folytat a látogatók, a potenciális látogatók, a múzeumbáratok és egyéb támogatók körében. 2001 végén úgy találták, hogy állandó megbízóik közül sokan bizonytalanok a jövőt illetően. Milyen hatása lesz az ingyenességnek? Vajon a „szociálisan kirekesztettek” felbátorodnak-e a múzeumok látogatására? Vajon azt a pénzt, amit megtakarítanak a belépődíjon, elköltik-e a látogatók a múzeumi boltokban, éttermekben? Ezt csak az idő fogja megmondani.

2002 elején a kérdések egyikét jól és pontosan megválaszolták – a Kulturális, Média és Sport Minisztérium az ingyenesség bevezetését követő hét hónapot értékelve a látogatók számának 62%-os emelkedését jelentette be. A sort a Victoria and Albert Múzeum vezetői 157%-os növekedéssel (köszönhetően valószínűleg a csodálatos British Galleries akkori megnyitásának is). Azt is közölték, hogy a látogatók száma 2001 december és 2002 június között 7.031.722 fő, ami éves átlagban 2,7 millióval több, mint korábban. A kutató számára mindebből egy kérdés adódik: vajon ez azt jelenti-e, hogy sokkal több látogató volt a múzeumokban, vagy azt, hogy ugyanazok a látogatók tértek vissza többször?

A MORI elhatározta, hogy körüljárja a kérdést, megnézi, mit talál ezen extra látogatások körül. A MORI GB Omnibus vizsgálat 2002. augusztus 8-13. között négy fő kérdés köré szerveződött, megkérdezvén a brit közönséget múzeumlátogatási szokásairól. Hangsúlyoznunk kell, hogy ennek a cikknek a statisztikái csak az angolok-

ra vonatkoznak – a látogatói felmérések azt mutatják, hogy múzeumokban és a galériákban a látogatók 2/3-a angol, míg a fennmaradó 1/3 észak-ameriakból és európaiakból tevődik össze. A brit turizmus számára az elmúlt két év különösen nehéz volt a száj- és körömfájás, azt követően a szeptember 11-i támadás és az afganisztáni háború miatt. Az Egyesült Királyságba látogatók száma egyenletlenné vált, legalábbis egy időre, ugyanakkor a brit lakosság egy része még a nagyobb városokba sem mert elutazni, tehát a kutatásokat egy nagyon gyorsan változó, hanyatló látogatói létszám mellett végezték.

Szabadidős tevékenységek

A MORI kutatásai az angol közönség számára nyának jelentős növekedését tárták fel: azok száma nőtt, akik legalább egy múzeumot vagy galériát meglátogattak az előző hónapokban. Amikor megkérdezték a lakosságot, hogy milyen szabadidős tevékenységet választott, 37% válaszolta, hogy múzeumban volt, 31% pedig azt, hogy művészeti galériában. Az átfedéseket számba véve 45 százalékuk volt legalább az egyikben. Tehát ez az egyik legkedveltebb szabadidős tevékenység, amint azt az alábbi táblázat is jól szemlélteti.

Szabadidős szokások, 2002

Kérdés: Mivel töltötte szabadidejét az alább felsorolt tevékenységek közül az elmúlt évben?

Mozi	59 %
Knyvtr	49 %
Trtnelmi hely, plet	42 %
Mzeum	37 %
M vszeti galrik, killsok	31 %
Sznhz, opera vagy balett	29 %
Szabadid parkok	26 %
Labdarg mrk zs	20 %
Pop koncert	20 %
Komolyzenei koncert	12 %
Fentiek kzl egyiket sem	12 %

Az elmúlt két évben körülbelül egyharmadával emelkedett a múzeumokat és galériákat látogatók száma. Az új attrakció hatása, mint a Tate Modern Múzeum, nem okozhatta egyedül az ilyen mértékű változást, a látogatók növekedésének aránya lassan emelkedett 35%-ig. Az egyetlen igazi változást a belépődíj eltörlése okozta. A növekedés azonnal elkezdődött, 2002 januárjában már 38% a múzeumokat és képtárakat látogatók aránya, miközben a más típusú népszerű tevékenységek elfogadható mértékben folytatták emelkedő tendenciájú látogatásukat.

Kik tehát a látogatók?

A belépődíjak eltörlésétől mindenképp azt várták, hogy azok, akik nem szoktak múzeumba járni, majd most megpróbálják. Feltételezték, hogy ez az intézkedés a hagyományosan a nem múzeumbáráro csoportokat, mint a magasabb végzettség nélkülieket és az idősebbeket bátorítja a múzeumlátogatásra. Végül is azt kell mondani, hogy ez a politika meglehetősen ered-

ményt hozott. A látogatás minden korcsoportban megnőtt. 2000-ben az 55 év felettiek 28%-a mondta, hogy a megelőző 12 hónapban járt múzeumban vagy képtárban, de 2002-re ez az arány 43%-ra emelkedett. A szakképzetlen fizikai munkások körében 2002-ben szintén volt emelkedés (20%-ról 25%-ra) a múzeumi látogatások számát tekintve. Ez még jellemzőbb a szakképzett fizikai munkát végzőknél, ahol 28%-ról 39%-ra emelkedett a múzeumlátogatások száma.

Ez a növekedés nem teljes mértékben felelős a múzeumlátogatások ilyen mérvű emelkedéséért. Amint az alábbi táblázat mutatja, jelentős emelkedés jelentkezett minden csoportban, azokban is, amelyek mindig jól reprezentáltak voltak a múzeumokban és a képtárakban.

	1999	2002
Teljes	35	45
15-34 ves	33	43
35-54 ves	42	48
55 v feletti	24	43
Diploms	56	62
Magasan szakkpzett	39	53
Szakkpzett	29	39
Szakkpzetlen	23	25

Vagyis, míg azok száma, akik beléptek az ajtón, jelentősen növekedett, a tipikus múzeum- és képtárlátogatók száma viszonylag stabil maradt, és erősen eltolódott a hagyományos látogatói csoportok előnyére. Például, Nagy-Britannia népességének 18%-a diplomázott vagy megszerezte a magiszteri, illetve a PhD fokozatot. A múzeumlátogatók között ez 30%-ra növekedett, vagyis minden tíz múzeumlátogató közül három a diplomásokból kerül ki. A képtárak esetében ez 36%-ig emelkedhet. Ezzel szemben, míg a népesség 26%-ának nincs hivatalos szakképzése, a múzeum és képtárlátogatók között ez az arány 12%. A földrajzi helyzet is szerepet játszik. Dél-Angliában él a brit népesség 31%-a; közülük kerül ki országos szinten a múzeumlátogatók 40 és a képtárlátogatók 43%-a. A Londonban élőkre viszont, – ahol az országos múzeumok és képtárak többsége van – a legkevésbé számíthatnak a múzeumok és képtárak.

Mindazonáltal a látogatók összetétele nagyon hasonlít a népesség összetételére. A férfiak és nők aránya megközelítőleg azonos (49% és 51% az összlakosságon belül, a múzeumlátogatók között ez az arány 52% és 48%). A 15-34 év közöttiek aránya valamivel kisebb, mint a múzeumlátogatók közötti arányuk, míg a 35-54 év közöttiek kissé túlréprezentáltak.

Érdekes, hogy a múzeumlátogatók általában véve „kulturálisan aktívak”. Ez az a réteg, amelytől elvárható, hogy az átlagosnál gyakrabban jár hangversenyre, balettre, színházba. Szintén ez a réteg az, amely az átlagosnál

gyakrabban megy moziba, pop koncertekre, sőt szabadidő parkokba is.

Az ingyenes belépés hatása

Már tudjuk, hogy a látogatók száma jelentősen növekedett, és hogy azok között, akik azt válaszolták, hogy a megelőző évben jártak múzeumban vagy képtárban, 10%-os a növekedés. Ha sokkal direkter módon kérdezzük rá, kiderül, hogy még többféle hatása volt az ingyenes belépés újra bevezetésének. A megkérdezettek 7%-a mondta, hogy „Tudom, hogy a belépődíj megszűnt, sokkal több múzeumban és képtárban jártam ebben az évben, mint az előzőben”. Másik 8% azt mondta, hogy évente egy-két alkalommal többször volt múzeumban, mint a megelőző évben. Másrészt viszont, nem különösen biztató jelenség, hogy a megkérdezettek közül ötből kettő nem is tudott az ingyenes belépés bevezetéséről. (Ez felfogható 18,4 millió további potenciális látogatóként!)

Kérdés: Amint valószínűleg tudomást szerzett róla, a legtöbb országos múzeum és képtár belépődíját eltörölték 2001. december elsejétől. Kérjük, válasszon az alábbi állítások közül, melyik felel meg legjobban Önnek?	
tud a belp díj eltrls r,	7%
sokkal tbb ltogats	7%
tud a belp díj eltrls r,	
1-2 alkalommal tbb ltogats	8%
tud a belp díj eltrls r,	
nincs hatsa	41%
nem tud a belp díj eltrls r	40%
nem tudja	4%

Meglehetősen alacsony az összlakosságon belül azoknak az aránya, akik azt állítják, hogy többször látogattak múzeumot vagy képtárat az ingyenes belépés hatására. Elkésztető hír ez azok számára, akik azt állították, hogy az ingyenes belépés lehetőségének jelentős társadalmi hatása lesz. Míg az angol közönség 15%-a azt mondta, hogy többször volt múzeumban, ez az arány a szakképzettek esetében 20%-os növekedést, a Dél-Angliában élők között 21 %-ot, a diplomások között 29%-ot tett ki. *Minden tizedik ember azt állítja, hogy bár tud az ingyenesség bevezetéséről, egyszerűen nem gondolt arra, hogy múzeumba vagy képtárba menjen.*

A bejutás korlátai

A lakosság azon 40%-a mellett, akik nem tudtak arról, hogy a belépődíjat eltörölték, ugyanekora arányú népesség tudott minderről anélkül, hogy kedve támadt volna többszöri látogatásra. Ezen csoporton belül a legáltalánosabb kifogás az időhiány, amit 43% említett. Elgondolkodhatunk azon, vajon ez a hivatkozás az időhiányra lefordítható-e az érdeklődés hiányaként, hiszen, ha valaki 7 hónap alatt nem tud időt szakítani a múzeumlátogatásra, valószínűleg nem találja azt elég érdekesnek. Ennek a csoportnak to-

vábbi 28%-a (másképpen minden tizedik ember) mondta, hogy bár tudott a belépődíj eltöröléséről, nem gondolt arra, hogy többször menjen múzeumba vagy képtárba.

A közlekedési és anyagi problémák is megátolhatnak embereket a múzeumlátogatásban (elsősorban azoknál, akiknek nincs felsőfokú végzettségük, és akik Észak-Angliában élnek), de amint azt a táblázat is mutatja, akik nem járnak múzeumba, azoknak egyszerűen nem tesszik az ötlet.

Kérdés: Miért nem látogatja a múzeumokat és képtárakat?	
Nincs id m	43%
Nem jutott eszembe	23%
Nehz bejutni/ eljutni oda	8%
Nem rdekel a trna	6%
Soha nem megyek mzeumba	5%
Nem lttam rla reklmot	5%
A csaldomat/gyerekeimet nem rdekli	5%
Nem gyerek-bart	1%
Nem tudom, mi van ott	1%

Vajon ez azt jelenti-e, hogy a múzeumoknak és galériáknak abba kellene hagyni azok „megtérítését”, akiket eddig sem érdekelt az intézmény, vagy teljesen át kellene alakítani az utóbbiakat azért, hogy minél szélesebb közönség számára tűnjének vonzóknak? Vitatott kérdés. Érdemes hangsúlyozni, hogy a legkedveltebb szabadidős tevékenység, a mozi (a vásárlástól eltekintve) 12 hónap alatt csak kb. minden ötből két embert vonz. Különbözők is az emberek különbözőek, és nem lehet elvárni, hogy mindenkit ugyanaz érdekeljen. *A látogatók 47% mondja, hogy többet fognak költeni a múzeumlátogatás során, mint amikor belépődíjat kellett fizetni.*

A viselkedés megváltozása

Tehát mi van azokkal, akik járnak múzeumba és képtárakba? Mit tesznek most másképpen, mint tavaly ilyenkor? Bátorítja azokat, akik a speciális kiállításokért belépőt szednek, négy közül egy (26%) azt mondja, most már jobban hajlandó fizetni azért, hogy bejusson egy ilyen tárlatra. Minden ötödik (21%) többet fog adakozni és minden hetedik (15%) hajlandóbb megvenni egy vezetőt/katalógust, vagy bérelni egy készüléket. 47% azt mondja, többet fog költeni múzeumjáró körútja során a látogatás különböző aspektusaira, mint amikor belépőt kellett fizetniük. Ez az arány magasabb a következők esetén:

szakképzettek	57%
Dél Angliában lakók	58%
nők	60%
15-34 év közöttiek	60%
felsőfokú végzettségűek	60%

Ha fordítva nézzük, kicsit kiábrándító meg tudni, hogy az embereknek több mint a fele nem fog többet költeni akkor sem, ha ingyen jut be. Az ingyenes belépés azt jelenti számukra, hogy a látogatás teljes egészében ingyen van.

Mi változott?

Kérdés: Mi jellemzi az ön viselkedését az alábbiak közül, amióta eltörölték a belépődíjat?	
Most, hogy a belépés ingyenes, hajlandóbb vagyok egy speciális kiltst belpti díjat fizetni	26%
Többet adakozok, mivel a belépés ingyenes	21%
Egyszer vagy többször is jrtam már múzeumban, mert ingyen van	20%
Hajlandóbb vagyok venni egy katalgust, vagy beérni egy vezet t	5%
Rvid látogatásokat teszek a múzeumban	12%
Többet látok a múzeumi boltban	10%
Többet látok a büfén	8%
Egyiket sem	31%

A felmérés általános viselkedésváltozást mutat. Érdekes megjegyezni, hogy azok közül, akik tudnak az ingyen belépőről, és akik voltak mostanában múzeumban, ötből egy mondja, hogy csak azért ment, mivel a látogatás ingyenes. Lehet, hogy önmagában az a tény, hogy a belépőt eltörölték, felvetette azt a kérdést, hogy menjenek-e múzeumba, míg azelőtt valami mást csináltak volna helyette?

Következtetés

Mit vonhatunk le ezekből a statisztikákból? A látogatók száma, akik bemennek a brit nemzeti múzeumokba és képtárakba, jelentősen növekedett 2001 óta. Bár ez alátámasztja a belépődíj eltörlését, két komoly aggály azért maradt.

Először, a növekedés megfigyelhető a „társadalmilag kirekesztett” rétegnél is, de leginkább azok körében, akik eddig is jártak múzeumokba. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők között négyszer annyian vannak, akik azt mondják, tudnak arról, hogy eltörölték a belépőt, és ennek hatására többet járnak múzeumba, mint azok, akiknek nincs végzettségük. Azt kell megfontolni a múzeumoknak és galériáknak, hogy milyen mértékig kell nekik a „hiányzó” becsalogatásával törődniük, vagy koncentrálnak inkább a már meglévő, elkötelezett közönségükre.

Másodszor, mint ahogy a Természettudományi Múzeum igazgatója rámutatott, a látogatók számának növekedése is hordozza a maga hátrányait. A nagyszámú látogató nem fog többet költeni a múzeumon belül, mint addig, amíg belépődíjat is kellett fizetni. Olyan finanszírozást kell tehát megvalósítani, amely nem fogja megbírságotolni azokat az intézményeket, amelyek sikeresek a látogatók becsalogatása terén, hiszen erre ösztönözték őket. Az egyetlen lehetséges alternatíva a belépődíj minél előbbi visszaállítása.

Az biztos, hogy bár a múzeumok és a galériák látogatása az egyik legkedveltebb szabadidős tevékenység ebben az országban, a vita arról, hogy merre van az előre, még hosszú ideig fennmarad.

A szabadidős tevékenység, múzeumok és képtárak kutatása

Az ingyenes belépés bevezetése a múzeumokban elérte a kormányzati célkitűzést, szelesebb a hozzáférés a MORI felmérés szerint. A felnőtt lakosság múzeumlátogatásának aránya két év alatt 31%-ról 38%-ra nőtt. Összetétele változott, főleg a 45-54 és 55-64 évesek mennek, akiknek nincs már kiskorú gyerekük, viszont megnövekedett a szabadidejük meg a keresetük, és a többségük jól képzett. A 45-54 évesek több szabadidős tevékenységet úznak, mint 2000-ben, ezért ők a legaktívabb korcsoport.

Minden társadalmi csoport látogatása nőtt, de az ingyenes belépés ellenére a növekedés sokkal nagyobb a tehetősebbek között, mint a többi rétegben. Bár több a látogató, a társadalmi csoportok közötti különbség ugyanolyan, mint eddig. Az 1999-es felmérés azt mutatta, hogy nem az ár az igazi ok, ami miatt a látogatók nem járnak múzeumba.

Az ingyenes belépés ellenére sem érik el az angol múzeumok az 1991. évi látogatói csúcst. Ennek az lehet az oka, hogy nagyobb a választék arra nézve, hogy mit lehet tenni a szabadidőben, és többen tartanak már igényt az emberek szabadidejére. Demográfiai okokat is kell keresni, a marketing szempontjából a változó társadalmi értékeket is figyelembe kell venni az egyre növekvő versenyhelyzetben. Az Internetet, mint marketing-csatornát sem szabad lebecsülni.

Összegzés

Több tanulság vonható le a fenti két elemzésből más országok számára is. Az egyiket a norvég kormány vonta le, ahol szintén be akarják vezetni az ingyenes múzeumlátogatást. Két állami múzeumban kísérleti céllal már bevezették az ingyenességet, egy év múlva visszatérnek a kérdésre, megvizsgálják a múzeumok a tapasztalatát, s döntenek arról, hogy bevezetik-e országosan. A svédek konferencián vitatták meg a kérdést, majd a múzeumok ellenkezését látva, önkéntessé tették az ingyenes belépés bevezetését, ami mellett végül is három állami múzeum döntött.³

Érdekes felvetés, amit Nigel Fergusson, a londoni Természettudományi Múzeum munkatársa osztott meg velem, miszerint *nem ingyenesség* ez az egész, csupán annak kérdése, ki fizet? Eddig a látogató fizetett, most a kormány átvette a fizető szerepét, újraosztva ez által a látogatásban résztvevők költségeit a társadalom minden tagjára, s adja kompenzációként az intézményeknek (Angliában az ingyenesség bevezetésétől számított három évig, s nem tovább!).

Fontosabbak az előre mutató tapasztalatok, felismerések. Régóta sejtjük mi is, hogy a látogatók számaként felmutatott látogatási alkalmak száma nem teljeskörű ismérve egy adott múzeum munkájának. Azt is sejtettük, hogy csak egy bizonyos kör látogatja múzeumainkat, gyakran többször is ugyanazt, ha érdekes kiállításokat, eseményeket kínálnak, sőt többször más múzeumokat is, sőt ők azok, akik koncertekre

is járnak, színházba is. Az ő igényeiket elégítjük ki most az ingyenesség bevezetésével (a színházak, koncertek belépőjegyeinek elengedéséről még nincs hírünk...).

S vajon lesz-e felmérés majd egy év múltán arról, hogy megéri-e ez nekünk, múzeumoknak, s az államnak, az állampolgároknak? S ha lesz ilyen felmérés, vajon milyen megelőző felmérés alapul majd az összehasonlítás? Látogatói felmérés ugyanis sok készült, talán több is, mint kellene, hiszen minden múzeum ad kérdőívet a látogatók kezébe, akiknek köre, mint láttuk, meglehetősen körülhatárolható volt, és az angol tapasztalatok szerint az is marad. A *múzeumot nem látogatókról* viszont nem készült felmérés, erre a külön-külön múzeumi felmérések nem is alkalmasak. Egy országos felméréshez kellene csatlakozni, s mondjuk a háztartási kérdőívbe beleszerkeszteni néhány kérdést a kultúrával kapcsolatos szokásokról. Hogy megtudjuk, hogyan is lehetne megszólítani azokat, akik nem járnak múzeumba! Merthogy a múzeumlátogatás visszaszorulását máshogyan, mint ezen válaszok elemzéséből induló cselekvési terv kidolgozása s megvalósítása révén nem igen lehet megállítani. Átfogó, országos felmérést pedig tudtommal Heleszta Sándor óta senki nem készített múzeumokról, látogatókról, látogatói szokásokról. Ő is csak tervezte, hogy a *nemlátogatókról* is kérdezni fog. Nem tudta már megtenni. Kellene egy Heleszta-formátumú ember ide közénk!

Jegyzetek

¹ A szakterület két országos szervezetének – Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület, ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága – sem kérte ki senki a véleményét.

² MORI (Market & Opinion Research International) a legnagyobb független piac- és véleménykutató társaság az Egyesült Királyságban. Honlap: www.mori.com

³ Gönczi Ambrus: A NEMO éves konferenciája Berlinben 2003. november 28-30. Magyar Múzeumok 2004. 1. 39-40.

Museums for Free The Effect of the Annulment of Entrance Fee on the Museums

From May 1 2004 twenty-four Hungarian state museums offer free entry to those visitors who want to see their permanent exhibitions. The author of the article takes a closer look at the situation of the British museum world 2 years after the launching of similar measures, based on the account by Helen Wilkinson (Museums Association) and that of Andy Martin (Market & Opinion Research International). According to the survey and statistics of the museum-goer society, the following conclusions can be drawn: since 2001 the number of visitors have grown significantly thanks to the new regulations and though this proves the correctness of the decision, there is one phenomenon worth considering. Although the number of people from the socially secluded categories has also increased, the growth is much more prevalent in those circles, the members of which were originally considered as regular museumgoers. Museums and galleries have to decide soon, whether they should concentrate on luring the so far absent, or take more care of the ones already drawn to their charms.

Visszatekintés

A szabadkai Városi Múzeum Deák portréja

Korheen Papp Zsuzsanna

Közel száz esztendeje Jakobey Károly 1862-ben készített reprezentatív Deák Ferenc festményét 1908-ban a lebontásra kerülő Régi Városháza tanácsterméből egy raktárba szállították. Azóta is egyik raktárból a másikba került, mivel az új szecessziós Városháza dísztermében üvegablakokon jelennek meg a magyar történelem nagyjai, melyek Róth Miksa híres budapesti műhelyében készültek. A „haza bölcsének” párjaként Jakobey Károly elsőként 1861-ben megfestette Széchenyi István portréját, ezt követte a bécsi Stefan Lemmermayer Ferenc József ábrázolása 1862-ben, majd Than Mór Mária Terézia festménye 1880-ban, s a sort Szimai Antal Kossuth Lajos és II. Rákóczi Ferenc arcképe zárta 1904-ben és 1906-ban. Hasonló sorsot éltek meg e művek is, a nagyközönség szeme elől elzárva, először a Városháza raktárában, majd a múzeum raktárában vártak a jobb időkre. A császárt ábrázoló alkotáson kívül – melyet feltételezéseim szerint egy műértő menthetett meg a teljes megsemmisüléstől, összetekerve, félretéve azt – a többi kép kisebb sérüléssel vészelt át az elmúlt 95 évet. Nem így a hatalmas, aranyozott, faragott vagy nyomott mintákkal díszített díszkeretek. Tárolásuk, szállításuk is nagy nehézséget okozott, s ezért sajnos kettő már nincs meg, viszont amelyek megvannak, azokat – kettő kivételével – széttörték, vagy a csőtörés mosta őket. A Rákóczi kép díszkerete kisebb ütésekkal megúsza, a Deák portré sarokdíszei viszont megsemmisültek. A gondatlanság azon szemléletnek is tulajdonítható, mely szerint a díszkeretek a polgári világ csökevényei, és díszük elvonják a kép festészeti értékeiről a figyelmet. Valójában a díszkeretek, amelyek sokszor iparművészeti remek számba mennek, kiemelik a festményeket, s a reprezentatív portrék esetében még előkelőbbé teszik azokat. Jakobey szerint *„szükséges egy tanács-terembeni arczképen a melléklek aplicálása, a mi a kép hatását módnélkül neveli”*. Az elmúlt években a Kossuth és Deák bicentenáriumra, valamint a Rákóczi évfordulóra készülve a festményeket és a kereteket restauráltam, a költséges anyag- és eszközbeszerzéseket a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatta.

Ezen bevezető után visszatérve a Deák festményre és keretére, először annak

keletkezéséről számolok be. Kutatásaim alatt végig az a kérdés lebegett előttem, vajon mi váltotta ki Szabadka város vezetőségében a hirtelen támadt nagy igényt a portrék rendelésére. Előtte egy kisebb császárportré (Marastoni Jakab, 1850, a kép elveszett) kivételével, amely szinte kötelezőnek volt mondható, semmilyen hivatalos rendelésről

sem tudni. S ezzel városunk nincs egyedül, mert a Bach korszak elmúltával, az 1860-as Októberi Diplomával, az ún. csonka alkotmány meghozatalával enyhült a császár és Magyarország közti fagyos viszony, s a városi tanácstermekbe sorra kerültek Deákot és más hazafiakat ábrázoló reprezentatív portrék: Zalaegerszegre, Szombathelyre,

Makóra, Kecskemétre. A szabadkai tanácsnokok Széchenyi elhunytá kapcsán határozta először a rendelésről „egy élethű arcképe olajfestményben – az ülési terem részére megszerzettessék”. Felsőbb utasításra a festület feloszlott, és 1861-ben Mukits János polgármester vezetésével kinevezték az új tanácsnokokat, kiknek egy része honfíúi hűségére hivatkozva visszautasította e tiszteletét, s mintegy reprezentálva azt – az első közgyűlésen határozatot hozott a Széchenyi és Deák portrék megrendeléséről. Ha ily látványosan kellett védekezni egy láthatatlan vád ellen, akkor azon érdemes elgondolkodni, de a *passzív ellenállás* sem lehetett már többé megoldás a megváltozott viszonyokra. Ennek maga Deák Ferenc adta a legjobb példáját, aki visszavonultságát feladva a magyar társadalom polgári átalakulási folyamatának élére állt, melyet az 1867-es kiegyezés koronázott meg. Tehát Vojnits Lukács országgyűlési képviselő javaslatára a Deák portré, Vojnits Gábor emlékeztetésére a Széchenyi portré elkészítésére Jakobey Károly (1826-1891) pesti „académiai festésszt” kérték fel. Jakobey az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat alapító tagja, valamint az Első Magyar Festészeti Akadémia alapítójának, Marastoni Jakabnak a tanítványa volt, majd a bécsi akadémiát fejezte be. Tanulótársai és barátai Lotz Károly és Zichy Mihály, akik később szintén lefestették Deákot. Megbízatását emellett bizonyosan bácskai származásának (Kúlán született 1826-ban) és kapcsolatainak köszönhette. Pályája a hatvanas évek elejéig sikeresen ívelt felfelé, amikor is családi és anyagi gondjai miatt háttérbe szorult. Szabadka város és Jakobey között négy levélváltásra került sor – szerencsére e leveleket a Történelmi Levéltár megőrizte –, melyekből kitűnik, hogy Mukits János polgármester személyesen is meglátogatta a művészt pesti műtermében. Valószínűleg akkor beszéltek meg, hogy a város kívánságára a Magyar Tudományos Akadémia részére F von Amerling által festett Széchenyi portré után készüljön a kép, Deákról pedig ennek pandantjaként fotográfiáról. *„Az akadémia titkára megengedte nekem ott a színhelyen Széchenyi arcképét lemásolni. Simonyi Antal photographus bírja Deák Ferencz arcképét, az arcz majd nem másfél czollnyi (kb. 4 cm) nagyságban van, tökéletes photographia ... de leván tiltva, de collégám volt szíves megigérni-ügyem mulhatatlansága tekintetéből, azon arcképek titokbani használatát....”* Természetesen a leghíresebb művészeknek Deák modellt ült (Barabás Miklósnak 1841-ben, Franc Eybl-nek 1842-ben, Székely Bertalannak 1869-ben), azonban ezt nem érhet-e el mindenki. Ugyanis Deákot a kor minden magyar művésze, de számos osztrák is minden formátumban (mellkép, térdkép, ülő és teljes álló alak, csoportportré, allegorizá-

ló jelenetek) megjelenítette (rajzon, sokszorosított grafikán, festményen, falképen), s a nagy többség fénykép vagy más ábrázolás után dolgozhatott. A méreteket is valós példákön megmutathatta Mukits polgármesternek a művész, minden lehetőségre, ülő portréra is kitérve. Deák akkorra már kialakult ábrázolási formáin (Barabás, Eybl) terebélyes termete miatt a karosszékben ülő képmások domináltak. Végül a legnagyobb méret (8 láb 6 coll magas és 5 láb 8 coll széles = 270 x 180 cm) mellett döntöttek.

Jakobey ügyességét dicséri a színhasználat és a kompozíció, hiszen szinte észrevehetetlenül tette Deák kövérségét. A Széchenyi portréval szembefordulva, kontrasztban, bal kezét iratcsomón nyugtatva áll a nagy honfi. A mindennapi fekete ruhájáról a gardagon faragott karosszék és asztal, valamint a bravúrosan megfestett drapéria elvonja a figyelmet, de elsősorban a mély lelki tartalmat tükröző remekül megjelenített fej az, ami magához vonzza a tekintetet. Bárá Eötvös Károly így emlékezett: „zömök természet, rövid nyak, széles hatalmas váll, nagy fej, erősen kifejtett mell, napbarnította piros arc, erős ajkák, s az ajkakra boruló vastag bajusz... Szürke kék szemekben nagy mélység, sok szélsőség, s a hatalmas erkölcsi erő sugárzása volt... Bó fekete kabát, fehér mellény s fekete nadrág, széles karimájú fekete kalappal, ez volt az 1848 előtti országgyűlési viselete. De volt magyar díszruhája is. Egyszerű fekete atilla, fekete mente s egyszerű zsinóros magyar nadrág. Semmi dísz, semmi ékszer, semmi forgó. Még kardkötője is fekete zsinór s kucsmáján is csak egyszerű vitézkötés. Ezt a ruháját a Nemzeti Múzeumban őrzik. Legutóbbi éveiben mindig egy ruhát viselt. Fekete kabát, végig gombolt fekete mellény, vastag fekete nyakkendő s bó, fekete nadrág s széles karimájú gyűrt mart fekete kalap. Bizonyosan új volt egykor minden ruhadarab, de azt nemigen lehetett rajtuk észrevenni.”

A hagyományos reprezentatív portré kélekeit felvonultató festmény történetéről legbeszédesebben Jakobey levele szól, de nemcsak a képről, hanem a korabeli emberi, közlekedési viszonyokról is színesen mesél. (Jakobey Károly levele Czurda Ede tanácsnokhoz. – Az eredeti levél a szabadkai Városi Múzeumban a bicentenárium alkalmával a festmény mellett kiállított.)

„Tekintetes Tanácsnok úr, igen tisztelt uram

Annak, hogy Deák Ferencz arcképe festésével ennyire elkéstem, nem csupán magam, de Simonyi a fényképész is oka, ki mindég hittegetett egy jó és nagy formátumú photograph arcképpel, s mind hiába míg nem a mult hó közepén kéz alatt titokban jutottam egyhez, mely szerint valahára Isten segítségével megcsináltam az arcképet, rég készen lehettem volna, mert csak a fej volt készületlen, s csupán ez ígéret tartóztatott vis-

szá, – na de most már bocsánatot is kérek, hogy ily pontatlan vagyok e képpel, ez nem fog többé megtörténni soha, ünnepélyesen fogadom azt.

Ma, az az sept. 2-kán adtuk fel a gőzhajói hivatalban, 4-kén bizonyosan Baján lehet a kép, úgy hogy 5-kén a vitel comissió, melyet oda rendelni méltóztatik bizton viheti Szabadka felé, rendeltetése helyére.

Ha poros, vagy fűrészes poros lenne a kép, nedves szivaccsal tessen letisztíttatni, és aztán újra (habbavert cukros, pár csepp spiritus-sal vegyített tojásfehérjével) spongyával bévonatni, hogy a szín frissesség megtérjen, s hogy fótos ne legyen.... Jövő tavasszal egy oltárképet viendek le Arany Almásra, ez alkalmat használva Szabadkára berándulok, tiszteletemet teendem Tekintetes úrnál. – Ekkor majd a képeket firneisszal be is fogom vonni, hogy tartósabbak legyenek.”

Megszakítva a levelet, a kép restaurátorként hozzáfűzném, hogy ígéretét betartotta a művész, mert a régi, megsárgult lakkréteget én távolítottam el a festményről, hogy színei az eredeti erővel ragyogjanak. A restaurálás utolsó lépése is a régivel megegyező dammár lakkból készült lakkréteg felvitel volt, mely megvédi a festményt. Ezt megelőzően azonban esztétikailag kellett helyreállítania portrét. Raktárról raktárra hurcolva, az elmúlt évszázad folyamán több helyen is megsérült, kihaladt, e szakadásokat kellett szakszerűen élberagasztani, és a lepergett pigmentréteget rekonstruálni a firniszelés előtt. A díszkeretnél viszont egy töredékes sarokdíszről kellett rekonstruálni a három másikat. A nagy ütési nyomokat ki kellett tömíteni, a kitört farészeket újjal pótolni, s végül újraaranyozni a keretet.

A levelet folytatva az anyagi vonatkozások kerülnek előtérbe, melyek az 1860-as évektől mindinkább megkeserítették Jakobey életét, akinek az ilyen reprezentatív megrendelések nagy előnyt jelentettek, hisz akkoriban egy tanár keresete évi 400 ft körül mozgott. *„A két arckép mint tudni méltóztatik, öszv: 600 ft oszt. ért, lón hártároza 600 ft, a rámák 240 ft, a bépakkolás: 16, 16, az az 872 ft. 300 ft-ot felvettem, marad fizetendő 572 ft. ... Ezek után magamat pártfogásába ajánlva maradok Tekintetes Tanácsnok úrnak mély tisztelettel alázatos szolgája Jakobey Károly académiái festész. E öszveget, kérném alázattal, ha sept. 10-ig méltóztatnék nekem megküldeni, igen lekötelez Tekintetes úr vele.”* A tartozást azonban nem siettek kiegyenlíteni, mert még egy könyörgő levelet küldött a városnak, benne a sokat mondó indok: *„Gróf Regendorf házáán várnak reám, végre megszakad a türelmük, s vissza utasítják szerény viseletem miatt az egész megbízatási ügyemet; borzasztó helyzet ez, kínálok a pompás kereset, s én nem tudom ezt exequálni, ott hol oly barátságosan hívnak, s kezeim kötve ez átkozott pénz miatt. Később már mindennek vége, mert ak-*

kor protectorom a barátaival elutazik, s többé nem jön vissza e jó kedvező alkalom: akkor ignorálni fognak helytelen bánásmódomért. A télre való keresetem akkor megbukott.”

A csodaszép, azonban tékozló felesége, a külai származású Onódi Anna Mária, aki a Nemzeti Színház balettkarának üdvöskéje volt, s gyarapodó családjá miatt egyre nagyobb számú és méretű templomi falképfestés megrendelésnek is eleget tett Bácskában, a szülőföldjén. Munkái a kései nazarénus festészet példái, kivitelben, kompozícióban mindig nagy mesterségbeli tudást mutatnak. S talán a túlon túl nagy alázata az, mely elsősorban meggátolta abban, hogy a legnagyobbak közé emelkedhessen, s amiért úgy emlékezhetnek rá, mint egy szerencsétlen sorsú bácskai templomfestőre. S valóban szerencsétlen sorsú volt, ha tudjuk azt, hogy legjobb barátja, Lotz Károly elszette tőle feleségét, míg ő vidéken dolgozott. Elvette három gyermekét is, köztük a 16 éves csodaszép Kornéliát, akiről megfestett portréit és aktjait a szakirodalom, mint leányáról készült képeket tartja számon a magyar festészet remekei között. Pedig Jakobey Károly leánya volt, aki sorozatos veszteségeibe 1891-ben, 65 éves korában bele is halt. Azonban Bácska sok temploma (Szivác, Bajmok, Szabadka) s múzeumai őrzik keze munkájának festészeti remekeit. Ez állapítható meg a szabadkai Városi Múzeum két reprezentatív portréjáról, de a tulajdonunkban lévő Immaculata és Szentháromság oltárképekről, valamint a Rákóczi fejedelmet és feleségét ábrázoló kis méretű szépséges munkáról is.

Restaurálási dokumentáció

Jakobey Károly: Deák Ferenc, 1862, olaj-vászon, 270 x 180 cm. Ltsz.: Y 1005, j.j.l.

Átvételi állapot leírása: A képnek a fenyőfából készült keresztmerévítés ékelhető

vakkeretre felfeszített gyári kettősszál szövésű lenvászon hordozója megereszkedett, két helyen 10 cm hosszan kiszakadt, a padlón lévő szakadás körül nagy felületen lepergett a pigmentréteg. A hordozó gyári enyves krétaalapozású. Más apróbb felületeken is a kisebb mechanikai sérülések következtében hiányok keletkeztek. A vakkeret léceinek peremein felfekvések és tászkodás jelentkezett. Az egész festett felület repedéshálával borított. A széleken pergés tapasztalható. A védőréteg oxidálódott, megsötétedett és egy lefolyás nyoma is látható keresztben. A teljes felületet szennyeződésréteg fedi. A 18 cm széles nem szétszedhető díszkeret gyalulással formált fenyőfából készült, melyet enyves krétával alapoztak. Erre kerültek a csiszolást követően a szintén enyves kréta-masszából nyomott sarok- és szalagdíszek. A szigetelést követően bronzporral, majd a sarok- és szalagdíszeket, valamint a félköríves peremet aranylapokkal aranyozták. Végül a nagyobb kontraszt elérése érdekében a plasztikus részeket fekete patinával vonták be. A keretet több kisebb-nagyobb mechanikai sérülés érte, amelynek következtében a belső falc több helyen lehasadt, a szalagdíszek hiányosak, a sarokdíszek közül csak egynek a belső része maradt meg, a félköríves perem behorpadt, helyenként lepergett. Rovarkárosítás nem érte.

A képrestaurálás folyamata: 1.) a vászon párasítással történő kifeszítése, simítása, 2.) a lyukak éleragasztása Palmafa vízálló vizes diszperziójú ragasztóval, 3.) a hólyagosodások visszavasalása, 4.) a pergő részek zselatinnal történő aláinjektálása, 5.) a festmény tisztítása, 6.) a kép tömítése zselatinos kréta-masszával, 7.) aláfestés akvarellal, 8.) lakkozás dammár-lakkal, 9.) a pigmentréteg rekonstrukciója, befejező olaj retus, 10.) védőretus lakk (spray) felvitele.

A díszkeret restaurálásának menete: 1.) a keret tisztítása, 2.) megerősítő asztalosmun-

kák (ragasztás-fapótlás), 3.) enyvoldattal történő átítatás a meglazult részek rögzítése érdekében, 4.) az alapozó hiányainak pótlása krétás alapozómassza felvitelével, majd csiszolás, szintbehozás. 5.) a hiányzó sarokdísz részeknek a levett negatívról történő újranyomása (enyves kréta-masszából), 6.) a nem létező részek új nyomott mintákkal való kiegészítése, 7.) a hiányzó szalagdíszek negatívról gipszből történő kiöntése, 8.) szigetelés sellakkal, 9.) aranyozás bronzporral majd metállal, 10.) patinázás higított művészolajfestékkel (égetett umbra), 11.) a keret levésése műgyanta film felvitelével.

The Portrait of Ferenc Deák at the Town Museum in Szabadka (Subotica)

In 1908 the old town hall in Szabadka was demolished to make room for the new one. It was then that the famous painting of Ferenc Deák by painter Károly Jakobey, completed in 1862 was taken from the wall of the town hall's council-room and put in a storeroom. Since that moment the painting has never been displayed again. The new town-hall did not need paintings, since the main characters of Hungarian history were presented on the stained glass windows of its assembly hall. Thanks to the financial support of the Hungarian Ministry of Cultural Heritage the painting, together with other works-of-art, was finally fully restored in 2003. In her article the restorer gives a short account of Jakobey's life and activity, since he was never really in the forefront of Hungarian artists. Jakobey was born in Kúla in 1826 in Pest and worked as the apprentice of Jakab Marastoni in his younger days, later studied at the Art Academy in Vienna. He was regarded a highly talented painter in the first phase of his career but in the early 1860s due to family and financial problems surpassed by his contemporaries, such as Károly Lotz and Mihály Zichy. It was Károly Lotz who, while Jakobey worked in the country, made his wife leave him, taking their three children also. Left and forgotten, Jakobey died in 1891 at the age of 65. His works, as the portrait of Ferenc Deák, however prove the true worth of his art.

Skanzen Lágymányos-Kelenföldön Sebestyén Gyula múzeumi terve 1918-ból

S. Lackovits Emőke

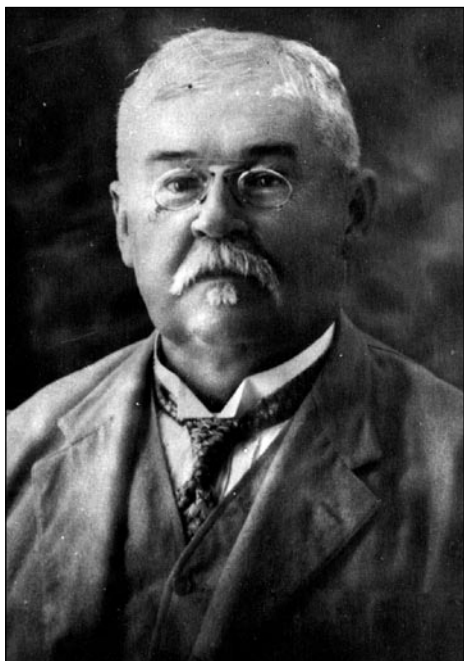
Sebestyén Gyulát (1864-1946) a magyar néprajztudomány elsősorban folklórkutatóként tartja számon. Ugyanakkor nem lehet megfeledkezni arról a nagyszabású munkájáról sem, amellyel a néprajz tárgyi emlékeinek összegyűjtését szorgalmazta, és amelynek érdekében nem keveset tett maga is. A neves tudós a múzeumügy iránti elkötelezettségét múzeumalapítási törekvései és ennek érdekében végzett előkészítő munkálatai jelentik.

1913-1919 között Sebestyén Gyula komoly

tárgyalásokat folytatott a fővárosban létrehozandó szabadtéri néprajzi múzeum ügyében, amelynek megvalósításához telepítési tervrajzokat készített, és 55 oldalban elképzeléseit is összefoglalta.¹ Nyilvánvaló, hogy mindezekhez a millenniumi kiállítás Jankó János által megvalósított Néprajzi faluja szolgáltatta az alapot, de egyben az elrettentő példát is. Ugyanis Sebestyén Gyula éppen arra törekedett, hogy a nagy munkával összegyűjtött anyag ne veszen kárba, ne kerüljön vissza származási helyére, amely csak szétszóródását jelentheti. Elképzelése szerint az összegyűjtött emlékeanyagot észak-európai mintára un. „szabadég

alatti múzeumban vagy országligetben, végül országmúzeumban” célszerű megőrizni. Szentpétervári útja során került el Észak-Európába, a skandináv országokba könyvtári kutatás céljával, azonban lehetősége nyílt a fiatal szabadtéri múzeumok tanulmányozására is.

Hazatérve, a főváros akkori főpolgármestere, Bárczy István kezdeményezésére egy városfejlesztési bizottságot hoztak létre, amelyben a múzeumügy is helyet kapott. Ennek előadója Sebestyén Gyula lett, aki terve elkészítéséhez azonnal nagy lelkesedéssel látott hozzá. Abból az alapállásból indult ki, hogy az idegenforgalomra, a minőséget kereső turizmus-

Sebestyén Gyula portréja
The portrait of Gyula Sebestyén

ra a múzeum van legnagyobb és legmaradandóbb hatással. Ezért a fővárosnak az európai nagyvárosoktól jócskán lemaradt múzeuma-it célszerű fejleszteni, mégpedig úgy, hogy a szakmúzeumok mellett létre kell hozni egy olyan, a népelet és népi műveltség teljességét bemutató múzeumegyüttest, amelyben mindezt tájegységenként és a természetföldrajzi környezet megjelenítésével mutatják meg. Vagyis az állat- és növényvilág, a talajtani, kőzettani, vízrajzi jellemzők adják majd meg a népelet bemutatásának keretét. Hangsúlyozta, hogy lejárt a néprajzi tárgyak falra történő elhelyezésének vagy tárlóba tételének az ideje, ugyanis így az eredeti környezet meghamisításával kerülnek a népeletet, a falusi, mezővárosi műveltséget jellemző tárgyak a látogatók elé. Enteriőrök kialakítását, az eredeti környezet felépítését és a tárgyaknak ebben való elhelyezését tartotta egyedül elfogadhatónak, hogy „a holt régiségek életre keljenek”, és a tárgyakat eredeti környezetükben, használatukban mutassák be, jellemezve az életmódot, a tárgyi kultúrát. Ezért tartotta szükségesnek a természetrajzi jellegzetességek megjelenítését, számára a természetrajz és a néprajz elválaszthatatlan lett. Nem vetette el teljesen a tárlókban való kiállítást sem, hangsúlyozta, hogy azokra akkor van szükség, amikor egy-egy tárgytípus változatait, egy-egy tárgysorozatot kívánnak bemutatni.

A helyben megőrzött és berendezett tájházakat, amelyekkel Németországban találkozott, nem tartotta jónak, mivel ezek szétaprózzák a látnivalót. Ugyanakkor a vármegyei múzeumokat megőrzendőnek és fejlesztendőnek vélte, mert szerinte ezek képviselték a *Heimatmuseum* gondolatot. A skanzen, vagy az ő megnevezésében *ország múzeum*, *országliget* viszont – elképzelése szerint – az egyes tájegységek természetföldrajzi jellemzőit és néprajzi

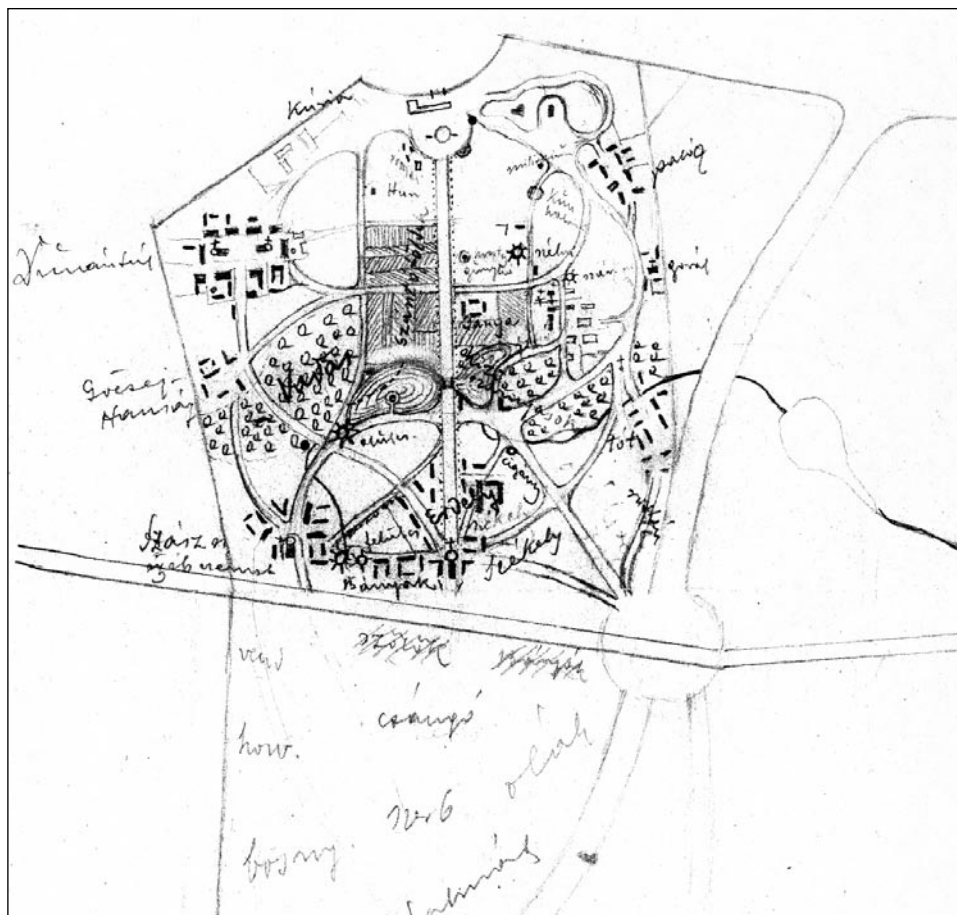
sajátosságait együtt és egyszerre mutathatná be, olyan megjelenítésben, amely egyedülálló lehetne Európában. Ebben a rendkívül nagy munkában természetesen feltétlenül számított a vármegyék közreműködésére. A gyűjtéshez, az épületek kiválasztásához módszertani útmutatóval szolgált, hangsúlyozva, hogy az *országligetnek* vagy *szabadég alatti múzeumnak* a tájnak, a növény- és állatvilágnak, valamint az ott élő embereknek a múzeumává kell lennie, helyet biztosítva a magyar Szent Korona valamennyi népének, anyanyelvi közösségének. Az intézmény elhelyezésére olyan területet keresett, amely megfelelő nagyságú, jól alakítható, és nincs túl messze a főváros központjától. Erre legalkalmasabbnak *Lágymányos-Kelenföldet* tartotta, ahol kialakíthatónak vélte a megfelelő földrajzi környezetet, jó lehetőséget látva a növényvilág bemutatására és az épületek elhelyezésére. Egy vázlatos beépítési tervet is készített.

Előterjesztésében sorra vette azokat a tárgycsoportokat, amelyekkel a népelet egésze jellemezhető, meghatározva az egyes tájegységekben bemutatásra kerülő növénykultúrákat és az ott tenyésztett állatokat. A tájban élő, termelőtevékenységet folytató embereket munkaeszközeiken és tárgyi környezetükön kívül viseleteikkel szándékozott képviseltetni. Elképzelését továbbfejlesztve valóságos falvakat tervezett felépíteni, templomokkal, kápolnákkal, pellengérrrel, szegyenkövel, temetőekkel, szabadtéri szakrális emlékekkel, mosóházak-

kal, szőlőhegyekkel, pálinkafőzőkkel, cédu-la- és mázsaházakkal, tanyákkal, malmokkal, deszkametszőkkel, majorokkal, az itt folyó ipari tevékenységgel, bányászattal, erdőkkel és erdőkiélessel, valamint a vizekkel és víziérettel. Megjeleníteni szándékozott továbbá a gyümölcsösöket és veteményeskerteket a jellemző növénykultúrákkal együtt. Ugyanakkor, mint a vidéki élet múzeumát, a kismemesi vagy közmemesi kúriákat is szándékában állt bemutatni, sőt, a várakra is gondolt egy-egy teremmel, azonban ez meglehetősen kidolgozatlan a tervben, inkább csak az ötlet szintjén van jelen.

A skandináv skanzenekben tapasztaltak mintájára egész esztendőben működő, élő múzeum-együttest képzel el, ahol az esztendő egyes napjainak megfelelő szokások ugyancsak megjelennek, sőt vásárokat, piacokat is tervezett, ahol egy-egy tájegység jellemző háziipari készítményeit árulták volna. Ezeket a múzeumi egységhez tartozó boltokban, bazároknak is árusítani kívánta, hitelesítő bélyeggel, mégpedig valamennyi terméket a Magyar Néprajzi Társaság hitelesítésével ellátva. Elképzelése szerint minden tájegységhez vendéglő tartozott volna, ahol a tájegység jellegzetes ételeinek, borainak fogyasztására lett volna lehetősége az oda betérőknek. A kiszolgálók, a teremőrök pedig az adott tájegység viseletét öltötték volna magukra. Mindezeket túl tájjellegű szállodákat is elképzelt ide, hogy az eredeti lakókörnyezetet, lakáskultúrát élvezhessék majd a vendégek.²

Sebestyén Gyula lágymányosi skanzen tervének részlete, 1918
The design of the open-air museum by Gyula Sebestyén, 1918

Nagyszabású terve megvalósításához a fővároson kívül a királyi család támogatására számított, továbbá a „társadalom szellemi, erkölcsi, anyagi tőkéseinek” megnyerésére, mert, amint megjegyezte: „a nagy múzeumokat nem az anyagi erővel ritkán rendelkező minisztériumok és nem is a nagytudású, széleslátókörű tudósok képesek fenntartani”. Hangsúlyozta, hogy „sietni kell, mert a tárgyak pusztulnak, az illetékes minisztérium és múzeumi felügyeleti szervek megteszik kötelességüket, szaporítva a meg nem felelő raktárak számát, ami a gyűjtemények pusztulását jelenti”. Az ideiglenes megoldásokat elfogadhatatlannak tartotta, ez is ösztönzője volt tervének,³ amelyből sajnálatos módon semmi sem lett, mert a megvalósításhoz szükséges támogatást sehonnan sem kapta meg. Tervezetét, amelyet végül is emlékiratnak szánt, 1919-ben az Ethnographia című szakfolyóiratban szándékozott közreadni. Azonban, ahogy a kéziratához csatolt külön lapon ceruzával tett megjegyzésében olvasható,

annak kinyomtatott első részét a „*vörös uralom nyomda-felügyelői megsemmisítették*”.⁴ Így elképzelése nemcsak hogy nem valósulhatott meg, de még napvilágot sem láthatott.

Jegyzetek

¹ Néprajzi Múzeum, Ethnológiai Adattár, Sebestyén-hagyaték. EA 10812. 1-55. p.

² Sebestyén Gyula terve magyar skanzen és Nemzeti Múzeum létrehozására 1918. XI. 22. EA 10812. Tervek szabadteri néprajzi múzeum építésére 1913-1918. – A kézirat gyors hozzáférhetőségét dr. Forrai Ibolyának köszönöm.

³ EA 10812. 7. és 9-10.

⁴ Uo. 56.

Open-Air Museum in Lágymányos-Kelenföld The Museum Plan of Gyula Sebestyén from 1918

Gyula Sebestyén first of all is regarded as one of the most outstanding characters of Hungarian

folklorists, but his role in the collecting of material ethnographical heritage is proved to be equally important. Between 1913 and 1919 he carried out negotiations to establish an open-air ethnographical museum in Budapest. He wanted to follow the examples of the Scandinavian countries, where he was able to gain personal experiences when visiting the newly opened Skanzens. Shortly after his return to Budapest, a city-developing committee was established initiated by the mayor of the capital, and Sebestyén was appointed to be in charge of museum development. One of the most important point in his conception was the establishing of the open-air museum, which he would have placed in Lágymányos-Kelenföld in Buda, close to the city centre. Based on his Scandinavian experiences he imagined a lively ethnographical complex divided into sections representing each Hungarian region, open throughout the whole year, with programs and shows, with shops, restaurants and hotels. He knew how grandiose his design was and counted not only on the financial investment of the capital but the help of the royal family as well, but eventually his plan could not be realised.

Kamra vagy kamara

Sági Zoltán

A Pulszky Társaság márciusi közgyűlésén megbízta az elnökséget, hogy tájékozzódjon egy új intézmény, a Múzeumi Kamara létrehozásának feltételeiről. Nekik kívánok segíteni, és a kamarát aktívan támogatók részére háttérinformációt adni létrehozásának „veszélyeiről” és nehézségeiről.

Az első és legfontosabb tény, hogy kamarát csak az országgyűlés hozhat létre, új törvényt alkotva, amely törvény magáról a Múzeumi Kamaráról szólna. A törvénytervezet előterjesztéséhez szükség van egy országgyűlési képviselőre, aki az azzal járó feladatokat felvállalja, előkészíti, majd az országgyűlés arra illetékes bizottságához előterjeszti azt. Esetünkben a bizottság adott (kulturális), és viszonylag könnyűnek tűnhet a bizottsági tagoknál a kamara létrehozása érdekében végzett lobbizás, mind a kormánypárti, mind az ellenzéki képviselők körében. Viszonylag, hiszen elképzelhető, hogy megfelelő előkészítés nélkül az előterjesztés kudarcot vall, különösen, ha az nem szakmai, hanem politikai vita tárgya lesz.

Ha a javaslat „átcsúszik” a bizottságon, akkor kerülhet be a törvényalkotás gépezetébe, és ha a bizottság mindkét ténfelen állók támogatják, akkor nagy eséllyel bír, hogy az országgyűlés elfogadja azt. És hogy mindez mibe kerül? Ismerve az országgyűlés leterheltségét, valamint az előkészületek időigényét, jobb esetben egy-másfél év, rosszabb esetben akár ennél jóval több időre van

szükség, hogy a tervből valóság legyen. A jogszabály előkészítése sem egyszerű feladat, a jogi norma profi előkészítését végző(k) munkadíja többszáz ezer forint is lehet. Kérdés, ki fizeti meg ezt a munkát, van-e a társaságnak erre anyagi lehetősége? De ha minden feltételt adott, és létre is jön a törvény, újabb kérdés, ki fizeti a kamara működési költségeit, intézményrendszerét, mert hogy azon körülményekkel (társadalmi munka, félállások), amelyekkel jelenleg a Pulszky Társaság bír, az új szervezet nem működtethető. Számolni kell azzal is, hogy az egyéni tagdíjak (már pedig itt csak egyéni tagságról lehet beszélni) jelentősen meghaladják majd a jelenlegit. Az igazi buktató pedig majd azután jön, ha egy-két év múlva létrejön a kamara, hiszen nagy valószínűséggel annak tisztviselői a társaság jelenlegi aktívái közül kerülnének ki, és nagyon valószínű, hogy a tagság sem kívánna két helyen tagdíjat fizetni, ami megosztottsághoz, adott esetben a kamarai tagság jobb feltételei miatt a Pulszky Társaság elsorvadásához, akár megszűnéséhez is vezethet.

A közelmúltban a Magyar PR Szövetség elnökeként a Magyar Reklám Szövetségtől, a Magyar Marketing Szövetségtől és még közel egy tucatnyi kommunikációs szervezettől kaptam megbízást a hosszú évek előkészítő munkái után a Kommunikációs Kamarát létrehozó munkabizottságban való részvételre. Ezeknek a szervezeteknek megvolt a megfelelő kapcsolatrendszere és tőkéje a törvényalkotás folyamatának megindításához, aminek köszönhetően volt képviselő, volt bizottság és ígéret is, hogy mindössze

egy év alatt az akkor még kevésbé telített törvényalkotási folyamatban a parlament elé kerül a javaslat. Az utolsó pillanatban – nem kis mértékben megsértve a javaslatot szármayok alá vevő képviselőket – több szakmai szervezet vezetője visszalépett, pedig tíz éves álmuk valósult volna meg, miután rájöttek, hogy a kamara sikere a szervezetek létét veszélyezteteti, az említett kettős tagság miatt.

Javaslom ezért a Társaság tagjainak, hogy jelen körülmények között inkább a társaság kamrájának polcait töltsék fel a megfelelő érdekképviselőkhöz szükséges municióval, kapcsolati tőkéjükkel, szponzorációs vagy más úton kapott támogatásokkal, és ily módon megerősödvé képviseljék azokat az értékeket és érdekeket, amelyet a társaság létrehozói az alapító okiratban meghatároztak.

A Chamber or a Store

The idea of establishing a Chamber of Museums was brought up and discussed by the General Assembly of the Pulszky Society – Hungarian Museum Association in March. The way of action is to find an MP who undertakes the cause of the chamber; to prepare and propose a bill until it is passed by the Parliament. If the Chamber is established, costs would be a delicate issue and most probably, finally it would result in the reduction of the Pulszky Society. The author, who is an expert in PR and marketing, puts forward the idea of finding sponsors, gathering enough information, lobbying and establishing personal contacts first, until the group of interest is able to bring in a viable, feasible bill towards the parliamentary committee.

„Az év múzeuma 2003” pályázatról

Deme Péter

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület kezdeményezésére és szervezésében 1997 óta minden évben meghirdetett pályázatra, amelynek keretében a résztvevők előző évi tevékenységét értékeli a bíráló bizottság, 2004-ben 11 intézmény adta be anyagát. A tapasztalt és elismert szakemberekből álló bíráló bizottságot ebben az évben is a Pulszky Társaság és a társkiíró szervezetek (a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Múzeumi Főosztálya, a Nemzeti Kulturális Alapprogram szakbizottsága, az ICOM /Múzeumok Nemzetközi Tanácsa/ Magyar Nemzeti Bizottsága és a Magyar Nemzeti Múzeum) képviselői, valamint a 2003-ben győztes két múzeum vezetője alkotta. A tagok: Bencze Géza, Deme Péter, Füköh Levente, Kecskeméti Tibor, Kovács Gergelyné, Kriston Vízi József, Pintér János, Poroszlai Ildikó, Romsics Imre, Vigh Annamária.

Az évek során kialakult gyakorlat szerint a testület a pályázó múzeumok beküldött információit és anyagait, valamint a helyszíni látogatások során szerzett tapasztalatokat megvitatta sokoldalúan értékelte az egyes intézmények 2003. évi tevékenységét és döntött a díjakról. Az ünnepélyes eredményhirdetésre és a díjkiosztásra – hagyományosan – 2004. május 1-én, szombaton délelőtt, a *Múzeumok Majálisa* megnyitóját követően került sor a városi Múzeumszigeten.

Az alábbiakban röviden összefoglaljuk a bíráló bizottság értékelését a pályázaton induló intézményekről.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény, Budapest (fenntartója az Angyalföldi József Attila Múvelődési Központ)

A főváros egyik sajátos, több, egymástól eltérő negyed (Angyalföld, Újlipótváros, Vízafogó, Margitsziget) tömörítő területében közel húsz esztendője alapították meg a helytörténeti gyűjteményt. A Váci úton, a Lehel téri piaccal szemben elhelyezkedő intézmény minden olyan jegyet magán hordoz, amely a pénzügyi nehézségekkel küzdő önkormányzat fenntartásában, de rendkívül lelkes, odaadó és sokoldalú szakember vezetésével működő ilyen gyűjteményekre az egész országban jellemző. Kevés a hely a raktározásra, ezért minden négyzetcentimétert kihasználják; kicsi az állandó kiállítás terme (160 nm), de magas,

ezért galériát építtetnek bele, hogy időszakos kiállításokat is tarthassanak. A fenntartó által biztosított költségvetésben nincs pénz a szakmai munkára, ezért pályázatokra, szponzorok támogatására építenek, mégpedig eredményesen.

Mindezek mellett a gyűjtemény vezetője (és egyben egyetlen szakalkalmazottja) kiállítást rendezett a Budapesti Történeti Múzeumban „Az ismeretlen Budapest” címmel, majd a Fővárosi Szabó Ervin könyvtárban „Lehel tér – piac – vásár – csarnok” címmel (ez utóbbi a 2002-ben a gyűjteményben rendezett nagyon sikeres tárlat kibővített változata volt, egybe-kötve a témakörben megjelent könyv bemutatójával). Aktív szervező- és rendezőmunkával vett részt továbbá a belgiumi Magyar Napok (Namur) keretében három budapesti helytörténeti gyűjtemény által készített kiállítás- és programsorozatban.

A tervszerű gyűjtőmunka mellett számos felajánlott tárggyal gyarapodott a gyűjtemény. A raktározás az adott körülmények között megfelelő, a nyilvántartás fejlődik (a fotóanyag nagy része számítógépre került).

Az intézmény aktív részese volt a Helytörténeti Napok és a Szent Mihály napi búcsú, valamint a Múzeumok Majálisa (Múzeumkert) programjának. A TV 13-al közösen nagy érdeklődést kiváltó helytörténeti vetélkedőt és nyári helytörténeti táborot szerveztek, az állandó kiállítás anyagára építve kialakították múzeumpedagógiai programkínálatukat, amelyet igénybe is vesznek az iskolák.

A gyűjteményvezető a kerület történetével foglalkozó, illetve kiállításához kapcsolódó több jelentős kiadvány megírásában, szerkesztésében vett részt. Emellett a városi néprajz szinte egyetlen művelőjeként a fővárosi gyűjteményekben, több publikációja jelent meg szakfolyóiratokban és népszerűsítő publikációkban. A még meglévő, de folyamatosan eltűnő, pusztuló kismesterségek emlékének tárgyi és fotóban történő megörökítésében együtt dolgozik Frank Alionával.

E széleskörű és sokirányú munka eredménye, hogy miközben magát a gyűjteményt (amely ingyenes minden látogató számára) csak 4200 fő kereste fel, összes kiállításukat legalább húsz-harmincezer ember látta.

Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg (fenntartója Zala Megye Önkormányzata)

Az utóbbi évtized egyik legerőteljesebben, legnagyobb lendülettel fejlődő hazai muzeá-

lis intézménye. Régészeti évek óta nagyarányú feltáró munkát folytatnak, elsősorban az M7-es autópálya nyomvonalán, melynek második szakaszát 2003-ban lezárták. A jelentős mennyiségű leletanyagban számos fontos, kiemelkedő forrásként szolgáló, különböző korokból származó tárgy került elő.

Az intézményhez tartozó Falumúzeum az egyik legjelentősebb hazai szabadtéri néprajzi gyűjtemény, amelyben nemzetközi együttműködésre alapozva tudatos és kitarító fejlesztés folyik a finnugor népek életének felidézése, bemutatása érdekében. A „Látogatóbarát múzeum” program keretében a Finnugor Néprajzi Parkban foglalkoztató házat építettek, amely kisebb kiállítások bemutatása, szakmai találkozók rendezése mellett kézműves foglalkozások, bemutatók tartására is alkalmas.

A Deák Emlékév kapcsán a kiemelkedő jubileumi események jelentős része a megyében, illetve Zalaegerszegen zajlott. A Göcseji Múzeumban rendezték meg a „Beccsület és kötelesség” című, gazdag anyagot élvezetesen bemutató időszakos tárlatot, méltón tisztelegve „a haza bölcse” előtt. Az intézmény szakemberei rendezték be a sőjtöri szülőházat és a felújított kehida kúriát is. További emlékeztető tárlat volt a felújított Kisfaludi Strobl Zsigmond emlékkiállítás, továbbá a megye területén lévő egykori bajcsai vár anyagát a Hadtörténeti Múzeumban bemutató kiállítás.

A Göcseji Múzeum – immár hagyományosan – aktív részt vállalt a megyében és a városban szervezett tudományos, kulturális és turisztikai rendezvények, egyebek mellett az igen népszerű és látogatott Egerszegi Búcsú és Zalai Kenyérfeszítivál, illetve a Régészeti és Művészettörténeti Társulat vándorgyűlésének megszervezésében, lebonyolításában. Gazdag a tudományos és ismeretterjesztő kiadványok listája. A hagyományosan megjelenő évkönyv mellett hézagpótló munkát adtak ki Göcsej néprajzáról. Új sorozatot indítottak „Zalai műtárgyvédelem” címmel, amelynek első száma éppen a Göcseji Múzeum műtárgyainak állapotát, megóvásukat ismerteti. Emellett nagy figyelmet fordítottak a gyakorlati műtárgyvédelemre is. Önálló textilraktárat alakítottak ki, a zömmel fa alapanyagú műtárgyakat pedig a gellénházi raktárbázison helyezték el, folyamatosan végezve konzerválásukat.

A néhány éve nyitott, látványos állandó kiállításnak és a sokirányú, következetes, közönségvonzó tevékenységnek köszönhetően

2003-ban jelentősen emelkedett a múzeum látogatóinak száma. A növekvő érdeklődés kétségkívül fontos jele annak, hogy a helyi és az ide látogató közönség egyaránt nagyra értékeli a kis létszámmal, de igen hatékonyan tevékenykedő intézmény munkáját.

Kalcit Kristály Múzeum, Fertőrákos (fenntartója id. Makovnik István)

Makovnik István magángyűjteménye a Fő utca 99. alatti soros elrendezésű épületegyüttes egyetlen, több korábbi szoba egybenyitásával kialakított helyiségében látható. A leglátványosabb ásványok egyikét, a kalcitot a magyarországi lelőhelyek sorrendjében mutatja be az egyéni, családi érdeklődés és gyűjtőszervevény nyomán létrejött gyűjtemény.

A mintegy háromezer védett kristályt és az árusításra, forgalmazásra szántakat – szakszerű nyilvántartás hiányában – csak a tulajdonos ismerete alapján lehet elkülöníteni. Míg egyik oldalon dicsérhető az a törekvés, hogy a gyűjtemény a bevételekből igyekszik fenntartani magát, a másik oldalon sajnos a tulajdonos a vonatkozó jogszabályok számos előírását nem teljesítette, teljesíti. Ezért a bíráló bizottság a pályázatot nem tudta figyelembe venni.

Képfestő Múzeum, Pápa (fenntartója a Textil- és Textilruházati Ipartörténeti Múzeumi Alapítvány)

Az 1786-ban Pápara költözött Kluge-család vállalkozásának épületeiben 1962 óta működő intézmény 1999-ben a Bíráló Bizottság elismerő oklevelét nyerte el „Az év múzeuma 1998” pályázaton. Azóta, különösen az elmúlt két évben jól láthatóan fejlődött. A korábbi évekhez képest „nyitottabb”, ténylegesen látogatóbarát lett. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy a 2001-ben az igazgatói posztot pályázati úton elnyerő fiatal szakember, Méri Edina felismerte a kínálkozó lehetőségeket. Vagyis alapos, körültekintő és merész marketing tervet készített-készített a 2002-2006-os évekre, majd erre is alapozva sikeresen, eredményesen vett részt az NKÖM által a múzeumok látogatóbarát környezetének kialakítása, marketing tevékenysége élményelemekkel történő fejlesztésének támogatása érdekében kiírt pályázaton. Ennek köszönhetően 2003 szeptemberében az éppen aktuális időszak kiállítás megnyitásával egyidejűleg átadták azokat a technikai és promóciós eszközöket, amelyek valóban előbbé és élvezhetőbbé teszik a látogatók számára a múzeum állandó és időszakos tárlatait, azt az egész témakört (a képfestés technikája, eszközei, módszerei, folyamatai), amelynek ebben a formában a múzeum az egyetlen letéteményese Magyarországon. A pályázat keretében teljes arculati megújulás is bekövetkezett.

2000 óta folyamatosan emelkedik a látoga-

tók száma, ami a technikai és látogatóbarát fejlesztésen túl az időszakos kiállítások téma-választásával, a gyerekek számára szervezett foglalkozások és a mindenkinek szóló bemutatók számának növekedésével is magyarázható. Zárt terű gyermek- és közművelődési foglalkozások céljára egy variabilis, kb. 40 fő kényelmes elhelyezésére szolgáló szigetelt pincehelyiség áll rendelkezésre 2003 óta.

Akorlátozó körülmények között a gyűjtemény különböző típusú anyagainak raktározása, állományvédelme és nyilvántartása megfelelő, egyes elemeiben korszerűnek mondható. A nyilvántartásba vett és a megelőző konzerválás szellemében korszerűen adaptált módszerek szerint kezelt/etett/ több mint 3 ezer tárgy jelenleg biztonságos körülmények között található. Jóllehet az intézményben az igazgató az egyetlen múzeumi szakember, a többiek is láthatóan nagy odaadással, ügybuzgalommal végzik munkájukat.

A kiállítások és a hozzájuk kapcsolódó kiadványok két, olykor három nyelven (a magyar mellett angolul és németül) segítik a látogatók tájékozódását, emellett nyolc nyelven van vezető az állandó kiállításokhoz (ezeket rövidesen felújítják). Tárlatvezetések és foglalkozásokat is szép számmal tartanak. Az önkéntesekből toborzott baráti kör, a 2003-ban első ízben megszervezett nyári tábor, a különböző rendezvények gyarapodó száma, a helyi és régiós írott és elektronikus sajtó növekvő érdeklődése mellett a tudatos tervezést igazolja, hogy a rendbe hozott kertben a képfestéshez kapcsolódó, ajándékba kapott szoborcsoportot állítottak fel és fedett foglalkoztatót alakítottak ki. Hosszabb távra megvannak terveik a műtárgyak helyreállítását illetően éppen úgy, mint arra az esetre, ha az épület frontján lévő lakásként szolgáló területet is sikerülne az intézményhez csatolni.

Az igazgató mindezek mellett aktívan közreműködik a hazai és a nemzetközi szakmai életben is. Kezdeményezte például egy országos gyűjteményi tárgyfelmérő kataszter elindítását. Mintegy két éves itteni munkálkodása során sokat hasznosított már azokból a tapasztalatokból, amelyeket a magyar-holland múzeumi együttműködés keretében szerzett.

Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma, Sárospatak (fenntartója a Magyar Nemzeti Múzeumot fenntartó Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma)

A múzeum több mint fél évszázados története során Sárospatak és vidéke (Hegyalja, Bodrogköz) kulturális örökségének jó sáfára, kultúrateremtő, -fejlesztő és -szervező központja. Az itt folyó szakmai munka értékes és jelentős mennyiségű régészeti, numizmatikai, történeti, néprajzi, helytörténeti és művészettörténeti anyagán alapszik.

2003-as tevékenységéből kimagaslik kiállítási munkája. Ennek legnagyobb jelentőségű

produktuma a „Rákócziak dicső kora” című, 2003 őszén nyílt jubileumi állandó kiállítás. A tárlat gazdag tárgyi és dokumentum-anyag felhasználásával mutatja be a Rákóczi család csaknem 100 esztendősi pataki fénykorát, az ekkor zajlott történelmi események országos kisugárzását, sőt – II. Rákóczi Ferenc széleskörű diplomáciai kapcsolataival összefüggésben – a XVIII. századi Európa nagypolitikájában játszott számottevő szerepét is. A hat nagy teremben számos didaktikus és esztétikus megoldás, korszerű ötlet, az életképek, enteriőrök, a szinte szcenikus hatások segítenek értelmezni a kiállítás mondanivalóját. A koncepciójában új, tartalmában gazdag, installációjában nagyszerű kiállítás nemcsak országos, hanem nemzetközi mércével mérve is kiemelkedő.

A jubileumi tárlatot jól egészítik ki a körötte és mellette működő kisebb-nagyobb állandó kiállítások: élet a várkastélyban, a rekonstruált reneszánsz konyha, a világhírű hegyaljai szőlészetet és borászatot, a gazdag reneszánsz kőfaragvány-anyagot bemutató kiállítás, valamint a közelmúltban restaurált Vörös-torony. A kazamaták megnyitása újabb színfolttal növeli a kiállítások sorát. Mindemellett a Rákóczi Múzeum a gazdája a Kosuth-kultusznak (a monoki szép és tartalmas kiállítás rendezőjeként), valamint kiemelkedő ápolója a pataki születésű Árpád-házi Szent Erzsébet tiszteletének (amint ezt számos rendezvény igazolja).

A magas színvonalú kiállítási munkához intenzív tudományos feldolgozó és publikációs tevékenység társul. Igényes, színes, 3 nyelvű kiállítás-vezető, tartalmas tanulmánykötetek és egyéb kiadványok, továbbá országos jelentőségű konferenciák mutatják eredményeit. A folyamatos és a műtárgyak őrzése számára egyre több hasznosítható teret biztosító épületrekonstrukció és tatarozás nyomán jó a raktározási helyzet. Az újonnan kialakított könyvtár mind a helytörténeti, mind a Rákócziakkal kapcsolatos kutatásoknak méltó és nyugodt légkört biztosít. A szomszédos kolostorépület átvételével kialakított korszerű előadóterem, a kamara-kiállítóterek és nem utolsósorban a jól felszerelt restaurátorműhely a komplex múzeumi szakmai tevékenység elengedhetetlen, jól hasznosított elemei. A gyűjtemények leltározása, nyilvántartása és állagvédelme megfelelő szinten folyik.

Mindezek mellett a múzeum helyszíne és aktív résztvevője egyebek mellett a Zempléni Művészeti Napoknak, látogatóinak száma pedig 2003-ban 110 000 fő volt (pedig a jubileumi Rákóczi kiállítás csak októberben nyílt).

Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba (fenntartója Békés Megye Önkormányzata)

Az 1899-ben alapított múzeum a Munkácsy-gyűjtemény mellett páratlanul gazdag nem-

zetiségi néprajzi gyűjteménye révén is nemzetközi érdeklődésre tarthat számot. Éves gyarapodása nagyobbrészt hagyatékokból származik, melyekhez nem ritkán ajándékozással jut a múzeum. Ez elismertségét és megbecsültségét is jelzi a nagyközönség körében. A legjelentősebb gyarapodás 2003-ban mégis a régészeti gyűjteményben keletkezett (2344 tétel).

A néprajzi gyűjteményben a tisztítás és konzerválás munkája volt kimagasló. Ez viszont kapcsolódott az új, 220 m²-es állandó néprajzi és történeti kiállítás megnyitáshoz (címe: *Azonosság, másság, sokszínűség*). A magyar, szlovák, román, szerb és német nyelven kérhető tárlatvezetés példamutató lehet más múzeumok számára is, de maga a kiállítás rendkívül alkalmas a multikultúra kialakulásának és a nyelvek, népek egymásra hatásának megismertetésére.

Az intézményben a nyilvántartási, raktározási rend a zsúfoltság ellenére is kifogástalan, a belső raktárak kialakítása példamutató. A pince várható felszabadulásával (a katasztrófavédelmi szervezet kiköltözésével) hosszú időre elegendő raktárterület kialakítására nyílik lehetőség.

2003-ban a múzeum pályázatai közül összesen 19 volt sikeres, közel 16 millió forinttal, ami 8 százaléka volt az éves költségvetési kiadásnak. E sikerek jótékonyan járultak hozzá a kiállítások tartalmi és kivitelezési színvonalához éppúgy, mint a sokrétű és jó minőségű kiadványi kínálatához.

A társadalmi elismertséghez az időszaki, de rendszeresen megrendezett képzőművészeti tárlatok, vendéghiállítások mellett egy új múzeumpedagógiai műhely kialakítása is hozzájárult. A helyi támogatók segítségével berendezett, összesen 140 m²-es „műhelyszobákban” elsősorban a természeti és néprajzi örökség megismertetése és egyes hagyományok, szokások továbbéltetése a cél az általános iskolai korosztály számára rendezett foglalkozások révén.

A megyei múzeum az elmúlt években jelentős létszámcsökkenésre kényszerült. Ez azonban – elsősorban a vezetés átgondolt munkaterveinek köszönhetően – a múzeum alapfeladataiban nem okozott visszaesést. Sőt, a számítógépes nyilvántartásban imponáló eredmények születtek, az intézmény pedig egyre nyitottabbá vált (múzeumi koncertek, fogvatékkal élők múzeumlátogatásai, gyermekfoglalkozások stb.), szerepe az országos események csabai meghonosításában (Múzeumi Majális, Kulturális Örökség Napjai) is jelentős.

Az intézmény kiemelkedő természettudományi gyűjteményt mondhat magáénak. A békési természetvédelem alatt álló területek flóráját és faunáját bemutató diorámákban rendezett kiállítás lassan egyedülálló érték lesz az országban, mivel a modern, virtuális terekkel operáló kiállítási technikák ezt a régebbi, rendkívül látványos és

életszerű, de „kézműves” jellegű bemutatót mellőzik. A Békéscsabán látható diorámát érdemes lenne karbantartva megőrizni, mint egy kiállításrendezési mintát a nemrég véget ért huszadik századból.

Néprajzi Gyűjtemények és Kisgaléria, Gömörszőlős (fenntartója a Tompa Mihály Gömői Kulturális Egyesület)

A történeti Gömör-Kishont vármegye Trianon után Magyarországon maradt 22 településének egyike a Putnoktól 8, a szlovák határtól 2 km-re fekvő Gömörszőlős. Helyi kezdeményezésre 1978-ban hozták létre (É. Kovács László vezetésével) a településen és annak környékén a táj történetét, hagyományos népi gazdálkodását, természeti értékeit, s egykori lelkészük, a XIX. század egyik kiemelkedő jelentőségű – sajnos méltatlanul háttérbe került – költője, Tompa Mihály emlékművét bemutató kiállításokat.

A hagyományos paraszti gazdálkodás, a kismesterségek, valamint az e vidéken számottevő múlttal rendelkező erdőgazdálkodás-fakitermelés tárgyi anyagának jelentős részét különböző gazdasági épületekben helyezték el, szakmai szempontból is színvonalas kiállításokon. Ezen túlmenően a volt elemi iskola kertjében mezőgazdasági gépek, eszközök bemutatóját tekinthetik meg a látogatók, míg maga az egykori iskolaépület egyrészt otthont ad a Tompa Mihály emlékkiállításnak, másrészt az itt kialakított „Kisgaléria” hangulatos helyszínt biztosít különböző képző- és fotóművészeti kiállításoknak.

Jól működő kapcsolatot alakítottak ki a miskolci Ökológiai Intézettel, ennek révén a környezeti neveléssel és a hagyományos népi kultúrával foglalkozó programokat készítették, amelyek további látogatókat vonzanak Gömörszőlősre.

A 2003-as év különösen sikeresnek és eredményesnek mondható. Néprajzi gyűjtőtábor szerveztek több csoportban a környező kistérségek diákjainak bevonásával. A résztvevők az anyaggyűjtés során megismerték településének néprajzi, népművészeti értékeit. A gyűjtött anyagot most dolgozzák fel, hamarosan elkészül a helyi népművészeti motívumok katalógusa.

Az Ökológiai Intézettel való együttműködés során az itteni néprajzi gyűjtemények segítséget adnak az iskolai környezeti neveléshez, hiszen a diákok gyakorlati foglalkozás keretében megismerkednek az önellátó gazdálkodással, annak tárgyi anyagával. A múlt esztendőben elkészült egy munkafüzet, amelynek segítségével különböző korosztályok vizsgálhatják a múltat, rögzítetik a mindennapokat, s gondolkodhatnak a jövőről, mindezt a „fenntartható fejlődés” című program keretén belül.

A „Kisgalériá”-ban a *Gömői Műhely* elnevezésű alkotótábor résztvevőinek kiállítását, természetfotó bemutatót, könyvillusz-

ráció összeállítását és más időszaki tárlatokat készítettek. Az elmúlt esztendőben két parasztházat újjáépítettek fel és rendeztek be, ezzel is bővítve a látóvilágot és az ismeretanyagot. Kiadványaik, magyar és idegen nyelvű ismertetőik szervesen egészítik ki a látóvilágot.

Ebben a közismerten hátrányos helyzetű régióban egy valódi „civil szervezet” (elsősorban É. Kovács László és É. Kovács Judit lelkesedése, odaadása révén) állami és önkormányzati támogatás nélkül végez példamutató, színvonalas és eredményes munkát közös kulturális örökségünk megőrzése és fenntartása érdekében.

Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest (fenntartója a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma)

A néhány éve megvalósult – kezdetben kifejezetten a múzeum céljait figyelembe vevő – felújítás után a Károlyi-palota más intézményeknek is helyet kellett adjon, sőt, a múzeum „albérletbe” került. A helyzet 2003 májusában megváltozott, ez tette lehetővé, hogy az intézmény megvalósítsa nagyszabású és sokszínű rendezvény-programját. Az év során a 198 esemény között volt egyebek mellett színház és könyvbemutató, irodalmi est és koncert. Kiemelkedik azonban a Múzeumi Világnaphoz kapcsolódó Irodalmi Majális, a múzeumok hosszú éjszakájának programja, a Palotakerti Esték sorozata, a kortárs irodalom életéhez kapcsolódó számtalan pódium-est, beszélgetés és bemutató. A befektetett anyagi forrásokhoz és energiákhoz képest úgy tűnik, a főváros közönsége még nem igazán fedezte fel magának az intézményt. Pedig Irodalmi Múzeum címmel az intézmény sokarcúságát dokumentáló lapot és negyedéves műsorfüzetet is megjelenetnek. Figyelnek a múzeumi bolt megfelelő, színvonalas ellátottságára is.

Az év során 19 időszaki kiállítást rendeztek, jórészt magas színvonalon, a modern technikai eszközeit is felhasználva, az irodalmi évfordulókhoz kapcsolódva. A tárlatok közül nem egy felkeltette a nyomtatott és az elektronikus sajtó, részben pedig a nagyközönség érdeklődését is. Továbbra is szívügyüknek tekintik a vidéki és a határon túli magyar irodalom hagyományainak megőrzését, ebben a kisebb intézmények segítségét. Folyamatosan kapcsolatban állnak velük, és 2003-ban is közreműködtek új kiállítások megvalósításában.

A megszületésének ötvenedik évfordulóját 2004-ben ünneplő intézmény – többek között a felújításnak is köszönhetően – kiváló körülmények között, klimatizált raktárakban őrzi a kéziratokat, fényképeket, festményeket. A nyilvántartás korszerű technikán alapul, számítógépes feldolgozottsága 60 % fölötti. Adatbázisaik, valamint a régebbi kiállítások anyagai az Interneten is hozzáférhetők.

A modern audiovizuális eszközök és a stúdió az archiválást, a műtárgyvédelmet, a nyilvántartást és a bemutatást egyaránt szolgálják.

Számos szakmai és tudományos kiadványt jelentettek meg, ezek többsége a kiállításokhoz és évfordulókhoz kapcsolódott. A tudományos munkatársak bibliográfiájának terjedelme is figyelemre méltó, sok benne a tanulmány és a szakmai tanácskozáson elhangzott előadás. Imponáló a gyűjtemények gyarapodása. Közel 5000 kézirat, 1200 könyv, 1800 periodika mellett majd' 9 ezer méter mozgófilm, közel 37 ezer perc videó és 232 ezer perc hangfelvétel került a raktárakba.

Szerencsi Cukorgyár Rt Üzemtörténeti Kiállítása és Nemzetközi Cukorminta Gyűjteménye, Szerencs (fenntartója a Szerencsi Cukorgyár Rt.)

A Magyarországon egyedülálló gyűjtemény alapjait az 1960-as évek második felében teremtetten meg a Szerencsi Cukorgyár. 1989-ben megújított múzeumi működési engedélye szerint szakgyűjtemény, gyűjtőköre jelenleg a Szerencsi Cukorgyár Rt működési területe. A 2600 darabot (tárgy és eredeti irat, fénykép) meghaladó gyűjtemény a Szerencsi Cukorgyár területén állott egykori vámház mintegy 260 m²-én fogadja az évi kb. 3 ezer látogatót, előre bejelentett csoportokban. A belépés és a tárlatvezetés, amelyet a félállásban foglalkoztatott, rendkívül tapasztalt és felkészült nyugdíjas gyűjteményvezető tart, jelenleg ingyenes.

A gyártás- és technikatörténeti, valamint (részben agrár vonatkozású) termeléstörténeti anyagok mellett jelentős a gyűjtemény helytörténeti értékeket is hordozó kultúrtörténeti anyaga, elsősorban a gyár egykor jelentős dalkarának, városi feladatokat is ellátó tűzoltócsapatának emlékei. A tárgyi és az eredeti dokumentumanyagok 2002-ig szabályosan, a gyári gyűjtemények átlagát meghaladó gondossággal leltározottak. Gyarapodás jelenleg nincs, esetleg egy-egy dokumentum kerül már csak be. A gyűjteményvezető lezártnak is tekinti ezt a tevékenységet. Sajátos gyűjteményrész a nyilvántartás nélküli, mintegy 900 tételből álló nemzetközi cukorminta-gyűjtemény.

A kiállítás mára meglehetősen elavult, előregedett, a kiállított anyagok egy része jelentős károsodásnak van kitéve az erősen salétromos falú épületben. Az egy-egy eseményhez, évfordulóhoz, vagy éppen tulajdonosváltáshoz kapcsolódóan készített toldások felborították az eredeti történeti rendet, kivitelezésük pedig nem elég színvonalas. Ennek alapvető oka, hogy az intézmény jelentősen alulfinanszírozott, éppen működőképes. Múzeumi, társmúzeumi kapcsolatai nincsenek, szakmai támoga-

tást egyedül a műszaki- és technikatörténeti szakfelügyeletől kap. Jelenleg a gyűjteményvezető személye szinte az egyedüli garancia a gyűjtemény nyilvánosságára.

Tatabányai Múzeum, Tatabánya (fenntartója a Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatóságát fenntartó megyei önkormányzat)

A múzeumban, miután 1998-ban elnyerte „Az év múzeuma 1997” címet, az azóta eltelt évek során megfogalmazott, majd be is indított projekt-tervnek megfelelően 2001-től fokozatosan, immár a különböző múzeumi szakmák művelői s egyúttal a nagyközönség számára is látható módon folytatódott, vett egyre karakteresebb irányt az életmód- és ipartörténet kutatása. Ennek terepe az ún. Szabadtéri Bányászati Múzeum, amely az első, korai bányász kolóniaház rekonstrukciója, újra történő felépítése után 2001 és 2003 között a múzeum kezelésébe került az igen leromlott állapotban lévő egykori tizenhárom bányáépület mellett. Így egy újfajta „in situ” képződmény kialakítására kerülhetett sor a komplex szemléletmód és megújító muzeológia eszközeivel.

A Skanzen főépülete, az egykori irodaépület több „eredeti” (pl. mérnök szakrajzi szoba, telepi nyomda, kistanácskozó), valamint új és többfunkciós helyiséggel működik. A *Bányászat a képzőművészetben* című kiállítás közhelyektől mentes, érdekes látnivaló. A pincetraktus kialakítása és hasznosítása szintén példaszzerű. Izgalmas kőzet- és ásványkiállítás kapott benne helyet, egy igen korai, a XVII. század közepéről való elemekből alakított vágat részletével bevezetve.

A 2001-ben átadott második nagyobb kolónia-egység, illetve utcásor az ún. Mesterségek Házát rejt, amely az ipari lakóterület kiegészítő, szolgáltató egységeit egymás mellé helyezve mintegy „élő múzeumként” szolgálja a látogatók okulását. Itt is egyértelműen valósul meg a működtetés-bemutatás-népszerűsítés, vagyis a tágan értelmezett közművelődési funkció. Külön elismerésre méltó az önkéntesek bevonása, amely ebben a hitelességét is adja ennek a rekonstrukciónak.

Az elmúlt fél évtized legutóbbi nagyszerű teljesítménye – művelődés-, technika- és életmódtörténeti szempontból egyaránt – az egykori bányaigazgatói polgári otthon és a kiegészítő épületek helyreállítása, berendezése. Készen állnak a további tervek is a városi-bányászéletmód egyéb elemeinek felidézésére, bemutatására.

A múzeum vezetője, alkalmazottjai és a lelkes önkéntesek fő célja a gyűjtött és funkcióba állított tárgyak, tárgye gyűjtés és eszközök használat közbeni bemutatása. Ezt szolgálják a helybeli mesterségeket

tovább űző és a társas élet emberléptékű kapcsolatait ápoló felnőttek, a képző- és iparművészet iránt érdeklődő inycenek és a „csak” idelátogató, különböző életkorú és indíttatású iskolások és tanárok számára szervezett bemutatók, programok, a szép és hasznos kiadványok.

A folyamatos fejlesztés, az itt folyó munka társadalmi értékének rendszeres felmutatása, a helyiek lehető legszélesebb körű bevonása kulturális örökségünk megőrzése és bemutatása mellett jól szolgálja a település, a térség turisztikai fejlesztését is.

Városi Múzeum, Paks (fenntartója Paks Város Önkormányzata)

Az 1993-ban alapított intézmény egy évvel később nyitotta meg kapuit a nagyközönség előtt. Gyűjteményeit (régészeti, néprajzi, helytörténeti-újkortörténeti, illetve Pákolitz-hagyaték) és kiállításait 5 szakember (részben fél munkaidőben) és öt további munkatárs kezeli. A korábbi három állandó kiállítás mellett 2003-ban – hosszú ideje folyó ásatás és feszített szervező-építkező munka után – az egykori római tábor helyén létrehozták és megnyitották a Magyarországon előzmények nélkül álló *Lussonium – romkert* elnevezésű rekonstrukciós régészeti park első, immáron látogatható egységét (Dunakömlőd felett). A helyszín augusztusi megnyitása nagy érdeklődést váltott ki, majd szeptemberben megtekintették a nemzetközi Limes-konferencia résztvevői is. A nagyközönségnek szól a magyar-angol nyelvű színes leporelló az új látnivalóról. Ugyancsak régészeti újdonság, hogy megkezdték a középkori templomos falvak azonosítását, valamint elkészítették a város örökségvédelmi hatástanulmányát is.

Az év folyamán további öt sikeres időszak kiállítást rendeztek, melyek közül kettőnél is számos helyi lakost vontak be az anyaggyűjtésbe és az előkészületekbe. A decemberben nyitott, a helyi cukrászat történetét és tárgyait bemutató tárlathoz kapcsolódva közel ötven résztvevőt mozgósító szaloncukorfőző versenyt szerveztek.

Ugyancsak 2003-ban első ízben rendeztek *Múzeumi majálist*, amelynek szervezésében (miként több más programban is) együttműködtek a Paksi Atomerőmű Látogatóközpontjával. A rendkívül sikeres egésznapos program több száz helybéli vonzott. Ebben az évben osztották ki először a *Múzeumért* elnevezésű elismerést (plakett és oklevél), amelyet egy helytörténettel foglalkozó tanár és egy, a kiállítások megvalósításában aktívan közreműködő asztalos kapott. Sokakat mozgat meg a lelkesen működő és év közben folyamatosan programokat kínáló *Paksi Múzeumbarátok Egyesülete*, amely az 1990-es évek előtti önkéntes gyűjtésben résztvevőkre és más érdeklődőkre terjed ki. Tagjai elsősorban a kiállítások rendezése és

a megnyitók kapcsán nyújtanak önzetlen segítségét a múzeum dolgozóinak.

A korábbi évekhez képest növekedett a látogatók száma. Elsősorban a helyi iskolából jönnek nagyobb számban csoportok, hogy az igen lelkes múzeumpedagógus vezetésével feldolgozzák a kiállításokat, beépítve az iskolai képzésbe. A múzeum emellett tanulmányi versenyeket és tematikus nyári táborokat is szervez. A múzeum programjairól rendszeresen hírt ad a helyi tömegkommunikáció, a *Lussonium* pedig országos visszhangot is keltett.

A sokirányú közművelődési-közéleti tevékenység, valamint a gyűjtés és a nyilvánosság mellett a szakemberek a publikálás terén is jelentős eredményeket értek el, elsősorban a régészet területén. Három éve adják ki a *Paksi Múzeumi Füzetek* sorozatot, aktívan tevékenykednek a szakmai szervezetekben is.

Az épület nyújtotta lehetőségekkel jól élve a raktárakban rend és tisztaság van, a műtárgyak karbantartása megoldott. A város vezetésével közösen hosszú távú koncepciót dolgoztak ki (Múzeum sziget) annak érdekében, hogy a múzeumhoz csatolt, leromlott állagú műemlék épületben vegetáló városi képtár jövőjének megoldásával együtt folytathassák kulturális és közéleti tevékenységüket.

A PÁLYÁZAT DÍJAZOTTJAI

„Az év múzeuma 2003” kitüntető cím és fődíj (1,5 millió Ft):

Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg

„Az év múzeuma 2003” kitüntető cím és fődíj (1 millió Ft):

Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma, Sárospatak

„Az év múzeuma 2003” kitüntető cím és fődíj (0,5 millió Ft):

Néprajzi Gyűjtemények és Kisgaléria, Gömöröszőlős

Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület különdíja (300 ezer Ft):

Tatabányai Múzeum, Tatabánya

ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága különdíja (300 ezer Ft):

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény, Budapest

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Múzeumi Főosztálya különdíja (300 ezer Ft):

Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba

Magyar Nemzeti Múzeum különdíja (300 ezer Ft):

Városi Múzeum, Paks

Minden további résztvevő a bíráló bizottság elismerő oklevelét érdemelte ki.

Lsd mg See also: Kpmellklet I-IV.

The "Museum of the Year 2003" Competition

This competition has been organised since 1997 by the Pulszky Society – Hungarian Museum Association. The jury assessed 11 competitions this year, after processing the data and information sent by the competitors and by personal observations on the spot. The prize-giving ceremony was held, traditionally within the framework of the Museum Weekend, on the 1st of May. The competitors were the Local History Collection of Angyalföld, Budapest, winning the special award of the ICOM Hungarian National Committee; the Göcsej Regional Museum, Zalaegerszeg, first prize; the Calcite Chrystal Museum, Fertőrákos (a private collection); the Museum of Blue Dyeing, Pápa; the Rákóczi Museum, Sárospatak, first prize; the Munkácsy Museum, Békéscsaba, a special award offered by the Museums Department of the Hungarian Ministry of Cultural Heritage; the Ethnographic Collections and Small Gallery, Gömöröszőlős, first prize; the Petőfi Literary Museum, Budapest; the Technical Exhibitions and Sugar Mould Collection of the Szerencs Sugar Factory, Szerencs; the Museum of Tatabánya, a special award of the Pulszky Society; the Museum of Paks, a special award offered by the Hungarian National Museum.

A Bölcsődei Múzeum

Csapó Katalin

A bölcsődei szakma régi álma valósult meg, amikor óriási összefogással, hittel és ügybuzgósággal minden követ megmozgattak, hogy a magyarországi bölcsődék születésének 150. évfordulóját múzeum létesítésével is megünnepelhessék. A jubileum apropója, hogy külföldi minták után, 1852. április 21-én nyitotta meg kapuit az első magyar bölcsőde Pesten, a Kalap utca (ma Irányi u.) 1. szám alatt. Az alapító utódok közül a legelszántabb szervezők Scheer Ferencné, a VIII. kerületi Egysített Bölcsődék vezetője és Vokony Éva szakmai referens, a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet munkatársa voltak. A lehetőség adott volt egy csodálatosan felújított műemléképületben: a Nap utca és a Nagytemplom utca sarkán álló földszintes épületet Ybl Miklós építette, 1875-79 között. Az épület Budapest egyik legrégebb bölcsődéjének ad otthont, melyet 1877. január 11-én avattak fel, és csaknem megszakítás nélkül máig működik. A kiállított tárgyak

nagy része a szakma dolgozóinak ajándéka, de az adományozók hosszú névsorában orvosok, védőnők, irgalmas nővérek és „civilék” is szerepelnek. Nekik köszönhetően 2002. április 19-én nyílt meg az országban jelenleg egyedülálló *Bölcsődei Múzeum*. A kiállítás megnyitása előtt a kutatásra, összeállításra és rendezésre mindössze három hónap állt rendelkezésre, amely izgalmas várostörténeti, szociológiai összefüggésekre hívta fel a figyelmet és további kérdésekre világított rá.

A kiállítás tárlóiban és tablón a honi kisdudóvás történetéből kevésbé ismert magyarországi bölcsődétörténet állomásait követhetjük nyomon gazdag tárgy-, fotó és dokumentumanyag segítségével. Öt fiúkében egy-egy kis jellegzetes „ruhatár” mutatja be a változó „egyenruha” divatot az 1950-es és az 1980-as évek között. A nagy gondtal és alaposan megépített épület ideálisan tágas alagsorában négy enteriőr a gondozás és játék/játszás egyes epizódjait eleveníti fel. (Az itt elhelyezett figyelemre méltó, ritka tárgyak kiválóan illeszkednek az Óbudai Múzeum

játék-, illetve a Martonvásáron lévő óvodatörténeti kiállítások sugallta koncepcióba.)

Európában a bölcsődék létrejötté szorosan a gyári nagyipar kialakulásához kapcsolódott, és természetesen ott merült fel irántuk először az igény, ahol főleg női munkaerőt foglalkoztató iparágak üzemei létesültek. Az első bölcsődét *Francois Marbeau* francia gyermekbarát kezdeményezésére 1844-ben, Párizsban létesítették. Az intézmények száma gyorsan

Mayer István a magyarországi bölcsőde megalapítója. Vasárnapi Újság, 1855

István Mayer, the founder of the Hungarian crèche, Vasárnapi Újság, 1855

szaporodott: 1852-ben Párizsban 18, Franciaországban 400 bölcsődét számláltak. A francia példát először Belgium, majd Ausztria és Dánia követte.

Pesten 1851-ben kezdődött el a szervezés egy „bölcsőház” felállítására érdekében dr. Mayer István iskolaigazgató-pap és jogász, dr. Thormay Károly Pest város főorvosa és Rozmanith Antal városi tanácsnok kezdeményezésével. A rákövetkező év elején hivatalosan is megalakult a Pesti Első Bölcsőde Egylet, melynek fővédnökéül a pest-budai társadalom legmagasabb rangú hölgytagját, Hildegard főhercegnőt, Albrecht főherceg nejét kérték fel. Albrecht, aki Ferenc József nagybátyja volt, minden polgári alkotmányos rendszernek ádáz ellensége, az ország katonai féken tartását kapta feladatul a vérbefojtott forradalom után. Úgy látszik, a veszélyeztetett gyermekek ügye viszont nem tűrt halasztást, a pártfogók nem törődtek a politikával. (Emlékezetes, Brunsvik Teréz 1849-ben nyitotta meg első óvodáját a Tabánban, 1852-ben már három másik követte, amikor az első bölcsőde kapuja is kitért.)

„Nevezetesen 1851-ben Tormay Károly Pest város főorvosa, mint közegészségi főügyelő, Rozmanith Antal községtanácsos, mint a családok képviselője, s alulírt a városi elemi iskolák igazgatója [Mayer István], mint a köznevelés őre, hivatta érezték magokat ez ügy melletti föllépésre, s bizottságilag a nagyközönséget részvétre fölhívni bátorodtak. Minthogy fővárosunkban a nemes keblek nem hiányoznak, a részvét melegen föltűnván, hangversenyt rendeztek, s miután 1080 pft. alapítványi tőke iránt legkivált a polgárság által biztosítottak, s azonfölül adakozásokból 12 ágycskát fölszerelniök s elegendő

ruhaneműekkel ellátatniok sikerült, mire az ország herceg-prímásának e zsenge intézetre áldását kikérték és nyerték.” (Mayer István: A bölcsőde. Pest, 1852.)

A Kalap utcai bölcsődét a ház földszintjén konyhával, fapincével és padlással is rendelkező három utcai és két udvari szobában rendezték be. Az első esztendőben 38 gyermeket vettek fel, összesen 1142 gondozási nappal. Három év múlva a gyermekek száma annyira megszorodott, hogy tágasabb helyre, az akkori Kerepesi (ma Rákóczi) útra, a Beleznay-féle házba kellett átköltözni. „A bölcsőde célja: Szegény, lakáson kívül dolgozó szülők kisdedeit a negyedik

bölcsődébe adja, s maga vagy a cs. k. szivargyárban vagy mint mosónő s varrónő dolgozik, szóval napibérbe jár s keresetéből él.”

A Pesti Első Bölcsőde Egylet közel egy évszázadon át szerepet játszott a bölcsődék létesítésében és fenntartásában Pesten majd Budán is: 1.) IV. kerület, Kalap u. 1. (ma V. ker. Irányi u.), 1852-1855, átköltözött. 2.) VIII. kerület, Kerepesi út 7-9. (ma Rákóczi út) Beleznay ház, 1855-1860, egyesítés. 3.) VI. kerület, Próféta u. 1. (ma Hegedű u.) 1857-1897 (fióktézet). 4.) VIII. kerület, Mária u. 14. 1868-1875. 5.) VIII. kerület, Nagytemplom u. 3. 1877-1950, államosítás. 6.) V. kerület, Fegyvergyár u. (majd Lipót krt.) 14.

Az első bölcsőde a Kalap utcában. Vasárnapi Újság, 1856
The first crèche in Kalap Street. Vasárnapi Újság, 1856

évig fölvenni s őket nélkülözés, baj és betegségtől gondos felügyelet és ápolás által megóvni” – írja az 1852-es alapszabály.

Fromm Pál bölcsődeorvos első közgyűlési beszámolójában a következőket mondta: „Azt a kérdést lehetne feltenni vajon mit csináltak mindezen emberek a bölcsődék felállítására előtt? E talányt könnyű feloldani, a házasságban élők egyedül a férj keresetéből éltek, mely gyakran nem fedezhette annak szükségait, és így gyakran nyomor és éhség sirt ki ezen szegény családok szemeiből, kivált ha a családapa betegen feküdt. Azon esetben, ha az anya mint özvegy vagy nem házias magányosan állott, ott az anya csecsemőjének feláldozására volt kényszerítve, és azt vagy az utcára tette ki, vagy másképpen adott rajta túl. Az anya tehát csecsemőjét dajkaságba volt kénytelen adni, hol 5-6 csecsemőnek szopózacskóval kell neveltetniök. Ezen szopózacskó közönségesen mákonyval áztatik, hogy a gyermek sírásával a dajka kényelmes álmát ne zavarja, hogy aztán az ily gyermekek néhány hétnél tovább nem élhetnek ki meri kétségbe vonni? Jelenleg a szerető anya kedves magzatját a

(ma XIII. ker. Szent István krt.), 1883-1887. 7.) I. kerület, Hadnagy u. 3. (később 11.), 1884-1928. De a vidék sem maradt el, az elsők 1855-ben Nagyvárad, majd 1873-ig Arad, Debrecen; 1917-ben Pozsony, Kassa, Szeged, Sopron, Bars.

A történelmi múlt ellenére is az egyik legfiatalabb hazai múzeumnak helyet adó Nagytemplom utcai bölcsődében a kisdetek gondozását a Szent Vince rend irgalmas nővéreire bízták. Az 1925-ben készült leltár alapján átfogó képet kaphatunk a berendezésről: zárdai egyszerűségű kápolna, sekrestye és nővérlakások, a bölcsődében összesen 26 ágy, köztük tíz fabölcső. Az alapszabály kimondja, hogy minden gyermeknek rendelkeznie kell ágygal, a statisztikai adatok ugyanakkor százas nagyságrendű gyermeklétszámról beszélnek. Mindez azt jelenti, hogy akkoriban csak a legkisebbek aludhattak, a nagyobbak egész nap ébren voltak, és csak nagyon keveset pihentek.

Angol és német mintára létesítették és nyitották meg az V. kerület Vág u. 12. szám alatt (ma XIII. kerület) a Népházat. Az intézmény munkasothon, népkönyha, óvoda, bölcsőde és szo-

Részlet a kiállitásból – Picture from the exhibition

ciális foglalkoztató is volt egyben. Létrehozása Hanvai Sándor V. kerületi előjáró ötlete volt, melyet a főváros akkori polgármestere, *Bárczy István* támogatott, sőt beillesztette lakásépítési programjába. A Népház kezelésével az Általános Közjótékonyági Egyesületet bízták meg. Ugyancsak Bárczy István kezdeményezte, hogy 1915-ben – társadalmi szerveződéssel – megalakuljon az *Országos Stefánia Szövetség* az anyák és a csecsemők védelmére, amely az egészségügyi szakmunkát és a karitatív munkát fogta át. Kerekein belül 1916-tól elkezdte működését a Védőnői Iroda, irányításával a védőnőképzés, majd hamarosan *Heim Pál* szorgalmazására a bölcsődei gondozónők képzése is beindult. 1940-ben a Szövetséget feloszlatták, és beleolvastották a

Zöldkeresztes Egészségvédelem rendszerébe. Ekkor nyolc fővárosi és ugyanennyi számú vidéki bölcsődét működtettek.

1945 után a bölcsődefejlesztés állami feladattá vált. Közben a politika, az emancipáció, a nők munkába állása és egyéb indíttatású központi rendelkezések a szakma fejlődésével párhuzamosan hol segítettek, hol pedig visszavetették a bölcsődék fejlesztésének ügyét. Csak néhány közismert tény: az ötvenes évek abortusz tilalma, s az ezzel rimelő jelmondat a „Ratkó korszak” alatt: „Asszonyoknak szülni kötelesség, lányoknak szülni dicsőség!” Csakhamar a következményekkel is számolni kellett, a mennyiségi fejlesztés után jelentkezett a minőségi fejlesztés igénye. 1970-ben hozták létre a *Bölcsődék*

Országos Módszertani Intézetét (BOMI), amelynek feladata a szakmai ellenőrzés, továbbképzés, új gondozási-nevelési módszerek kidolgozása, bevezetése és a tudományos kutatómunka lett. Az 1980-as évek közepén fokozatosan visszafeljesztették a bölcsődei férőhelyeket, a családok érdekeit támogató, gyermekgondozást segítő intézkedések bevezetése és főként a születések számának jelentős csökkenése miatt. Ekkor ismét egy fontos minőségi változás következett: a sérült gyermekek gondozására, a korai fejlesztés felvállalására, valamint az alapellátáson túli szolgáltatások bevezetésére összpontosított a szakma.

„A bölcsőde nemesít mindent, mi vele érintkezésbe jő” – mondta Francois Marbeau, aki bölcsődét alapított. Mi, akik egy erről szóló új múzeum születésénél bábáskodhattunk, ugyanígy érzünk; s ide várunk szeretettel mindenkit! (Cím: Budapest VIII. kerület, Nagytemplom utca 3. Nyitvatartás: hétfő, szerda, péntek 14-18 óráig. Telefon: 06-1-313-1011.)

The Crèche Museum

On 19 April 2002 a very special thing happened in Budapest: the first Crèche Museum was opened in the building of a demonstration crèche. The event has been awaited for long and finally the 150th anniversary of opening the first Hungarian crèche was a great opportunity to celebrate it with establishing a museum. The first Hungarian crèche was opened in Budapest 150 years ago, following French, Belgian and Austrian examples. Establishing a network of crèche was initiated by headmaster, priest and lawyer Dr. István Majer. For nearly a hundred years the First Crèche Association of Pest played a key role in opening and maintaining crèche in the capital and also in the country (8 towns and cities between 1855 and 1917). The building of the Crèche Museum, which is a national monument now, was designed by the famous architect Miklós Ybl. The institution in it was inaugurated in January 1877.

A Néprajzi Múzeum Napja

L. É.

2004. március 5-én másodszor rendezte meg az intézmény a Néprajzi Múzeum Napját. A dátum – immár hagyományosan – 1872. március 5-ét idézi fel, amikor Xántus Jánost a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának örévé nevezték ki. Ezt a dátumot tekintik a Néprajzi Múzeum „születésnapjának”, alapítási dátumának. A rendezvény célja, hogy minél szélesebb rétegeket szólítson meg és inspiráljon a múzeum látogatására, hogy keretet adjon a néprajzzal hivatásszerűen foglalkozók és az érdeklődő látogatók találkozásának, hogy lehetőséget biztosítson a tapasztalatok, vélemények, ismeretek cseréjére.

Az egész napos rendezvény programjai a múzeumban több helyszínen párhuzamosan zajlottak, az eseményeket időről-időre hírnök tette

dobszóval közhírré. A kiadványarúsnál egész nap folyt a kiadványok kedvezményes árusítása. Az Aulában öt helyen is a mesterségek titkaival (gyertyamártás, képfestés, papírméretés) ismerkedhettek a kisiskolások.

A szakmai program a 105-ös teremben 10 órakor kezdődött „Gyűjtők, gyűjtemények 2.” címmel. A múzeumokban a gyűjtemények kezelése, gyarapítása és feldolgozása során a kutatók a magángyűjtőkre is odafigyelnek. A magángyűjtők birtokában ugyanis fontos tárgyak lehetnek, melyek segíthetnek a múzeumi tárgyak értelmezésében. Az összejövetel lehetőséget adott egy újabb magángyűjtemény bemutatkozására. Ez alkalommal Sipos József ismertette életpályáját és gyűjteménye történetét, mely alapvetően erdélyi gyűjtésen alapul, és elsősorban kerámiát tartalmaz. Gyűjteménye tárgyainak beazonosításában előbb Kresz Mária, majd Csupor Ist-

ván voltak segítségére. Előadásából kiderült a magángyűjtők és a közgyűjtemények kapcsolatának sokoldalú hasznossága.

Ugyanitt mutatta be Csupor István a Néprajzi Múzeum legújabb tárgykatalógusát a *vajkópülökről*. A beszélgetést Gráfik Imre vezette, magára vállalva a moderátor ez esetben sem könnyű szerepét. A mintegy 40 résztvevővel zajló vita visszajelzése egyértelmű: szükség van a magángyűjtők, a közgyűjtemények és a közönség ilyen jellegű találkozóira. A résztvevők nagy sajnálatára igazi vita kibontakozására már nem kerülhetett sor, mert 11,30-tól ugyanebben a teremben Tari János vezetésével a Néprajzi Múzeum filmjeinek bemutatóját láthatta a közönség „Néprajz mozgóképen” címmel. A múzeum archív film- és fényképfelvételein, oktatófilmsorozatain kívül a néprajzkutatás „nagy öregjét”, az idén 96 esztendő K. Kovács Lászlót be-

mutató portréfilm levetítésére is sor került, s a nézők maguk között üdvözölhették magát K. Kovács Lászlót.

Az aula első emeleti benyílójában 10–14 óra között „Eredeti? Másolat? Hamisítvány?” címmel folyt a látogatók által behozott tárgyak meghatározása Főzy Vilma, Lackner Mónika, Wilhelm Gábor, és Sáfrány Zsuzsanna muzeológusok segítségével. Ugyanitt fotók meghatározásában volt a múzeumlátogatók segítségére Fogarasi Klára fotótörténész és Szabó Zoltán muzeológus a „Régi fényképek családi gyűjteményekből” című programban.

Az Aulában 12 és 13 órakor a Somogy Táncegyüttes különleges, egyedi ősbemutatóját láthattuk „Zene és tánc Kapos(erdő)várról” címmel. 12.30-kor Balázs György főigazgató-helyettes nyitotta meg a földszinti terem sor végén az „Új műtárgyak 2003” című időszaki kiállítást. A tavalyi év különösen eredményes volt a szerzeményezést tekintve. Az előző évek átlagát tekintve a gyűjteménygyarapításra fordított összeg a duplájára emelkedett, elsősorban az NKA, valamint a minisztérium támogatásának köszönhetően. Az elmúlt évben jelentős Európán kívüli, elsősorban amerikai anyag került a múzeumba. A magyar gyűjtemények egy-egy kiemelkedően értékes tárggyal, dokumentummal, mások nagyobb számú tárgye gyűjteméssel gyarapodtak. 2003-ban 2373 tárggyal gyarapodtak a gyűjtemények, ebből 1160 db vétel, terepgyűjtés eredményeként, 457 tárgyat ajándékba kaptunk, gyűjteménykezelés, raktárrendezés során mintegy 750 tárgy került végleges helyére beletárolva. Pl. a textilgyűjtemény 320 db tárggyal gyarapodott, köztük jelentős a hévizgyörki viseletanyag, amely egy 1912-1999 között élt, mindvégig népviseletben járó asszony három teljes öltözetét foglalja magába. A filmgyűjtemény NKÖM támogatással K. Kovács Lászlótól vásárolt három, az 1950-es években felvett filmet. A szokásgyűjtemény Kovács pali Ferenc mákófalvi (Kalotaszeg) festő asztalos

*Részlet a zenei bemutatóból
Detail of the musical presentation*

*A Bátly-díjas Bereczki Ibolya előadását tartja – Bátly-prize winner Ibolya Bereczky giving her presentation
Fotók – Photos: Sarnyai Krisztina*

népművész gyermekjáték együttesével, valamint Salga István mohácsi maszkaragó által készített népviseletes fabábukkal gyarapodott. 2003-ban egy 1652-es datálású, Erdélyből származó festett ládát vásároltunk meg a bútorgyűjtemény számára, és szintén NKÖM támogatással egy bánffyhungyadi (Kalotaszeg) tisztaszoba teljes berendezését. Az Amerika-gyűjteményt az elmúlt év folyamán Boglár Lajos etnológus indián gyűjteménye, Töröcsik Zoltán amerikanista mexikói könyv- és fotógyűjteménye, valamint Oláh László Olivér ecuadori, perui, bolíviai útja során vásárolt vegyes néprajzi, régészeti anyaga mellett munkatársunk, Szelják György 2002. évi mexikói gyűjtőútjának anyaga gyarapította.

Az időszaki kiállítás megnyitása és megtekintése után a 2003-as új kiadványokat Fejős Zoltán főigazgató mutatta be. 15 órától a Díszteremben népzeneiskolások hangszeres és énekes bemutatóit csodálhatta meg az összegyűlt közönség. A „Népzene az iskolában” című esemény házigazdája Pálóczy Krisztina, a népzene gyűjtemény vezetője és Balázs György főigazgató-helyettes voltak. Az énekes-hangszeres műsor az Aulában fergeteges táncbemutatóval zárult.

17 órakor a Díszteremben ünnepi ülésre került sor, melyen először került kiosztásra a *Bátly-díj*. A Népi Hagományok Alapítvány kuratóriuma 2003 során határozott a díj létrehozásáról és adományozásának feltételeiről. Ennek megfelelően az Alapítvány a Néprajzi Múzeummal közösen 2004-től évente *Bátly-díjjal* és 200 ezer forintnyi pénzzsszeggel jutalmazza a megelőző évben a néprajzi muzeológia területén nyújtott kimagasló szakmai eredményt. A díj és a pénzjutalom átadására minden év március 5-én, a Néprajzi Múzeum Napján kerül sor. A díj adományozásáról a kuratórium dönt. Az első *Bátly-díjat* a hat javasolt személy közül a kuratórium a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum Látványtára létrehozásáért *T. Bereczki Ibolyának* ítélte.

A Népi Hagományok Alapítvány kuratóriuma 2003-ban határozott arról is, hogy pályázatot hirdet a néprajzi muzeológia területén megvalósítandó kutatásra, gyűjtésre, feldolgozásra vagy expedícióra. A pályázatokról a kuratórium dönt szakemberek bevonásával. A pályázat eredmé-

nyét a kuratórium elnöke 2004-től kezdve minden év március 5-én, a Néprajzi Múzeum Napján hirdeti ki. A pályázat minden évben egy munkát támogat, 500 ezer forint összeghatárig. 2004-ben a négy pályamunkából kettő expedícióra, egy gyűjtőútra, egy pedig filmkészítésre kérte a Népi Hagományok Alapítvány támogatását. A kuratórium a szakértők javaslatára *Seres István* mongolistának a Dariganga nemzetség területén (Dél-Mongólia) teendő expedíciójához biztosított támogatást. Az alapítvány két díjának kiosztásán Bodó Sándor, a kuratórium elnöke ismertette a díjalapítás és kiírás körülményeit, majd Fejős Zoltán főigazgató átadta a két díjazottnak az elismerő okleveleket és díjakat. Az ünnepélyes díjátadás után került sor a „Nap Előadásá”-ra, amelyet T. Bereczky Ibolya tartott, beszámolva a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum Látványtárának létrehozásáról. Az egész napos rendezvény zárásaként David Yengibarjan örmény harmonika-virtuóz improvizatív játéka szórakoztatta-gyönyörködtette az est résztvevőit.

The Day of the Museum of Ethnography

The Ethnographical Museum held its special day on the 5th of March 2004, for the second time. The date is linked with the great Hungarian ethnographer János Xántus, who was appointed guard of the ethnographical collection of the National Museum in 1872. The aim of the programs and shows organised this day was to invoke more and more people and make them interested in the museums activities, to give place for the getting together of all museum professionals and visitors who have something in common: the love of ethnography. A symposium was opened at 10 o'clock in the morning, where first a private collector was introduced, then István Csúpor presented the latest catalogue of the museum on butter chums. The participants of the meeting all agreed on the importance of private collectors and the communication between them and curators. At 11.30 began the program „Ethnography in Moving Pictures”, where the visitors could watch the filmsmade by senior curator János Tari. In the great hall of the museum dance groups gave lively shows and handicraft artists had small workshops for the children. In the afternoon a festive meeting took place, where the *Bátly Prize*, established last year to honour the work of an outstanding museum professional each year, was awarded to Ibolya T. Bereczky for creating the storages accessible by visitors at the Open-Air Museum in Szentendre.

Garabonciások a múzeumokban

Gyerekegyüttes a múzeumpedagógia szolgálatában

Várad István

Az ismeretszerzés legyen élmény! Ez a kívánság él a művelődés megszállottaiban, ez serkenti őket újabb és újabb nekifutásra, a cél elérésének reményében. A múzeumpedagógiát is ez az igyekezet teremtette meg, akár gyermek, akár felnőtt a „megcélzott” korosztály.

A múzeumpedagógia egyik, gyerekekre kitalált módszere a múzeumi játszóház, melynek tárgyát, jellegét a múzeum profilja adja. A játszóház a gyerek kreativitására épül, a kézműves ügyeskedés és a drámajáték – a játszóház két fő alkotója – egyaránt az érdeklődő és megmozgatható publikummal együttműködve képes betölteni küldetését. A történelmi múzeumok játszóháza a *történelmi játszóház*.

A történelmi játszóház ötlete és módszerének kimunkálása a Magyar Nemzeti Múzeum érdeme. Magam is tagja voltam e „nyitott kísérletnek”, a drámajáték, a művészetek a történelmi játszóház „forogatókönyvébe” való adaptálásával. A modell kialakítása – a célért munkálkodók határtalan lelkesedésének köszönhetően – a „játszható műfajok” egyre szélesebb skáláját érintette. A történelmi ének és a korabeli zene már kezdetben fontos tényezője volt a közös játékoknak. A felidézett századok viselkedéskultúrájának ismerete, megismertetése a korabeli táncok megismerésének gondolatát is felvetette.

Veretes történelmi múzeumunk falai között ezekben az években művelődéstörténeti gyermekklub (szakkör) működött vezetésem alatt. Ez a gyerekklub a játszóházat teremtő munkának lényeges bázisául kínálkozott. Ebben a gyerekklubban jelent meg először a gyerekek által megbámult, majd megtanult történelmi társastánc. Az első (reneszánsz) tánclépések meggyőztek arról, hogy a műfaj iránt megvan az igény. A kezdeti jelek arra

Középkori vásár a Budapesti Történelmi Múzeumban
Medieval fair at the Budapest History Museum
Fotó – Photo: Gebhardt Margit

serkentettek, hogy a műfaj népszerűsítésére állandó gyerekcsoportot szervezzek, mely tudatosan és következetesen tanulja, tanítja a történelmi táncokat. Így jött létre a Garabonciás Gyerekegyüttes, mely a Magyar Nemzeti Múzeumból kirepülve ma már számos történelmi és nem történelmi múzeumnak partnere a gyerekprogramokban, a múzeumpedagógiai tevékenységben. Az elmúlt évadban volt tizenöt éves.

Az együttes ma már több kort „áttancol”: reneszánsz és barokk táncokkal, e korok játékaival gyakori közreműködője a múzeumoknak. Az átfogott történelmi színpék egyre szélesebb: az idő kerekét visszaforgatva felidézik az első magyar királyaink udvari táncvilágát; a honfoglalás korát és az ókor mozgásvilágát – korabeli tánc-

emlékek híján – persze stílusgyakorlatnak fogják fel. A kor hiedelemvilágának, szokásainak bemutatásához a pantomim eszköztárát hívják segítségül. A XIX. század első felének táncai már éles vonalat húznak a bálitáncok és a (mai megfogalmazásban) néptánc közé. A gyerekegyüttes műsoraiban mindkettő, de főleg a korabeli bálitánc jelenik meg. A magyar népszokások és a XX. század művelődéstörténeti emlékei a múzeumok igényét szolgálva szintén megjelennek produkcióikban.

Néhány példa arra, hogyan szolgálja az együttes a múzeumi közművelődést. *Az együttes műsorát igénylő múzeumok:* Aqincumi Múzeum (AM); Budapesti Történelmi Múzeum (BTM); Fertődi Kastély (FK); Gödöllői Királyi Kastély (GKK); Győri Zichy

Az együttes logója – The logo of the ensemble

Szent György napi bíróválasztás a szentendrei Skanzenben

Electing of the magistrate on St. George's day at the Open-Air Museum in Szentendre
Fotó – Photo: Várad István

Palota (GyZP); Magyar Mezőgazdasági Múzeum (MMM); Magyar Nemzeti Múzeum (MNM); Néprajzi Múzeum (NM); Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM); Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum (SzSzM); Székesfehérvári Babamúzeum (SzBM).

A Garabonciás Együttes műsorai a múzeumokban: *Középkori vásár* – reneszánsz táncok, játékok (BTM, MNM, SzSzM); *A múlt század elejének iskolája* (SzSzM); *Szentgyörgy-napi bíróválasztás, Luca napi szokások, az idő az emberek életében* (NM, SzSzM); *Táncos-pantomimes játék Bruegel Gyermekjátékok c. festménye nyomán* (BTM, MNM, ezzel a műsorral idén Amszterdamban szerepelnek); *A honfoglalás korát idéző táncos-pantomimes játék* (BTM, MNM); *Huszáros* – táncjáték a szabadságharc napjairól (BTM, PIM); *Ókori iskola, A római színház, Az aquincumi orgona története, az ókori orvoslás* – pantomim jelenetek (AM); *Királymesék* (históriák első királyaink korából) – a millennium évében mutatták be – táncos-pantomimes játék (NM, BTM); *Barokk műsor – barokk táncok és táncjáték Purcell zenéjére* (BM barokk csarnok, FK, GKK, GyZP, MMM, SzBM)

A Múzeumi Világnap tiszteletére rendezett Múzeumi Majálison rendszeresen közreműködnek, idén a Szentiván éji múzeumi „nonstop” program keretében a Nemzeti Múzeumban Shakespeare *Szentiván-éji történetét bemutató táncjátékuk* volt látható.

A gyerekegyüttes sokat szerepel külföldön (a tizenhatodik évét „taposó” együttes évente legalább egyszer mutatja be műsorát határainkon túl). Ezeknek a szerepléseknek

is gyakran a múzeumok biztosítanak helyet. A honfoglalás miléncenáriumán Portugáliában szerepeltek az „Ősök nyomdokán” című, a honfoglalás korát idéző műsorok az évforduló magyar kiállítását nyitotta meg. Obidusban a helyi középkor-múzeum volt „Középkori vásár” című műsoruk házigazdája, és a lisszaboni gyermekmúzeum is fogadta műsorukat. Franciaországban a francia-magyar kulturális csereprogram keretében a Loire-menti kastélyokban szemléltették a reneszánsz látványosságokat. A bécsi Kunsthistorisches Museum nyári gyerekprogramját szolgáltatták tíz napon át. Nem múzeumi szolgálat volt, de az Európa Tanács Kulturális Örökség programjának pedagógusai számára a németországi oktatóközpontban reneszánsz és francia barokk műsorral arattak sikert. Az együttes elnyerte a FORD Európai Kulturális Örökség díjat.

Wizards in Museums – a Children's Ensemble in the Service of Museum Education

Let learning be fun – the people working in culture and education do their best to achieve this objective. One way to do it is the establishment of museum playgroups in several Hungarian museums. The original idea was developed by the team of the Hungarian National Museum. This initiative is based on children's creativity and eagerness to be involved in many interesting activities, both mentally and physically. Handicraft and drama are the two key elements. Historic museums offer historic playgroups which incorporate arts, history and drama into their programmes. The *Garabonciás* ensemble has been entertaining and educating children for over 15 years and several countries, playing the music of different periods and making everyone dance. The lively show not only amazes children and adults alike but makes them learn a lot about history, culture and our traditions. The ensemble was given the FORD European Cultural Heritage Award.

Kis múzeumok a nagyvárosban Újdonságok a Pesterzsébeti Múzeumban és Gaál Imre Galériában

D. Udvary Ildikó

A Pesterzsébeti Múzeum Neményi Lili 1988-ban bekövetkezett halála után rendezte be a művész által adományozott tárgyakból és dokumentációs anyagból azt az emlékszobát, amely 2003. november 18-tól megújulva várja látogatóit. A művész az 1937-38-as nyári évadban vendégszerepelt a Horváth Árpád vezette debreceni színtársulattal, nagy sikerrel a helyi Nyári Színházban, közismertebb nevén „fahodályban”. Ennek emléke is ösztönözte, hogy a kerületnek adományozza XIX. századi

bútorait, pianóját, színháztörténeti tárgyait, fotókat, kottákat és néhány szeretett jelmezét. Így került a gyűjteménybe a művész és férje, Horváth Árpád levelezésének egy része is, melyből a múzeum egy válogatást meg is jelentetett, annak a Dalos Lászlónak bevezetőjével, aki ifjúként maga is szorgalmas és ihletett látogatója volt a debreceni színtársulat pesterzsébeti fellépéseinek.

Nagy örömmel szolgál, hogy sikerült támogatást kapunk az emlékszobában látható különlegesen értékes ülőgarnitúra felújításához, valamint a szoba áthelyezésével és átrendezésével új darabok kiállításához. Így

kerülhetett most először a közönség elé a művész néhány opera szerepéhez kapcsolódó jelmeze is. A *Neményi Lili – Horváth Árpád Emlékszoba* mellett a helyi születésű neves művésznőtől, *Szecsódy Iréntől* is örzünk fellépő ruhákat, leveleket s az emlékszoba felújításával párhuzamosan anyagunk számos helyi vonatkozású színháztörténeti dokumentummal bővült.

A Pesterzsébeti Múzeum abban a szerencsés helyzetben van, hogy nemcsak igen jelentős képzőművészeti anyaggal, hanem egy galériával is rendelkezik, mely az állandó kiállítások mellett időszakos kiállításoknak, ren-

dezvényeknek, előadásoknak, koncerteknek ad teret. A Kossuth Lajos utcában, Pesterzsébet sétáló utcájában található *Gaál Imre Galéria* egy fiatalon elhunyt, helyi festőművész nevét viseli, aki Kondor Béla kortársa és barátja volt. Az ő munkáiból látható válogatás és Rátkay Endre festőművész *Calendárium* című ikonosztáza jelentette eddig a galéria állandó anyagát. 2003. november 13-tól azonban az a múzeum tulajdonában lévő festményekből a magyar művészet egyik nemzetközileg is nagyra értékelt alkotója, *Tóth Menyhért emlékszobáját*.

A múzeum és a kiállítóterem 2004. évi programjából kiemeltem a március 24-én a Budapesti Tavasz Fesztivál keretében nyílt, *Célra tartás* című kiállításunkat, mely igazi különlegességet kínált az érdeklődőknek, hiszen a bajai Türr István Múzeumban őrzött

*Részletek a Neményi Lili Emlékszobából
Details of the Lili Neményi exhibition*

ját kulturális rendezvényekkel, többek között a névadó, Erzsébet királyné (Sissy) szobrának felállításával ünnepli a kerület. Ez alkalomból jelenteti meg a Pesterzsébeti Múzeum kiadványainak új sorozatában Bogyrka Emil könyvét, mely Pesterzsébet elnevezéseinek változásait dolgozza fel a dokumentumok tükrében, s a már korábban említett Dalos László írásainak gyűjteményét régi pesterzsébeti emlékeiről.

Az ünnepi események sorába tartozik a novemberben nyitó *Pesterzsébet Anno...* című fotókiállítás, mely válogatást ad a múzeum archív fotógyűjteményéből, Kadarkuti Richárd sajátos naiv festményeivel és Nolipa István Pál Pesterzsébetről készült finom rajzaival kiegészítve. Szintén novemberben indítjuk útjára a hónap műtárgya sorozatot Telcs Ede Erzsébet királyné mintegy száz éve készült köztéri szobortervével.

A múzeum egyik legjelentősebb ideai vállalkozása a Rátkay Endre festőművész monumentális életművét bemutató anyagának előkészítése. Az épület kialakításának munkálatai hamarosan megkezdődnek és a Pesterzsébeti Múzeum reméljük mindenki örömeire, egy újabb kiállítóhellyel gazdagodik.

Novelties at the Pesterzsébet Museum and Imre Gaál Gallery

rendkívül ritka és különleges festett, leginkább biedermeier stílusú céltáblák eddig még nem voltak láthatók a fővárosban. A XIX. század elején alakult bajai német-magyar lövészegylet anyagából készített válogatás, történelmi és művészettörténelmi érdekessége mellett kétnyelvű verses feliratai révén irodalmi szempontból is figyelemre méltó. Ezt a kiállítást a XX. század elején helyi kezdeményezésre létrehozott, ma is eredményesen

működő Pesterzsébeti Lövészegylet anyagát is kiegészítette, ahol számítógépes céllövészetre is vártuk az érdeklődőket.

A Gaál Imre Galériában a Pesterzsébeti Művészeti Napok keretében április 30. és május 30. között Gaál Imre halálának 40. évfordulójára emlékezett Tavasz Tárlatunk, számos jeles kerületi és budapesti művész részvételével.

2004-ben Pesterzsébet 80. születésnap-

The Pesterzsébet Museum is in a lucky situation, since beside the local history material there is a significant amount of work-of-art preserved and displayed for the public. The Imre Gaál Gallery, which is part of the museum, on the one hand has the opportunity to present the works of Imre Gaál, on the other provides room for temporary art exhibitions, concerts and lectures. Probably the greatest task of the Gallery this year is the presenting of the oeuvre of another significant painter, Endre Rátkay.

Nemzetközi kapcsolatok

Az Európai Múzeumi Fórumról

Vásárhelyi Tamás

A Fórum 1977 óta működik, azaz 27 éves. Alapítója a legendás Kenneth Hudson, aki a múzeumok modernizálásának egyik világszerte ismert úttörője. Ő indította el egy európai szintű évenkénti versenyt „Az év európai múzeuma” címért. A program sikere és a felkészült, felvilágosult bírálóbizottság érdekes szakembereket vonzott maga köré, lassanként kialakult a gazdagabb szakmai együttműködés igénye.

Az alábbiakban már a mai helyzetről számolok be. A Fórum, magáról: „Egy szervezet, amely a múzeumi területen felismeri és segíti a kimagasló újításokat és eszméket Európa szerte”. Az EMF munkája az Európa Tanács védnöksége alatt zajlik, ami megerősíti szakmai hitelét. Védnöke Fabiola belga királyné, aki már számos díjátadón megjelent. Költségvetése elenyésző, legtöbb rendezvényét alkalmanként kormányok, minisztériumok, múzeumi és egyéb kulturális szervezetek, egy-egy szponzor és a részvételi díjak támogatják. Maga a szervezet igen laza. Alapja az Egyesült Királyságban bejegyzett *közhasznú alapítvány* (European Museum Trust), amely az alapítók szándéka szerint múzeumi szakemberek képzését tűzte feladatául. A képzés módjai: az évente meghirdetett verseny (*Az év európai múzeuma*), és annak nívós szakmai rendezvényre fejlődött díjátadó ünnepe; az évente egyszer megrendezett negyvenfős műhelymunka (EMF Workshop); évente egy rangos előadás és kiadványok.

A Fórum működését egy felállású adminisztrátor (angol, Ann Nicholls), társadalmi munkában dolgozó elnök (holland, Wim van der Weiden) és igazgató (olasz, Massimo Negri) irányítja. A pályázatra bejelentkezett múzeumok látogatását, a pályázatok értékelését és a díjak odaítélését 16 tagú bizottság végzi, amelynek tagjait 11 országból kérték fel. A bizottság tagjait a következő honlapon lehet megtalálni: www.europeanmuseumforum.org. Tíz éve kezdtek „nemzeti levelezőket” felkérni, s most már 26 országból 33 levelező segíti a munkát.

1977 óta mintegy ezerötven múzeumi pályázata meg a díjat, s a terjedelmes pályázati anyagokat az Institut für Museumkunde őrzi Berlinben. Ez az anyag áttekinthetetlennek látszó információtömeg Európa legkülönbözőbb múzeumairól. Felmérése, digitalizálása folyamatban van, s okszerű felhasználása jelentős segítséget adhat pl. az Európai Unió múzeumi programjainak, szabályozásának. Nincs még egy ilyen kiterjedt európai (vagy más) dokumentáció az utóbbi negyed évszázad legkiválóbb múzeumairól. Könnyű belátni, milyen érték ez, pl. a múzeumok legújabbkori fejlődését kutatók számára. A

Fórum egyik eredeti céljának megfelelően hozza össze egész Európából a múzeumi embereket és segíti elő eszmecseréjüket. 27 éves története alatt az EMF is sokat változott, mert lépést kellett tartania a változó világgal, erről is tanúskodik ez a dokumentumtömeg.

„Az év európai múzeuma” pályázatról

Kétféle múzeum jelentkezhet, az, amelyik lényegi modernizációs, bővítési, átszervezési vagy átalakulási folyamatot fejezett be az előző két évben, vagy az, amely az elmúlt két évben nyílt meg a közönség számára.

A nevezés egyszerű kérdőív kitöltésével, 6 jó fekete-fehér papírképpel, 10 jó minőségű színes diával, kétoldalas bemutató szöveggel, egy múzeumi katalógussal vagy kiállításvezetővel, a múzeum által készített közművelődési anyagokkal (akkor is, ha magyar nyelvűek), friss sajtómegjelenések másolatával, plakáttal teljes. A határidő rendszeresen az adott év március 31-e. A pályázónak nevezési díjat kell fizetnie (kb. 100 ezer Ft), ebben a bíráló(k) utazása is benne van. Az évente mintegy 60-80 pályázóból először kiválasztják a jelöltek (nominee). Van múzeum, amelyik már ezt az elismerést is feltünteteti szórólapján. Ezután zárt ülésen választják ki az évente rendszeren tíznél kevesebb legjobbat: a 3 díjazottat és a néhány „különösen ajánlott”. A Fórum nyilvánosságot ad a jelentkezőknek, nagyobb a jelölteknek, még nagyobb az „ajánlottaknak” (eddig Magyarországról négyen: Szt. István Király Múzeum, Magyar Természettudományi Múzeum, Duna Múzeum, Terror Háza Múzeum), és persze legnagyobb az évenkénti három díjazottnak. Ezek a díjak: Az év európai múzeuma díj; Az Európa Tanács díja; Micheletti díj (a műszaki múzeumoknak). A díjkiosztás 2-300 fős, remek szakmai rendezvénybe ágyazva történik, és a jelentkezők számára kapcsolatteremtési lehetőségeket kínál a Fórum a későbbiekben is.

Az EMF Workshopok

Minden ősszel összegyűlik 4 napra 40-50 európai szakember (utójára 25 országból) Észak-Olaszország valamelyik városkájában, és valamilyen európai múzeumi témával foglalkozik (pl. az európaiság és a múzeumok, az európai diaszpóra és a múzeumok). Ezeknek a műhelymunkáknak rendkívül felszabadító hangulata van, kicsoportos megbeszélések eredményeinek plenáris összegzése folyik, és hagynak időt a személyes beszélgetésekre, egy érdekes múzeum meglátogatására is. A műhelymunka eredménye gazdag tapasztalat és személyes kapcsolat mellett egy néhány oldalas dokumentum, amely az Eu-

rópa Tanács Parlamentjének Kulturális és Oktatási Bizottsága (Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Committee on Culture and Education) elé kerül (s az rendszerint elfogadja, propagálja). Az anyagok újabban kiadványban is napvilágot látnak.

Közönség, attitűd, akció

Az EMF és az NKÖM terveiben szerepel egy jövő őszi budapesti EMF műhelymunka is, Közép- és Kelet-Európa múzeumai számára. Ez az értekezlet lehetőséget nyújt a régióból érkezőknek arra, hogy tanulmányozzanak néhány komplex tevékenységet és témát, hogy megtaláljuk a helyesebb utat a közönség múzeumokkal kapcsolatos „bevonására”. A kihívások és a lehetőségek univerzálisak, de regionális témákat vetünk fel, és regionális megoldásokat várunk. Miután számos ország csatlakozott az Európai Unióhoz, itt az alkalom arra, hogy a múzeumok iránti helyi bizalom növelése mellett idevonzzuk és lenyűgözzük a külföldi látogatókat is.

Az értekezlet áttekintést ad a régió múzeumaik helyzetéről számos tényszerű információval is, valamint naprakész adatokat nyújt minden ország új múzeumi törvénykezési szerkezetéről. Ennek a fontos dokumentumnak az összeállítására már folyamatban van, a 2004. április 1-2-én tartott előkészítő műhelymunkára már elkészült egy 6 országot feldolgozó kézirat. Magyarország ezzel a lépéssel koordináló szerepbe kerülhet a közép-kelet-európai térségben. Az EMF támaszkodik Magyarország segítségére is a térség muzeológiai fejlesztésében, különös tekintettel a megújító törekvésekre és az európai szintű integrációra. Ezek a hangzatosnak tűnő szavak a Fórum önkéntes szakmai együttműködései során, a kifejezetten kellemes emberi kapcsolatok révén telítődnek meg tartalommal. Ez a laza, modern és haladó múzeumi szervezet folyamatosan bővül, s ez minőségének megnyilvánulása is.

The European Museum Forum

The Forum has been operating since 1977 when the “European Museum of the Year” Competition was founded by Kenneth Hudson, a pioneer in museum modernisation. The successful programme inspired several museum professionals to co-operate on a European level. The Forum has a very low budget under the auspices of the Council of Europe; it relies on sponsors and the participation fees. The main fields of professional development are the annual competition, the Prize-giving Ceremony, the annual workshop, the annual lecture and publications. The workshop of the coming year is planned to take place in Budapest for Central and Eastern European museums on some complex activities and the integration of the public into museum work.

Európa – értékek, utak, perspektívák

A Deutsches Historisches Museum új kiállítása

Basics Beatrix

2003 nyarán a berlini Német Történelmi Múzeum állandó kiállítása – az Unter den Linden-en álló barokk Zeughaus épületében – a turisták meglepetésére zárva tartott. A néhány évvel korábban megrendezett Németország történetét bemutató tárlatot lebontották és az újrendezés hosszabb előkészületeket igényelt. S hogy a turisták se maradjanak látnivaló nélkül, reprezentatív kiállítás várta őket – no és persze a berlinieket és a németeket egyaránt – „Európa – értékek, utak, perspektívák” címmel a kínai-amerikai sztárépítész tervezőjéről

elnevezett újonnan elkészült Pei-szármában. A kiállítás méretei – tízteremnyi anyag sok száz műtárggyal – is jelezték, hogy az állandó ideiglenesen pótlandó hosszabb ideig látogatható bemutatóval szeretnék a közönség érdeklődését fölkelteni a nagyon is aktuális téma iránt, amelyet az Európai Unió mostani jelentős bővülése csak még időszerűbbé tett. Ingyenes katalógus is megjelent, amely eltérően a hagyományos értelemben vett efféle kiadványoktól inkább értelmezni, mint illusztrálni kívánta a tárlatot. A kötet a termék témájának megfelelő címeivel tanulmányok sorát közli, illusztrációi azonban nem nagyon egyeznek a kiállított anyaggal.

A bevezetőt követő első fejezet – s egyben a kiállítás első terme az egységes Európa gondolatával foglalkozik. A nézőpont huszadik századi, s inkább aktuálpolitikai, mint történelmi. Az egységes Európa gondolata nem új keletű, de mint ahogy a korábbi évszázadokban, úgy az utolsóban, sőt a XXI.-ben sem sikerült mindig az egységre vonatkozó elképzeléseket érvényesíteni. A kultúrtörténész, kultúranropológus az európai kultúra gyökereit keresi, s ennek során alakul ki a második témakör – a mítosz és történelem Európája, a név eredete.

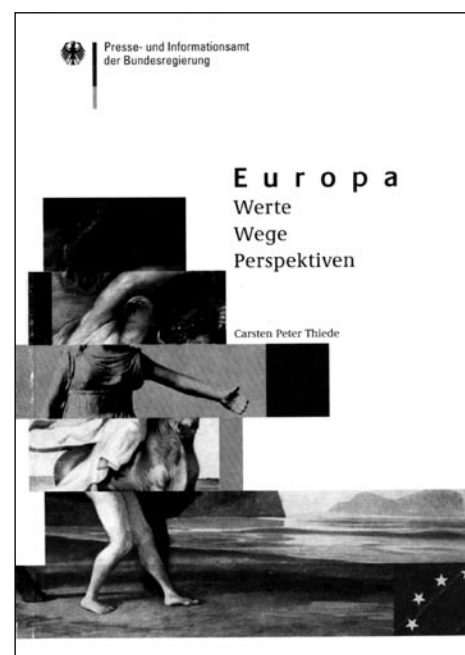
Ovidius Metamorphoses-ének leírásából ismerjük a jelenetet, amely szerint Zeusz bika képében elrabolja Agenor király leányát, Európát, s a hátán, a tengeren keresztül Krétára viszi. A második egység a mítoszt idézi fel. Európa nem „európai”, hiszen az esemény az egykori Föniciában történik, egy olyan területen, amely ma részben Izraelhez,

részben Libanonhoz tartozik. Akkoriban az egész ismert világ egy kulturális egységet alkotott. Hérodotosz Kr. e. V. századi történetírásában megemlíti, hogy Európa ázsiai volt, aki soha nem kereste föl azt a területet, amit Európának nevezünk, hanem Föniciából Krétára, majd Lykiába ment. Európa, mint földrajzi fogalom a legfontosabb földrészt jelentette, s a korabeli térképeken ilyen módon is ábrázolták, gyakran az akkor ismert három kontinens közül a legnagyobbként, a valóságtól igencsak eltérően. De létezett egy másfajta Európa fogalom is, amely az egységesen használt nyelv, az azonos vallás Európájaként élt a tudósok, filozófusok, történészek elképzelésében, jóllehet Paulus Orosius V. századi világtörténete szerint ötvennégy nép volt található e földrészen.

A harmadik egység címe „Európa a Római Birodalomban” lett, s alcíme szerint a „határokat nélküli” Európa a témája. Az emberek, az áruk és a gondolatok szabad áramlása lehetővé tette a filozófiai irányzatok, vallások elterjedését. Ez utóbbiak bemutatása egy-

ben érzékelteti a késő antik világ kulturális sokszínűségét. A negyedik témakör a kereszténység térhódításával foglalkozik, amelynek révén Kelet és Nyugat elválása bekövetkezik, a központok sokfélesége következtében Európa határai kialakulnak, s egyúttal megkezdődik a kapcsolatok keresése, kiépítése is.

*Szent Márton. Magyar táblakép, 1490 körül
Saint Martin. Hungarian panel painting, circa 1490*

*A kiállítási katalógus címlapja
The cover of the exhibition catalogue*

Az újabb fejezet a „Középpontban a középkor” – németül sokkal frappánsabban hangzó szójáték – címet kapta, s egy új Európa keletkezését mutatja be. Nagy Károlynak tulajdonítja a fölrész újraformálása feladatának befejezését, és a „Karoling reneszánsz”-ként is emlegetett korszakot a tudomány és kultúra virágkoraként jellemzi a tárlat. A keleti és nyugati hatások kölcsönös átvételét és befolyásukat a legjellemzőbben a korszak építészete tükrözi – ezzel illusztrálja őket a kiállítás.

A kereszties hadjáratoktól a gyarmatosításba torkolló folyamat révén a hangsúlyok eltolódnak, elsősorban földrajzilag – úgy tűnik, Jeruzsálem lett a világ és Európa közepe. Az utazások, felfedezések csak erősítették e kép kialakulását. Az első egyetemek Európán belüli egységesítő hatása, az országról-országra, egyetemről-egyetemre vándorló diákok kapcsolatai, professzoraik tudományos munkásságának messze érezhető kisugárzása ismét bizonyos értelemben a határokat nélküli Európa-képet erősítette. A bolognai, a padovai egyetemek például messze földről vonzották a tanulni vágyókat, s a tudományos fejlődés fellegrárai lettek. Először merült fel a tudomány vagy hit dilemmája, s az eretnek mozgalmak a változások előjelezői voltak.

Európa felfedezi önmagát – ezzel a címmel illusztrálja a kiállítás a reneszánsz, a reformáció korát. A világi és egyházi hatalmi harc különböző szereplői és eseményei jelennek meg Rotterdami Erasmustól Jeanne d'Arc-ig.

Sokrates és Platon. Középkori könyvillusztráció
St. Albasból, 1250 körül
Socrates and Plato. Medieval book illustration
from St. Albas, circa 1250

Az új világgép kialakulásában jelentős szerepe volt a tudósoknak, akinek egész sorát mutatja be a tárlat Galileitől Newtonig.

A modern Európa kezdetei – romantikus érzések és gyakorlati reformok címmel az utolsó előtti rész a XIX. századi Európával foglalkozik. Az ipari társadalom, a háborúk és válságok, a kialakuló nemzetállamok és Európa – olyan témaköröket mutat be a tárlat, amelyek ellentmondásosságát kiválóan illusztrálják a közönség elé tárt műtárgyak és dokumentumok.

A befejező rész címe: „Európa szabadsága – a történelem jövője”. A két világháború, a holocaust, a huszadik századi európai történelem minden tragédiája mellett ugyanezen század szülötte az újból – és talán véglegesen – egységes Európa. Ezt a „mi Európánkat”, a közös jövőt már nem is tudta teljesen végigkövetni a kiállítás. A történet a valóságban folytatódott, egyszer talán egy újabb kiállítás témája lesz.

Europe – Values, Ways, Perspectives A New Exhibition of The Deutsches Historisches Museum

The permanent exhibition of the German History Museum in Berlin was closed in 2003 and a new one is being arranged. Meanwhile visitors are offered a temporary exhibition called “Europe- values, ways, perspectives”. There is a large number of exhibits meant to raise public interest in the topical issue of Europe and the enlargement of the European Union. A free catalogue was published, rather to supplement than to illustrate the exhibition. In the first section it is shown how the idea of a united Europe was born and what has been realised so far. The second unit shows the birth of Europe, myths and history as well, from the cultural point of view. The further sections follow time and represent the main stages of European history: the Roman Empire, the Middle Ages, the beginnings of the modern Europe. The last part is called “The freedom of Europe – the future of history”, it brings us back to our present and makes us think about the future of united Europe.

Partikuláris univerzalizmus

A British Museum új állandó kiállításáról

Ébli Gábor

Új tárlatokkal bővült a British Museum állandó kiállítása.¹

Az alapításának kétszázötvenedik évfordulóját tavaly ünneplő intézmény folyamatos építészeti és kiállítás-rendezési átalakuláson megy át. A millenniumi londoni kulturális beruházások keretében nyílt meg a Sir Norman Foster tervei szerint üvegtetővel fedett központi csarnok, a Great Court. Az épület hátsó szárnyán – ahol a múzeum a mainál sokkal kisebb területen, az eredeti Montagu House-ban 1759-ben megnyílt – új arculatot nyert az ázsiai civilizációk tárlata.

Ennek tartalmi újításai szemléleti módosulásokról is árulkodnak. Régészeti leletek, művészeti, vallási és használati tárgyak egymással elegyítve jelennek meg. A négy csoportot nemcsak szigorú klasszifikáció nem választja el egymástól, hanem még csak kronológiába sincsenek rendezve. Elosztásuk szempontja e két hagyományos múzeumi irányelv helyett az a közösségi érték, amit illusztrálni hivatottak. Az „illustrate” ige az angol kiállítási vezetőben hűen tükrözi a szándékot: nem a korábban felsőbbrendűnek vélt nyugati kultúra egyik tudományos fellegvára dönt a távoli civilizációk tárgyainak megfelelő osztályozásáról és didaktikus bemutatásáról, hanem a reprezentált társadalmak saját tudati és anyagi világának összetett, a helyi kontextust minél árnyaltabban felidéző bemutatása a cél.

A múzeum valódi újítása azonban a tavaly átadott új állandó kiállítás a felvilágosodásról. A nyugati szárny 1828-ban megnyílt III. György királyi könyvtára ma kiállítótér. Üveg mögött megcsodálható még a könyvek díszes bőrkötése, de a téglalap alakú hatalmas tér huszonnégy tárlójában, hét tematikus csoportban most már a felvilágosodás kora jelenik meg. A múzeum működésének első mintegy hetven éve alatt szerzett tárgyak mutatják be, miként született meg a naturalia tanulmányozásából a természettudomány, hogyan lettek amatőr antikváriusokból hivatásos archeológusok, miként rendszerezték a muzeológusok a világ tárgyait, s milyen normatív fejlődési sorba állították ezeket, különösen a műalkotásokat.

Külön rész foglalkozik a tengerentúli utazások kereskedelmi és nagyhatalmi motivációjának és a múzeum gyűjteményei kiszélesedésének összefüggésével. Joseph Banks például a múzeum egyik első biztosa (trustee), egyúttal 1768-tól Cook kapitány utazótársa, s ezáltal úgy a Haditengerészet, mint a Királyi Tudós Társaság munkatársa volt. Bár kétségtelenül így jött létre a kuriozitások tanulmányozásából az etnográfia, a múzeum annál a lakonikus kommentárnál ma már önkritikusabb lehetne, hogy „az új területek meghódítása [és tárgykultúrájának kifosztása – tegyük hozzá] az emberi történelem állandó sajátossága”.

Ha tehát nem is túl bátran, a felvilágosodásról szóló állandó kiállítással mégis a saját történetére reflektál a múzeum. Általában az újkori múzeumok, s konkrétan a British

Museum létrejöttének és kezdeti fejlődésének rekonstrukciója áll a fókuszban. Nem véletlenül. A British Museum ugyanis pontosan érzékeli, hogy etikailag és szakmailag mennyire nem magától értetődő ma a gyűjteményei felhalmozódásának folyamata, s bemutatásuk eddigi szempontrendszer. Az új kiállítás révén megjeleníthető e két kérdés történeti jellege. Innen már csak egy lépés annak elismerése, hogy ha ez egy történetileg kondicionált lépéssor volt, akkor nem is objektív, azaz változtatható. S ezt tapasztaljuk minden egyes gyűjteményi egységben: a felvilágosodás téziseinek bemutatásával mintegy elbúcsúzik azok abszolút érvényétől a múzeum, saját múltját történeti kiállítási tárggyá alakítja át, s eközben átrendezi a mai állandó kiállításait.

Néhány évtizeddel a felvilágosodás tárlaton átfogott időszak (1753-1828) után, 1852-ben Pulszky Ferenc tartott előadást a British Museum University Hall-jában. Mint ismert, két tekintetben bírálta a British Museum bemutatatóit. A klasszikus civilizációkon túl szélesebb egyetemes kitekintést, valamint az egyes csoportokon belül következetesebb fejlődési rendet sürgetett. Azaz egy lassan formálódó liberális elme gondolataival számon kérte a múzeumot, hogy annak felvilágosodása nem volt elég radikális. Alig van ma ennél aktuálisabb dilemma a British Museum – és más múzeumok – számára. A British Museum ugyanis valódi birodalmi múzeumként növekedett. Gyűjteményeinek semmilyen nemzeti (British) jellege nem volt. A brit jelző „csak” a múzeumot fenntartó politikai entitás, a brit állam vi-

Kép a Felvilágosodás Képtárból
Interior view of the Enlightenment Gallery

lághatalmi ambícióit hirdette. Ennek óriási tudományos haszna volt: szemben a sokkal inkább nacionalista indíttatású francia vagy éppen magyar múzeumokkal, nem kellett a nemzeti és az egyetemes viszonyával bibelődni.

A British Museum ezért is tekinthető inkább az univerzális múzeum alappéldájának, mint a Louvre. Az egyetemes anyagokat viszont (pontosan a felvilágosodás közös, egyenlő embereszményének jegyében) ugyanazon mércével kellett mérni. S lévén a múzeum normatív, értékképző intézmény, az egyes egységeket az európai szem által diktált fejlődési sorba kellett rendezni. Ám éppen ez a két szempont kérdőjeleződött meg a huszadik század során fokozatosan. Az egyetemes közös nevező helyett a lokális, össze nem hasonlítható, öntörvényű értékek kapnak manapság előnyt. A fejlődési sor helyett pedig a hagyományos és a modern elemek együttélése. Univerzális érvény helyett partikularizmusok élnek egymás mellett. Célirányos történeti haladás helyett egyes korszakok, jelen és múlt relativizmusa az elterjedt nézet. A minél szofisztikáltabb, s az emberi elme (illetve a hegei Világsszellem) kibontakozását hirdető tárgyak és műalkotások helyett a mindennapi életvilágokat megidéző antropológiai dokumentumok válnak ma kiállítási tétellé.

Hogyan viszonyulhat ehhez az ellentmondáshoz a British Museum? Alkalmazkodnia kell a politikai korrektség, a multikulturalitás mai követelményeihez, ám eközben mégsem szabadna feladni a felvilágosodás krédóját, hiszen az működésének alapja, s egyenlőségeszményénél nemesebb ideát nem is ismerünk. Ebből bontakozik ki az a kötélánc, amely a British Museum mission statementjében úgy fogalmazódik meg, hogy a múzeum megvilágítja (illuminates, vö. fény mint felvilágosodás) a civilizációk sokszínűségét, s azokat a mindannyiunk által osztott értékeket, érzéseket, amelyeket ugyan-

akkor minden embercsoport konkrétan más-ként él meg.

A partikuláris univerzalizmusok egymás mellett élésének ilyen fából vaskarikája a legszemléletesebben egy további új állandó kiállítási részen követhető. Már az Afrika termekben is feltűnő, hogy (néprajzi) artefaktumok, mai kortárs művészeti alkotások, valamint dokumentumok vegyesen kerültek kiállításra. Hangsúlyozottan nincs közöttük értékkülönbség tételezve, s együttesen a régi és a modern kulturális minták közös továbbélését ábrázolják mai szemszögből (cultural traditions as they are enacted in Africa today). A csoportosítás szimbolikus funkciót, tehát nem dátumot, anyagot, készítést vagy egyéb pozitívista paramétert követ. Hasonlóan, az észak-amerikai teremsor teljes egészében az indián kultúra mai relevanciájáról szól. Mivel ezt a JP Morgan Chase pénzügyi konglomerátum szponzorálja (1999), a látogató már azon is elbizonytalanodik, nincs-e ennek így túlon túl politikai reklám íze.

A civilizációs blokk igazi újtása a szintén tavaly megnyílt – a Henry Wellcome brit magánalapítvány (1936) által finanszírozott – „Élet és halál” elnevezésű állandó kiállítási rész. A témaválasztást a kurátorok azzal indokolják, hogy ez a kettős élmény valóban minden emberben közös, egyúttal megtapasztalásuk demokratikusan különbözik is. A Húsvét-szigetéről szerzett bazaltbábvány mellett egy kortárs textil installáció, valamint számtalan rituális tárgy látható a világ mindenféle kultúrájából. A fehér civilizáció elemei minimális helyet kapnak. A nem európai tárgyak válogatása egy mélyen spirituális világot tükröz. Kínálkozik a rejtett üzenet, hogy lám, a nyugati modernizáció az emberi léthelyzet lényegi kérdéseire nem tud jobb válaszokat kínálni, mint más kultúrák. A tárlat azt sugallja, hogy bár a globalizáció révén egy technikai egységese-

désnek lehetünk tanúi, a lelki-szellemi értékek radikálisan különbözőek maradtak.

Összességében a civilizációs egységek (Afrika, Ázsia, Amerika, Élet és halál), az európai kapcsolódású magaskultúrák (görög-római ókor; Egyiptom, ókori Kelet) és a felvilágosodás terem adják az állandó kiállítás három blokkját. Ezek közül már csak az európai kultúrában továbbélő ókori társadalmak, valamint részben a felvilágosodás bemutatása hagyományos, azaz régészeti-esztétikai, tárgyközpontú és tudás jellegű. Ezzel szemben a nem európai kiállítási részek egy-egy közösség életvilágát igyekeznek megidézni. Ezekben egy régészeti hagyományú múzeumhoz képest bámulatos kreativitással, meglepő, személyes reakciókat kiváltó, s ha nem is interaktív, de helyenként élő szemléletű, nagy komplexitásra törekvő bemutatók születtek.

Így valósul meg az egyik legnagyobb európai múzeumban a nem európai másság reprezentációja, s így válnak az archeológus muzeológusok a kulturális antropológia művelőivé. Miként éli meg ezt a látogató? A változatosság örömteli lehet. Értékelhető az a minden korábbinál lényegesen nagyobb empátia is, ahogy a kurátorok a nem európai anyagokat lehetőleg nem a saját, „fehér” nézőpontjukból, hanem az érintettekéből próbálják meg látni és láttatni. Mégis marad valami keserű saájz. Nincs ugyanis közös nevező. Nem összemérhetőek a bemutatott civilizációs egységek. Külön mércét állítanak az eltérő kultúráknak. Ez volt persze a cél. Csakhogy fájó azután a múzeumi valóságban is látni, hogy a reprezentáció ma tényleg regionalizmusok ilyen egymás mellett élését jelenti.

Jegyzet

¹A BM kiadványai közül vö. K. Sloan (ed.), *Enlightenment. Discovering the World in the 18th Century* (2003); A. MacGregor (ed.), *Sir Hans Sloane, Collector, Scientist, Antiquary, Founding Father of the British Museum* (1994); D. Wilson, *The British Museum: Purpose and Politics* (1989); I. Jenkins, *Archaeologists and Aesthetes* (1992). A tanulmányúthoz köszönöm a British Council támogatását.

Particular Universalism The New Permanent Exhibition of the British Museum 2004

The new permanent exhibitions of the British Museum represent not only additional fields but also a change in attitudes towards traditional principles of organisation and interpretation. Exhibits are organised according to their role in a given culture instead of chronology or a strict classification system. The show is intended to illustrate the material and spiritual world of a given society in a local context. A special exhibition is dedicated to the era of Enlightenment, in which also the history of the museum is reflected. Apart from the Enlightenment section, the two main parts of the permanent exhibition are the units of civilisation (Africa, Asia, America, Life and Death) and the Europe-related civilisations (Ancient Greek, Roman, Egyptian and Oriental). Some of the sections are more or less traditional (object- and knowledge-centered), however, the non-European cultures are represented through the life of a particular community, in a rather creative way.

Madžarski ljudski nakit – Magyar népi ékszerek A Néprajzi Múzeum kiállítása Ljubljanában

Balogh Jánosné Horváth Terézia
– Katona Edit

2003. november 20-án nyílt meg a szlovén fővárosban a budapesti Néprajzi Múzeum kiállítása, amely 2004. február 29-ig várta a magyar népi észterkultúra iránt érdeklődő látogatókat. A kiállítás a ljubljana-i és a budapesti Néprajzi Múzeum szakmai kapcsolatának jegyében valósult meg.

A tárlat válogatást adott azokból az ékszerek nevezhető, a testre vagy a ruhára kerülő női és férfi ékszerkekből, díszekből, amelyeket a XIX. és a XX. században viseltek a magyar parasztlak, pásztorkok, valamint a falusi és mezővárosi társadalom kisiparos és más olyan rétegei, amelyeknek hagyományos volt az öltözködése. Földrajzi szempontból a kiállítás felölelte az egész magyar nyelvterületet, azaz a Kárpát-medencét és az attól keletre fekvő Moldvát is. A rendezők az ékszerek meghatározását viszonylag tágran értelmezték, hiszen középük számították a gyöngyös pártákat, legénybokrétákat is, amelyeket a hazai szakirodalom inkább a viseletdarabok között tart számon. Ide sorolták azokat a formailag ékszerek tekinthető, de mágikus szerepük miatt rejtve viselt, így ékesítő funkcióval valójában nem rendelkező tárgyakat is, mint például a szem élességét javító fülbevalókat.

Balogh Jánosné Horváth Terézia saját korábbi kutatásai és publikációi alapján az *ékszerformák* témáját dolgozta ki. Az Európa közepén élő magyarság népi ékszerei (az északi peremterületeket leszámítva) a nyugat- és észak-európai tájak szerényebb, kevésbé hivalkodó ékszervilágához tartoznak. A déli és a keleti területeken – köztük a Balkánon – általában igen gazdag, szinte buja az ékszervilág. A magyaroknál ismeretlen az a fajta halmozás is, ami Európa déli és északi peremterületein tapasztalható, hogy a nők, sőt néhol a férfiak is valóságos „ékszer-kirakatot” hordanak a mellükön. A jellegzetes magyar típusokat – tárgyakban és fényképfelvételeken – a viselésük helye és módja szerint csoportosítva állította ki a muzeológus, az ékszerek (például gyűrűk) készítemenetének esetenkénti bemutatásával kísérve. Az ékszerformák és -szerkezetek két egységben kerültek kiállításra. Egyiket az önálló ékszerek, másikat a ruházathoz szorosan kapcsolódó díszítőelemek alkották. Az *önálló ékszerek* mindig egy bizonyos testtájhoz tartoznak. Egyes fajtákat közvetlenül a testen viselnek, esetleg a testhez rögzítve, másokat a ruha fölött, de nem rögzítve a ruhához. Közülük a magyarság négy fajtát, azaz fejékszereket, nyakékeket, deréktáji ékszereket, karra és kézre való ékszerkeket használt. A *ruházathoz szorosan kapcsol-*

lódo ékszerkegek egy-egy ruhadarabbal függenk szorosan össze: rávarrás, beleszúrás, befűzés révén. Ezek közül a magyaroknál a XIX. és a XX. században hiányoztak például a balkánias mellékszerek, amelyeket a ruha elejére illesztettek akasztófülekkel, vagy a nyugat-európai női mellényekre varrt ezüst kampók a hozzájuk tartozó ezüst pruszlikfűző lánccal, valamint a vászoning kelméjébe szűrt és hasítékát záró (fém) csatok. Csak olyan sárgaréz csatokat viseltek a férfiak, amelyek két szíjvég összefogására szolgálnak: öveken, válltáskákon, vagy vastag kelméjű ujjasok nyakrészén. Az ékszerszerű ruhadíszek köréből a magyarság szintén négy fajtát, tüket, szíjcsatokat és szíjvég-rögzítőket, kapcsokat, gombokat viselt. A szíjcsatok és szíjvég-rögzítők elsősorban a jellegzetes magyar férfikabát, a *szűr* nyakán szoktak ékeskedni. A kapcsok köréből pedig a legösszetettebbek, a díszlángos típusúak magyar jellegzetességet képeztek a férfi mente nyakán.

Katona Edit az *ékszerfunkciók* bemutatását vállalta. A megvalósításban nehézséget jelentett, hogy bár a néprajzi szakirodalomban számos leírás található a témával kapcsolatban, a szemléltetés azonban a meglévő gyűjteményi anyagból csak kiegészítéssel, a kiállítás céljára végzett új tárggyűjtéssel, illetve magánszemélyektől vagy más múzeumtól való kölcsönzéssel volt megvalósítható. Az ékszeres öltözetek bemutatását a magyar anyagon belül sem lehetett könnyen megoldani. Egyrészt bizonyos „sokatmondó” ékszer-együttesekhez

a Textil- és Viseletgyűjtemény egyes darabjából kellett korban és alkalom szerint hozzájuk illő, „hiteles” öltözetet összeállítani a tárlat céljára, másrészt egy-egy meglévő fontos komplett öltözetkötéshez kellett a szükséges ékszert megszerezni. Így állt össze például a kalotaszegi Inaktelkéről származó tárgyakból egy leány öltözet, amelyet a meglévő szerelmi ajándék gyűrűkészlethez kellett fénykép alapján rekonstruálni, míg a gyűjteményben, több példányban is megtalálható mezőségi széki legényöltözetet új gyűjtés segítségével kellett kiegészíteni az oly jellegzetes, a derékon kétszer is körültekert rézpitykés övvel. Ugyanilyen hiánypótló kiegészítések váltak szükségessé az életkorokat és alkalmakat jelző tárgysorozat esetében. A kutatás eredményeképpen azonban több olyan, korábban nem ismert tárgyféléség, és olyan új összefüggés bontakozott ki, amelyre eddig nem vetődött fény és figyelem.

A tárlaton az ékszerfunkciók négy egységben kerültek bemutatásra. A magyar népviseletek részét alkotó ékszerek ugyanis – anyagukkal, formájukkal, díszíteményeikkel, továbbá viselési módjukkal és a hozzájuk fűződő jelentés- és mágikus tartalmukkal – jóval túlmutatnak a leglátványosabb funkciójukon, az *ékesítésen* (első funkció). Az ékszerkegek *jelölő* szerepüknek (második funkció) megfelelően utalhatnak viselőjük életkorára, családi állapotára, vagyonosságára, és társadalmi rangjára. Mutathatják vallási, nemzetiségi, foglalkozási hovatartozásukat, ugyanúgy, mint az egyén életének

Részlet a kiállítás megnyitójából – Detail of the exhibition-opening

*A helyi női szépségideál elérését segítik a pusztinai, martosi és bujái viseletet kiegészítő ékszerek
Jewels worn as accessories to women's wear in Puszta, Martos and Buják, representing the local ideal of a beautiful woman*

vagy az év menetének különleges alkalmait. Az ékszerviseléshez sokféle – óvó, bajelhárító és gyógyító erővel kapcsolatos – hiedelem kapcsolódik, így az ékszerek *mágikus* szerepe (harmadik funkció) sem elhanyagolható. *Gyakorlati* szerepük (negyedik funkció) azonban az ékszerek közül csak a ruházathoz szorosan kapcsolódó díszítőelemek bizonyos fajtáinak van, ez a téma tulajdonképpen az ékszerformák körében került bemutatásra.

Az ékszerek látványukkal, fényességükkel, csillogásukkal önmagukban is megszépítik viselőjüket, de fontos szerepük van a népviselet részeként, annak esztétikájában. Ezért a tárlaton az *ékesítés* funkciója eddig nem ábrázolt módon, az adott kor és hely szépségideáljához kapcsolódóan, a viselet egészének szemléltetésével, a hangsúlyozni kívánt vonalak, testtájak kapcsolatában is bemutatásra került, elsősorban felöltöztetett bábuk segítségével. A viselet egészének szempontjából ezt a kérdéskört Katona Edit már felvázolta a „*Félre gatyva, pendely*” *Látható és láthatatlan a magyar népviseletben* című kiállításában, 2002-ben.

A paraszti férfiviseletben a feltehetőleg történetileg is különböző öltözködéstípusok egyike a derék tájékát, a másik típus a vállat hangsúlyozta. Ezeknek a törekvéseknek az érvényesítésére az ékszereket is felhasználták. A régebbi tendencia, a deréktájék kiemelése a keleti magyar népviseletekben maradt fenn. A nyugati és a központi területeken viszont az újabb ízlésvilág szerint az erő sugárzó széles váll látványa számított férfiasnak.

A XIX–XX. században a nőies megjelenéshez már elengedhetetlenül hozzátartozott az

ékszerviselet. Az öltözet összehatásában a legmeghatározóbb ékesítő a nyakra való gyöngyfüzerek voltak. Feltehetőleg régiesebb paraszti szépségideált őrzött a moldvai csángó-magyarok ingruhas típusú öltözködése, ahol igyekeztek a felsőtest természetes idomait kiemelni,

A két oldalról szemlélhető szlovén vitrinekben az ékszerformák és az ékszerfunkciók is jól bemutathatók voltak

The forms and functions of jewelry are very well displayed in the showcases that could be seen from two angles

nemcsak az ingmell kibuggyozásával, hanem a reá omló változatos gyöngysorfélekkel is, míg a derék és a csípő hangsúlytalan maradt. Ezt mutatta a kiállított pusztinai viselet. A legtöbb magyar vidéken a paraszti szépségideál szerint a ruhadarabok és az ékszerek összjátéka az arcot, a vállat, a derék karcsúságát és a széles, kidomborodó csípőt hangsúlyozta. A régiesebb, parasztosabb, a XIX. században általános ingvállas-pruszlíkos-vállkendős öltözködéstípus esetén a mindenkori helyi szépségideál szerint megkomponált fejviselet és a szorosan nyakra simuló nyakék ragyogtatta meg az arcot. A tárlaton martosi és bujái női öltözet szemléltette ezt az ízlést. A XX. században népszerűvé váló, újabb ujjasos öltözet típusban – ahol az alsóruhává szoruló ing és mellény fölé rétegződött a rafináltabb szabású ujjas – a korábban hordott vállkendő elhagyása után megnövekedett szabad mellfelületre leomló díszek az arc, a nyak és a mellkas együttes szépségére összpontosították a figyelmet. A nők sokáig nem mondtak le arról, hogy nyakukon szoros ezüstláncokat, gyöngysorokat, bársonyszalagokat vagy textiltől varrt fodrokat hordjanak. Később vált elfogadhatóvá a paraszti ízlés számára a nyak csupaszon hagyása, és csak a mellre leomló nyakékek viselése.

Az ékszerek további funkcióit egy-egy karakteres példa jelezte a kiállításban. A *jelölő funkció* ábrázolása során az életkort a mezőszéki Szék leányainak és asszonyainak az idősődéssel sötétedő, és dússágában is változó gyöngy nyakékei mutatták. Külön tárlók szoltak a szerelmi ajándékba adott és kapott ékeségekről, valamint a jegyajándékokról, és a házások csa-

ládi állapotát jelző ékszerekről. Bemutatásra került például Léva körmékéről egy olyan, ezüst melltűkből, gombokból, és nyakláncokból álló ötvösmunkájú készlet, amelyet a leányok jegyajándékként kaptak jövendőbelijüktől, majd a házasságkötés után, mint leányságuk jelképét, átadták férjüknek, hogy ezután az ő ünnepi öltözetüket díszítse. A hétköznapi és az ünnepek rangjának megkülönböztetésére szolgáló egyszerűbb ékszerválasztékot egy vizslási asszony két darabos, a differenciáltabbat pedig egy rimóci menyecske hat darabos gyöngysor-készlete képviselte. A vagyonosságot és a vele együtt járó társadalmi tekintélyt is az ékszerekkel lehetett a leglátványosabban kifejezni. A kiállításban többek között szemléletesen érzékeltette a különbséget a XX. század első feléből származó, egy

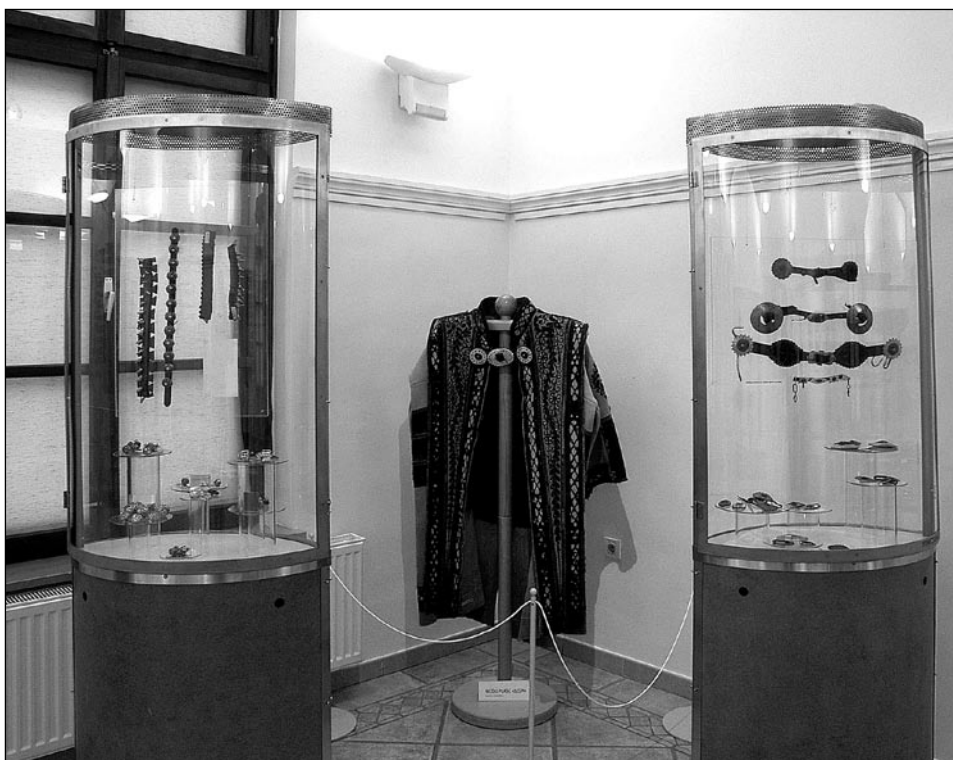

Jómódú érsekcsanádi asszony ünnepi ékszerkészlete

A well-to-do woman's best set of jewelry from Érsekcsanád

módos és egy szegényebb érsekcsanádi menyecske fátyoltűkből és lázsiásból álló ékszerkészlete. A nemzeti identitást az előmunkálatok során a gyűjteményben felfedezett, és most először kiállított, lakattal záródó ezüstözött karperec fejezte ki, amelynek viselésével egy, 1849 után fogságba hurcolt debreceni hazafi felesége hirdette nemzeti ellenállását.

Az utolsó tárlóba olyan ékszerek kerültek, amelyeket *mágikus* óvó vagy gyógyító erővel ru-

A gombok és a csatok elsősorban a férfiak ruházatának praktikus záró elemei és ékszerei
The buttons and buckles are typically a practical way of fastening and accessories to men's wear
Fotók – Photos: Benigar, Ludvík

háztak föl viselőik. Helyet kapott itt olyan tárgy is, nevezetesen egy moldvai csángó női nyakék, piros fonálra fűzött, szentképes, fém érmékkel, amelyen a kereszténység előtti hiedelmekhez kapcsolódtak vallási jelképek, a kétféle óvó erő egyesítésére.

A szlovének kiállítási katalógus megjelentetését is tervezték. A fordító dolgát nagyon megnehezítette a szakterminológia nemzetközileg is kidolgozatlan volta. A kiadvány ljubljana-i szerkesztőjéhez-grafikusához eljuttatták ugyan a budapesti muzeológusok a teljesen kidolgozott szerkesztési tervüket, amely a szöveg és az ábrák szigorú egymásrataltságon alapult, elválaszthatatlanul összekomponálva a leírásokat és a képeket. A nyomdai előkészítés és a korrektúrázás is megfeszített erővel folyt, de végül nem maradt idő helyretenni mindazt, ami értelmét veszítette, miután a szlovén grafikus a legtöbb ábrát áthelyezte a kötet végére. Sajnálatos módon így jelent meg a csupán szlovén nyelvű kiállítási vezető a megnyitó napjára (Terezia Balogh-Horváth in Edit Katona: *Madžarski ljudski nakit. Razstava Etnografskega muzeja iz Budimpešte. Vodnik po razstavi Ljubljana 2003/04. Slovenski etnografski muzej. Ljubljana, 2003. 77 p. 115 kép*).

Ilyen tartalmú, a magyar népi ékszerkultúrát bemutató kiállítás korábban nem készült. Re-

ménykedünk abban, hogy a ljubljana-i tárlat hazai bemutatására és vezetőjének magyar nyelvű kiadására is lesz még lehetőség.

Madžarski ljudski nakit – Hungarian Folk Jewelry Exhibition of the Museum of Ethnography in Ljubljana

The Museum of Ethnography in Budapest set up a guest-exhibition in the Slovenian Museum of Ethnography in Ljubljana on the turn of 2003-2004, called Hungarian Folk Jewelry which is the first of this kind as there had not been any similar exhibitions in Hungary either. One of the two curators was in charge of the different forms and structures of jewellery: pieces on their own, worn on different parts of the body and jewellery on clothing (pins, buckles etc.). The four units of jewels' functions were presented by the other professional. The functions are decoration-always connected with the current trends of the given time and place; distinction- to mark age, marital and social status, religion, nationality, occupation or the time of the year; and a magic function-to protect, heal or relieve. All of these functions are represented by characteristic examples of objects in the exhibition, while the fourth function, that is, the ornamental parts on clothes, the most practical of all, was shown in the formal part. The guide to the exhibition was published only in Slovenian.

Kiállítások

„Párizs nem ereszt el.” Magyar írók Párizs-élménye 1900 – 1939 Kiállítás a Petőfi Irodalmi Múzeumban

E. Csorba Csilla

„Párizs nem ereszt el” – vallja Ady egy Párizstól és a Léda szerelemtől búcsúzó versében. „Párizsról nem lehet túlzást írni. Egy embernek a fantáziája nagyon szegény ahhoz, hogy túlszárnyalja, amit annyi generáció hordott itt össze” – lelkesedik Nagy Endre. „Magához húzott, ismerősnek tetszett, nem engedett el” – írja a városról többekhez hasonlóan Márai Sándor is.

Az Európai Unióba lépve, az „Üdvözlünk Európa” jelmondatot hirdető Tavasz Fesztivál égíse alatt egy olyan európai városba kalauzoljuk látogatóinkat, amelyről a magyar irodalomban többnyire csak felsőfokban írtak, amely oly sok vers, regény, tárca ihletője, oly sok életmű alakítója volt. Irodalmi „utazásunk” célja feltérképezni e város hatását a magyar irodalom 1900-1939 között alkotó szereplőire, megvizsgálni, hogy vajon azt a sok ihlető élményt a magyar írók és művészek hogyan

Részletek a kiállításból
Details of the exhibition

közvetítették a francia fővárosból Kelet felé. S vajon viszonzatlan maradt-e ez a hatás, s ha nem, mennyiben járult hozzá a Párizsban összpontosuló modern művészet eredményeihez?

„Párizs a jövő volt. Batsányi biztatására vigyázó szememet már messziről a jövőre

vetettem. – Valami olyan kép volt a fejemben, hogy amikor szerte a világon hétfő van, Párizsban már kedd lesz, sőt – csak az emberek szellemi erőfeszítésétől függ! – szerda, péntek, a jövő vasárnap! A legújabb festmény, a legújabb gondolat, a legújabb regény, a legújabb költemény kellett. Leg-

alább ezt akartam elkapni: a sas szárnya alá rejtőzött ökörszem módjára erről akartam tovább szállni” – vallja Párizst meghódító akaratának eredőjéről Illyés Gyula. A Fény városa, a „szép ámulások szent városa” iránt Batsányitól kezdve szinte folyamatosan mondható az érdeklődés, de az igazi zárandoklat időszaka a XIX. század végén indul, s eltart a második világháborúig, s talán napjainkig. A Hét, a Magyar Génius, a Budapesti Hírlap, majd a Nyugat újságírói, tudósítói (Justh Zsigmond, Szomorú Dezső, Heltai Jenő, Ady Endre, Szini Gyula) küldték írásaikat a boulevard-okon sétáló elegáns tömegről, kiállításokról, szalonokról, társasági és politikai szennációkról a sok egzotikus nagyság, uralkodó látogatásáról, a csillogó, mulató, mondén világról, a szabadság, a demokrácia és a választások hazájáról. Ady, aki „szoltárokat írt Párizshoz, Párizsról”, aki „Párizs-imádó már akkor volt, amikor ez több volt a bűnnél”, több generáció Párizs-képét meghatározta, az ő megélt, megálmódott, leírt, lelkesedéssel teli élményeit magukkal víve indultak újukra a várost személyesen újra és újra felfedezőik, az ő lábnyomába léptek, az ő verseit mormolták diákok, írók, tanárok, művészek. A

Szent Mihály útja, a Gare de l' Est, a kávéházak és kiskocsmák azoknak is ismerősnek tűntek, akik addig még soha nem jutott el a Szajna partjára. Ady a „szent Napkeletnek mártírjaként” Nyugaton enyhülést keresett, a városok városa a mámort, a felejtést jelentette számára. Az „embersűrűs gigászi vadon” ugyanakkor előhívta a Másik énjét, amely új ismeretekkel feltöltekezve vágott haza, az Óceántól az Ér mellé, a világvárosból a „napatlan Keletre”. Ady maga is tudta, hogy Párizs lényegét nem a fényes külsőségek, a turista-nevezetességek adják, hanem az „Ezer apróság, millió serege a parányinak, amelyet csak akkor érez az ember”, ha „elhagyta a várost”. Erről a sokoldalú, sokarcú városról igyekezett tudósítani úti jegyzeteiben, kiállítási kritikáiban, tárcáiban, novelláiban és verseiben. A Város műveiben perszonalifikálódik, írásainak hosszú éveig főszereplője lesz, mint ahogy Szomorynál, Justh Zsigmondnál, Hevesi

maradéktalanul meghódítja a *daloló Párizs*, Kassák, Szabó Dezső, József Attila már nem mindenben azonosul elődeivel. Illyés is így ír: „nem rúgtam be a várostól. Nyilván azért, mert alázattal jöttem ilyen messziről”. Kassák sem bírja úgy látni Párizst, mint Ady látta, sőt első látogatása alkalmával úgy érzi, hogy a város semmit nem adott neki. József Attila egyenesen lebeszéli testvérét egy Szajna-parti útról, Rejtő Jenő ironizál, Kosztolányi humorba fojtja a franciák Magyarországról alkotott képének hiányosságait. Kiállításunk érzékeltetni kívánja ezt az első világháború után megváltozott, árnyaltabb Párizs-képet is, amely végkicsengését tekintve persze éppúgy pozitív, csak sok embert-próbáló hónap, munka, gyöttrődés, éhezés, nélkülözés eredménye, s így talán még értékesebb. – *Látlak-e még valaha?* – sóhajt fel Szép Ernő a háború idején, akkor, amikor Kuncz Aladár, Németh Andor, Bárczi Géza, Rippl-Rónai József francia internáló tá-

ekkor a magyarságot Európa szellemi vérkeringésébe éppúgy, mint ahogy festőink, szobrászaink – Tihanyi Lajos, Beöthy István, Farkas István, Vaszary János, Czóbel Béla, Pór Bertalan, Réth Alfréd, Csáky József –, fotóművészeink – André Kertész, Brassai, Rogi André, Landau Erzsi, Nora Dumas – alkotásai és kiállításai.

A nemzetközi áramlatokban megmártózó Párizs-imádkóknak a két város, a két ország közötti távolság, a honvágy, az otthonitól eltérő benyomások segítettek az európaiság, a magyarság fogalomrendszerének, a viszonyítási pontoknak tisztázásában, az igazi gyökerek megtalálásában, a szellemi, lelki, nemzeti hovatartozás pontosításában. Kassák, Illyés, Radnóti itt döbben rá helyére a világban, itt mérlegeli a magyar költő európai lehetőségeit, feladatait. „Magyar vagyok, de európai / Párizs szeress, én földemet viszem” – írja József Attila.

Az elsősorban irodalmi dokumentumokra támaszkodó kiállítás a nagy szellemi kohó, Párizs viszonyát a magyar irodalomhoz a külső helyszínnek (Szajna-part, Gare de l'Est, bouquinistek, üzletek, kirakatok, s az utca) mellett az intímabb együttléteket nyújtó kávéház és műterem díszletei között, hangulatos zenével, tárgyakkal, képekkel kívánja megidézni. Mert „aki szeret tanulni, anélkül, hogy tekintély legyen, látni, anélkül, hogy mutasson, élni, anélkül, hogy valaki legyen – jöjjön ide” – invitál egy párizsi kirándulásra Szabó Dezső. A Petőfi Irodalmi Múzeumba látogató, ha már volt Párizsban, reméljük ismerős dolgokra lel, s újra visszavágyik, s ha még nem járt arra, feltétlenül úti céljává tűzi ki, s poggyászában elmaradhatatlanul benne lesz Ady, Radnóti, Illyés, József Attila verse, Szabó Dezső, Márai prózája.

L'庠d m馮 See also: Bor吧3 Cover 3

„Paris Would Not Let You Go”. The Paris Experience of Hungarian Authors 1900-1939
Exhibition at the Petőfi Literary Museum

A unique exhibition has opened about the multi-coloured impact Paris had on Hungarian writers and poets during the first half of the 20th century. Throughout all ages the “City of Light” always attracted Hungarian literary men but the period starting in the late 1800s and ending with World War II, proved to be the era of a real pilgrimage, when Hungarian journalists, novelists, poets spent much of their time observing the life of the capital of arts, wrote poems, short stories or reports about the impacts and effects Paris had on them. The makers of the exhibition hope that the visitors will soon feel the urge to visit or revisit Paris and when doing so, they will take with them, as true companions, the poetry or prose of Endre Ady, Miklós Radnóti, Attila József, Sándor Márai.

Részlet a kiállításból

Detail of the exhibition

Fotók – Photos: Dobóczy Zsolt, Gál Csaba

Andrásnál, Orbók Attilánál *A párizsi regény, Páris elemei, Párisi eső, Párizsi notesz* című művek esetében. A kiállításunkon megjelent Párizs-díszlet előterében, az irodalmi művek, levelezés, dokumentumok segítségével láthatjuk, hogy milyen erős, sok szálon kötődő volt e viszony, a magyar írók, költők, képzőművészek rövidebb hosszabb idejű tartózkodásuk során mily sok ismerettel, egész éltre szóló benyomással, barátságokkal, elismeréssel jelentő kapcsolatokkal tértek haza, s indultak újra az új Athén, az új Babylon meghódítására.

Míg Adyt, s az idősebb generáció tagjait

borok foglya. A megpróbáltatások ellenére a 20-as 30-as években az emigráció, a munka, a francia nyelvtudást gazdagító tanulmányutak színhelyül sokan (József Attila, Radnóti Miklós) éppúgy a francia fővárost választják, mint azt megelőzően. A különböző avantgarde irányzatok, a dadaisták, a szürrealisták kapcsolatrendszerébe, szellemi világába bekerülve Michel Seuphorral, Tristan Tzarával, Ivan Gollal Ozenfannal, Cocteauval együtt publikálnak nemzetközi folyóiratokban, s fordítják le a legjobb klasszikusokat és a kortársaik már megmértésre került alkotásait. Költőink kapcsolták

A főváros régisége 1780-1873

Közterek és magánterek – Mozaikok Budapest tegnapjaiból 1873-1940

A Budapesti Történelmi Múzeum új állandó kiállítása

a Kiscelli Múzeumban

Basics Beatrix

A Budapesti Történelmi Múzeum Kiscelli Múzeuma várostörténelmi állandó kiállításának új-rarendezésére, átalakítására már régóta vártunk. Jól tudjuk és érzékeljük, hogy az állandó kiállításokat szükséges időről-időre megváltoztatni, felújítani. Egyrészt az installáció elhasználódása, elavulása miatt, másrészt a tudományos kutatás eredményeinek beépítése okán, s végül, de egyáltalán nem utolsó sorban a műtárgyak megkímélése céljából is, hiszen egyiknek sem tesz jót az évtizedes folyamatos bemutatás.

A Kiscelli Múzeum állandó tárlata esetében mindhárom tényező szerepet játszott, s a munka eredménye igazolta is a változtatást. Két nagyobb részre tagolódik a bemutatott anyag, az 1780-1873, és az 1873-

*Részletek a kiállitásból
Details of the exhibition*

1940 között periódusokra. A városjegyesítés értelemszerűen adódott, mint korszakhatár. Rostás Péter rendező írta „A főváros régisége” címet kapott első részről: „...a kiállítás bizonyos értelemben régiségvár, az egykori kiállításmód felidézése ... Nem a kiállított tárgyak egyedisége, egyszerűsége a fő indítéka az effajta várostörténelmi tárlatnak... a bekerült tárgyak ma nemcsak arról a korszakról beszélnek, amelyben keletkeztek, amelyben használat, illetve egy hagyomány részei voltak, hanem arról is, amelyben múzeumi tárgyakká váltak, s kiállításukkal új összefüggésbe kerültek.” A rendezői koncepció maradéktalanul megvalósult, s emellett, hogy a fentiek szerint értelmezve tekinthetjük meg a kiállítást, kapunk ösztönzést arra is, hogy a kapcsolatok, összefüggések rendszerét fölfedezzük és értékeljük, ha vesszük a fáradságot ezt megtenni. Olyan szellemes megoldások segítenek ebben, mint a tárgyeliratokon elhelyezett fotó-párhuzamok, ami remek ötlet, csak a kivétel során ezek a képek oly kicsik lettek, hogy sajnos nem élvezhetők minőségüknek és értéküknek megfelelően. Ha már a feliratokról van szó, még egy megjegyzés: a művészek neve szerepel ugyan, azonban hol évszámaikkal jelennek meg, hol azok nélkül, sőt egy-két esetben még a keresztnevük is csak kezdőbetűvel szerepel.

Külön öröm, hogy bár a tárlat történelmi kiállítás, a várostörténelmi bemutatók azon ha-

gyománját követi, ahol olyan műtárgyak révén jelennek meg és idézhetők fel történelmi korszakok, amelyek önmagukban is jelentős alkotások. Ilyenek például Pollack Mihály tervrajzai – a legszebb közülük talán a terézvárosi plébánia templom eddig nem kiállított oltárterve. De más műfajban – a bútorok, iparművészeti tárgyak, szobrok, festmények – között is találkozhatunk kiemelkedő darabokkal. Számos összetevője van annak, hogy a rendező az elképzelését valóra válthatta, s az eredmény önmagáért beszél: érdemes végignézni a termek sorát, olyan történet bontakozik ki előttünk, amelynek már egy rétegét élvezve is sokat kapunk.

A második rész címe „Közterek és magánterek” kicsit zavarba ejtő, inkább az előbbieket éreztem megjeleníteni, mint az utóbbiakat. Három terem jelenít meg három korszakot, s Erdei Gyöngyi rendezői munkája során hasonlóképpen igyekezett kiváló műtárgyakat bemutatni. Bárczy István polgármester városfejlesztési programja, mecénási tevékenysége különös hangsúlyt kapott, s a Fővárosi Képtár képzőművészeti gyűjteménye kapcsán el is gondolkodhatunk azon, hogy továbbmenvén az állandó kiállításban az igencsak fontos és nagyon jelentős képzőművészeti anyag is megérdemelne már egy új bemutatót.

A két rész érezhető koncepcionális eltérése ellenére egységes várostörténeti kiállítást kap a látogató, amelynek legfőbb vonzerejét maguk a műtárgyak jelentik. A feliratok, az összefoglaló szövegek kiváló segítők a megértésben, értelmezésben; az installáció nem tolatkodó, hagyja a tárgyakat érvényesülni, s olyan belső tereket eredményez, amelyek nem rekonstrukciók ugyan, ahogy ezt Rostás Péter is említette szövegében, hanem annál

Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition
Fotók – Photos: Fáriné Szalatnai Judit

többek: egyszerre felidéznek és magyaráznak, következtetések levonására ösztönöznek, méghozzá úgy, hogy látogatóként az az érzésünk, ezt a feladatot mi magunk oldottuk meg.

Lsd mg See also: Bort 3 Cover 3

The Antiquities of the Capital (1780-1873)
Public and Private spaces - Mosaics from the Past Days of Budapest (1873-1940)
The New Permanent Exhibition of the Budapest History Museum in the Kiscelli Museum

The permanent exhibition of the Kiscelli Museum had to be rearranged and revised as most of the objects had been worn out, and it

is also detrimental for them to be on display for a long period as well as the new findings and ideas must be published and represented in a permanent exhibition. The new show consists of two units, comprising the period of 1780-1873 and 1873-1940, the unification of the three towns to be named Budapest being the turning point. The exhibits – furniture, documents, works of art, everyday objects – are the main attraction, of course, but the interpretation and supplementary information provided by the organising team put everything into a special context and ingenious arrangement of the components, making visitors think and draw conclusions on their own which gives them a special sense of achievement.

„...csak néztem és gyönyörködtem”.

Népművészet a gödöllői művésztelepen

Kiállítás a Gödöllői Városi Múzeumban 2004. március 6-tól augusztus 29-ig

Nagy Veronika

A Budapesti Tavasz Fesztiválhoz kapcsolódó Gödöllői Tavasz rendezvénysorozat keretében megnyílt tárlat méltó folytatása annak a három részből álló nagyszabású kiállításnak, melyet a Gödöllői Városi Múzeum és az Iparművészeti Múzeum közösen rendezett 2001-ben, a gödöllői művésztelep létrejöttének századik évfordulója alkalmából. A centenáriumi kiállítás rendezői (Gellér Katalin, Óriné Nagy Cecília, Prékopa Ágnes) a művésztelep történetének fő mozzanatait, kiemelkedő szereplőit, eddig lappangó értékeit mutatták be. Megismertették a művésztelep tagjainak életmódját, iparművészeti tervezéseiket és a nagyobb tere-

ket díszítő műveiket, mozaik, freskó és üvegfestészeti alkotásaikat, valamint grafikai, illusztrációs munkáikat és történelmi, mitológiai tárgyú műveiket. A számos témát és a művésztelep tevékenységét átfogóan bemutató kiállításon néhány népművészeti témájú alkotás is szerepelt, hely hiányában azonban csak utalásszerűen volt jelen a tárlaton a népművészeti érdeklődés. Azonban köztudott, hogy a népművészeti inspiráció egészen különleges és kiemelt szerepet játszott a gödöllőiek munkásságában, s a kiállítást megelőző kutatások során összegyűlt nagy mennyiségű tárgyi anyag is ezt igazolta. A téma feldolgozása és bemutatása tehát újszerű, hiszen a gödöllői művészteleppel kapcsolatban nem készült még kifejezetten népművészeti témájú kiállítás, s a témában nem volt még példa

a művészettörténészek és az etnográfusok összehangolt munkájára. A tárlatot megnyitó Kósa László akadémikus szavaival élve, a kiállított tárgyak „sohasem vagy csak egyszer-kétszer, de biztosan nagyon régen voltak kiállítva, és mindebből következően egyetlen egyszer sem így együtt.”

A művésztelep tagjai – elsősorban Körösfői-Kriesch Aladár, Nagy Sándor, Thoroczkai Wigand Ede, Medgyaszay István, Undi Mariska, Juhász Árpád, Zichy István, Hende Vince és Mihály Rezső – a népművészetben találták meg az élet és a művészet egységét, s a nemzeti művészet termékenyítő erejét, aminek legeredetibb, legtisztább forrását látták benne. Elsősorban Erdély népművészetéből merítettek, Kalotaszeg népét tekintették a legmagyarabb magyarnak, a legszebb, legősibb hagyományok őrzőinek. Jár-

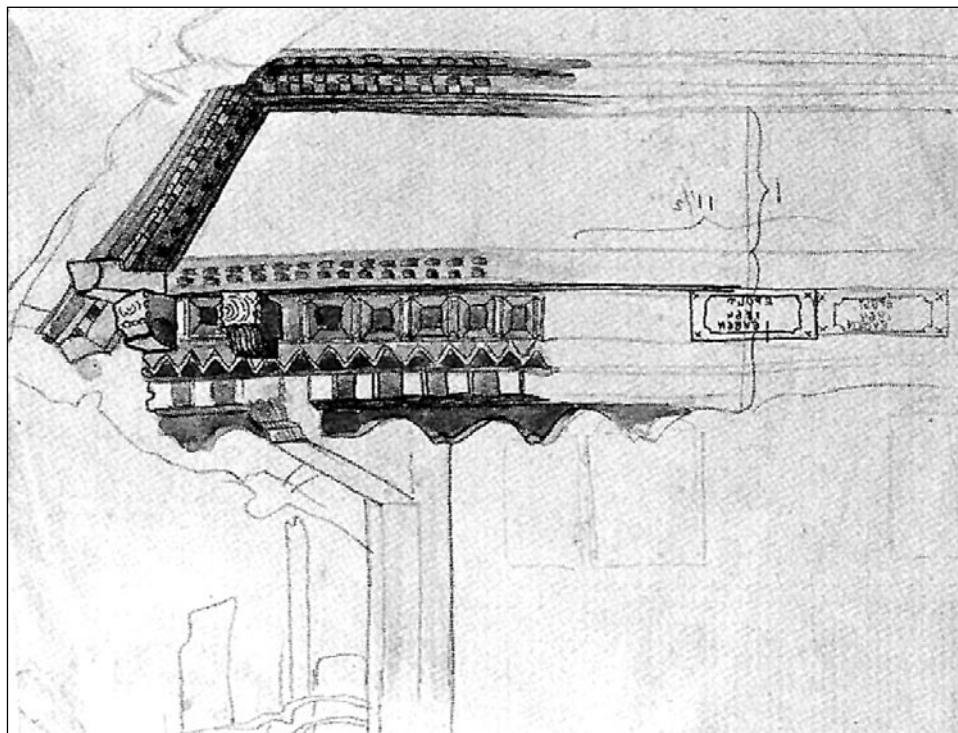

Körösfői-Kriesch Aladár: *Torockói fiatal lány*, 1897. Magántulajdon
A young girl from Torockó, 1897 by Aladár Körösfői-Kriesch. Private property

Nagy Sándor: *Göcseji ház oromzata*, 1903 körül
Nagy Sándor-ház, Gödöllő
The facade of a house in Göcsej, around 1903 by Sándor Nagy. *The Sándor Nagy House, Gödöllő*

ták az országot, épülettanulmányokat, viseletrajzokat készítettek, melyeket beépítettek alkotásaikba, és általuk próbáltak hozzájárulni a magyar nemzeti kultúra megújításához.

A gödöllői művésztelep tagjainak népművészettel való találkozását, népművészethez fűződő viszonyát bemutató időszak kiállítás tájegységek szerinti csoportosításban ismerteti meg a látogatót a népművészeti inspirációt tükröző alkotásokkal. A tárlaton azonban nemcsak képző- és iparművészeti alkotások, hanem helyszínen (a különböző falvakban) készített vázlatrajzok, vázlatfüzetek, feljegyzések, valamint levelek, képeslapok, fotók és egyéb dokumentumok is szerepelnek, melyek amellett, hogy

színesítik és változatosabbá teszik a téma megjelenítését, bepillantást engednek a művészek népművészetről vallott elveibe, gondolataiba, egymás közötti diskurzusaiba, és rávilágítanak a parasztsággal kialakított viszonyrendszerükre. A kiállított műtárgyak tekintetében nem hagyhatók figyelmen kívül a művészek által gyűjtött néprajzi tárgyak (textilek, használati eszközök), melyek eddig szintén ismeretlenek voltak mind a szakma, mind a nagyközönség előtt.

A kiállítóterembe lépve elsőként a Felföld, mint néprajzi nagytáj, s ezen belül is a matyó népművészet (főként a népviselet) élénk színei, jellegzetes formavilága tárul elénk. Mezőkövesdre – Kalotaszeghez hasonlóan – a telep tagjai mindannyian ellátogattak, de leginkább Juhász Árpádra hatott az itteni táj szépsége és a színpompás matyó népviselet. A művész ünnepi öltözetet ábrázoló, olykor a néprajzi hitelességet is szem előtt tartó grafikái, vázlatrajzai, és fából faragott kis játékgúrái mellett bemutatásra kerülnek az általa gyűjtött viseletdarabok is (pl. tucacnyi hímzett ingujjvég, rékli, kötény), és három nagyméretű olajfestménye (*Mezőkövesdi körkép; Dunnavásár; 1913; Hazatérés a mezőről*), amelyeknek restaurálása is megvalósulhatott a tárlat kapcsán. A mezőkövesdi alkotások között szerepelnek Mihály Rezső grafikái és Körösfői-Kriesch Aladár festményei is. A felföldi tájhoz köthető Körösfői-Kriesch Aladár eddig kevésbé ismert *Felvidéki paraszt* című akvarellje, amely Mikszáth Kálmán *A jó palócok* című művének illusztrálására készült 1910-ben.

A második egységet a művészek dunántúli gyűjtőútjainak szentelték a rendezők. Nagy Sándor, Undi Mariska, Juhász Árpád, Medgyaszay István, Körösfői-Kriesch Aladár alkotásai láthatók a tárlókban és a falakon. Nagy Sándor életművében néprajzi szempontból elsősorban a göcseji rajzai értékelhetők. E vidék népművészetének tanulmányozását

1901-ben kezdte meg az Iparművészeti Társulat megbízásából. A népművészet ágai közül elsősorban a fafaragás volt rá nagy hatással: grafikáin, festményein, monumentális alkotásain a göcseji tornácoszlopok, házoromzatok, faragott székek, viráglajtorkák kecses, aprólékos díszítőmotívumai köszönnek vissza. (*Szent várakozás, 1904; Attila lakomája, 1908*). Medgyaszay István és Juhász Árpád göcseji útjai Malonyay Dezső *A magyar nép művészete* című könyvsorozatának munkálataihoz kapcsolódtak. Juhász Árpád a kötet munkálatai során Göcsej mellett a Balaton-felvidék népművészetének, főként a pásztorművészet motívumkincseinek felkutatásában is nagy sze-

Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition
Fotók – Photos: Neumann Ildikó

az összhatást hangsúlyozva (Mihály Rezső: *Kalotaszegi fonóház, 1910* körül), hol pedig stilizált, alig észrevehető formában (Nagy Sándor: *Ildikó, 1908*; Körösfői-Kriesch Aladár: *Kalotaszegi asszonyok*). Az erdélyi alkotások között szerepel Körösfői-Kriesch Aladár: *Torockói fiatal lány* (1897) című akvarellje, amely Malonyay Dezső *A magyar nép művészete* második, a torockói és a székelyföldi népművészetet bemutató kötet címlapját díszíti. A címlapra rajzon nem látszik az évszám, az aranyozott, faragott keretbe illesztett eredeti rajzon azonban jól kivehető a 1897-es datálás, amely egyértelműen bizonyítja, hogy Körösfői-Kriesch Aladár a Malonyay-kötetek munkálatai előtt már járt Torockón, s felfedezte magának a festői szépségű viseletet.

A gödöllőiek számára elsősorban a népi kultúra tárgyi világa jelentette azt a teremtő erőt, amely szépségénél, anyagszerűségénél és célszerűségénél fogva alkalmas a nemzeti művészet megújítására. Továbbá művészeti elveik meghatározó tényezője volt a munkavégzés örömeinek hangsúlyozása, mely elgondolások szerint a népművészet létrehozóinak sajátja. A tárgyi világ szépségén túl azonban a paraszt-ság szellemi kultúrájára is felfigyeltek, Kriza János *Vadrózsák* című kötetén keresztül jutottak el a népköltészet díszítőmotívumokhoz hasonlóan gazdag és lelket gyönyörködtető kincseihez. A székely népballadák Nagy Sándort és Undi Mariskát üvegablakok tervezésére ösztönözték, így született meg Undi Mariska *Bíró Máté* (1914) és Nagy Sándor *Kádár Kata, Szép Salamon Sára, Budai Ilona és Júlia szép leány* (1912) című alkotása.

A gödöllői művésztelep tagjai a népi építészet formavilágát és motívumkincsét is termékenyítő forrásként használták fel műveikben. Az épületek természetes alapanyagát, célszerűségét, harmonikus, hivalkodástól mentes, kecsesen faragott díszeit csodálták. Különösen nagyra értékelték az erdélyi templomok szerkezeti megoldásait. A kiállítás emeleti terme, amely az erdélyi népművészet ihlette alkotásokat és a művészek által gyűjtött tárgyakat mutatja be, a kalotaszegi

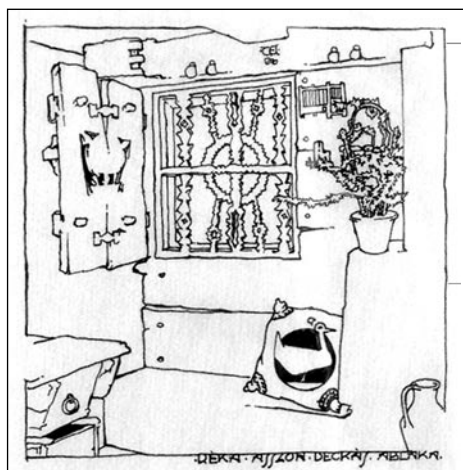
és székelyföldi építészet és lakásbelső képeivel zárul. A tárlat című szolgáltató idézet a neves építész-től, Medgyaszay Istvántól származik, aki a körösfői templom láttán a következőképpen fogalmazta meg elragadtatottságát: „*Hogy a templom dombjára felkapaszkodtam, az utolsó forduló után elém tűnt a kis templom. Meglepődve álltam meg. A derült, erősen kék ég alatt pirosuló hegyek és lombok közé oly bájos természetességgel illett bele ez a kis dolog, hogy nem volt se szavam, se gondolatom: csak néztem és gyönyörködtem.*”

A kiállítás kurátora: Lábadi Károly, Nagy Veronika, Óriné Nagy Cecília. A kurátorok tanulmánya vezeti be a szép kiállítású katalógust.

A Gödöllői Városi Múzeum új időszaki kiállítása nemcsak gyönyörködtet, hanem közeli és távoli tájakra vezeti el képzeletben a látogatót, aki közben átérezheti egy száz évvel ezelőtt működött művészkolónia szellemiségét, művészeti elveit, s a gödöllőiek „szemüvegén” keresztül szemlélheti a népi kultúra tiszta és egyszerű, de mégis pompázatos termékeit.

“... I was just looking and amazed”
Folk Art in the Artists' Colony in Gödöllő
The Exhibition of the Museum of Gödöllő
6 March-29 August 2004

One of the excellent events connected with the Budapest Spring Festival was the opening of the new temporary exhibition in the museum of Gödöllő, which is a follow-up of a series of shows on the history of the Artists' Colony in Gödöllő. So far visitors have seen the exhibitions on the history, everyday life, great figures and ideas of the colony, illustrated with the most remarkable works of art. However, their inspirations obtained from folk art have hardly been emphasised, so this new accomplishment is making up for it in a spectacular way. A lot of the artists were deeply touched and inspired by the pure, natural way people lived, worked, created, which was seen by the artists as the perfect unity of life and art so they used several motifs and elements in their work. In the exhibition those regions are represented which affected the artists most: Transylvania, especially the Kalotaszeg district, Upper Hungary and the Transdanubian region. This journey in space and time gives visitors an insight into the colony's spiritual values, principles and at the same time it offers a wonderful experience of folk art.

Thoroczkay Wigand Ede: *Erdély beszédes hagyományai. Gödöllői Városi Múzeum*
Expressive traditions of Transylvania by Ede Thoroczkay Wigand. The Museum of Gödöllő

repet vállalt. Undi Mariska gyűjtőútjai a Sárközbe, Somogyba és Baranyába vezettek, azokba a falvakba, amelyek kiszínesedett, táji jellegzetességeket mutató viseletük révén a XIX-XX. század fordulójára idejére országosan ismertté és népszerűvé váltak. A művésznő számos akvarelljén örökítette meg a jellegzetes sárközi, csökölyi, sióagárdi ünnepi öltözetet.

A gödöllőiek művészetét a Kárpát-medence néprajzi tájai közül kétségkívül Erdély, azon belül leginkább Kalotaszeg népművészete formálta. A Gyalui-havasok, a Vlegyásza-havas és a Meszes-hegység által közrefogott mintegy negyven, népi kultúráját tekintve hasonló magyarlakta falut felölő táj a századforduló idején már a népművészet megismerésének és felfedezésének legfontosabb és legkedveltebb területe volt. A művészek Kalotaszeg iránti rajongását fokozta, hogy gyűjtőútjaik összekapcsolódtak a már említett Malonyay-kötetek első, kalotaszegi népművészetet bemutató gyűjteményének munkálataival. Különösen nagy hatással volt rájuk a kalotaszegiek ünnepi öltözet, főként a jellegzetes női ruhadarab, az övbe feltűzött *muszuj*. E speciális szoknyaféle kifelé forduló széles posztócsikja számos alkotáson megjelenik, hol pontos, szinte minden részletre kiterjedő hiteles ábrázolásként (Zichy István: *Körösfői leány*), hol a részleteket figyelmen kívül hagyva, a formát és

2000 év építésze Magyarországon – A magyar építészet 1000 éve Időszaki kiállítás a makói József Attila Múzeumban

Halmágyi Pál

2004. február 18-án délután zsúfolásig megtöltötték a látogatók a makói múzeum földszinti kiállítócsarnokát. Alig lehetett a szellemsen berendezett térben mozogni, és nyugodtan megcsodálni a különböző korok épületeit bemutató maketteket. Mindenki a híres építész megnyitó szavait várta. *Makovecz Imre* hí volt önmagához, amikor Kiss Lajos területi főépítész köszöntője után őt kérte mikrofonhoz a múzeum igazgatója, egy elegáns mozdulattal *Istvánfi Gyula* professzornak adta át a lehetőséget, és kérte, hogy ismertesse munkájukat.

A magyar államalapítás 1000. évfordulójára rendezett millenniumi ünnepek részeként 2000. december 5-én nyitották meg e kiállítást a Műegyetem Aulájában – idézte fel a kiállítás megszületését Istvánfi Gyula. Az Építészmérnöki Kar Építészettörténeti és Műemléki Tanszéke rendezésében az I-II-III. éves hallgatók által készített makettek olyan épületeket mutatnak be, melyek ma már nem láthatóak, mert az évszázadok-évezredek viharában elpusztultak, vagy eleve nem a tervek szerint épültek meg, ill. megszületésük óta jelentősen átépültek, átalakultak. Az épületmakettek sora a pannóniai római katonai táborok fürdőivel, szentélyeivel, amfiteátrummaival kezdődik, majd az ókeresztény bazilikákat, a népvándorlás korának földsáncait érintve a honfoglalás és Árpád-kor emlékein át (szabolcsi földvár) vezet el a román és gótikus stílus magyarországi épületeihez. A látogatók a pécsváradai bencés, a szentgotthárdi ciszterci monostor és a székesfehérvári királyi magán-egyház makettjein ismerhetik meg a XI-XIII. századi magyar építészet jellegzetességeit. A szentléleki pálos kolostor rekonstrukciója már a gótika

világába röpti az érdeklődő múzeumlátogatókat. A kiállítás egyik leglátványosabb része, a Sopron középkori belvárosát bemutató két utca, középpontban a bencés templommal.

A magyarországi reneszánsz építészetet a felvidéki és erdélyi kastélyok idézik meg, majd a barokk kor jellegzetes épületei, a gödöllői, hatvani, aszói főúri paloták folytatják a sort. A nemzeti megújulás új stílus is követelt, és a magyar klasszicizmus gyönyörű emlékei zárják a kiállítást. A debreceni nagytemplom – eredeti terv szerinti kupolás(!) – maketteje után az első pesti magyar színház nyugodt tömbje, majd a lipótvárosi plébániatemplom, Hild József által tervezett – így soha meg nem valósult – épülete következik. A zárókép: a Széchenyi Lánchíd (oroszlánokkal és kandeláberrel) pesti hídfőjénél kialakított egységes tér: A Loyd és a Nákó palota, az első Vigadó épülete karakteresen állítják elének a XIX. század közepének nagyvárossá fejlődő Pestjét. Az emeleti tárlat a honfoglalástól az 1896-os millenniumig hét terepasztalon mutatta be a falvak fejlődését, a települések különböző típusainak kialakulását és formáit: erdélyi székely falvakat, nyugat-dunántúli, Fertő-tó menti községeket, stb.

Istvánfi Gyula régi közös tanárunk – Rados professzor – helyhez és személyhez kötődő anekdotáját felidézve adta át a szót Makovecz Imrének: „Soha nem jut eszembe – mondta gyakran az idős professzor –, hogy hogy hívják Makoveczet. Kidolgoztam ezért egy technikát: a hagymára gondolok, arról bejön Makó, és akkor már tudom, hogy Makovecz!”

A kitűnő építész így élénk derű közepette kezdhette megnyitóját, melyben a magyar kultúra legégetőbb kérdéseiről, az építész munkájáról, elkötelezettségéről, európaiságáról és magyarságáról szólt. A Keleti-Kárpátok karéjában

megbúvó Vargason most megtalált XI. századi kora román templom példáján mutatta be Szent Mihály kultuszának kisugárzását. A kultúrtörténet a Mihály-kultusz legkeletibb pontjának eddig Gyulaférvárt tartotta. „*A Vargason megtalált oltárkőbe rovásírással véstek be: Szent Mihály Isten szentje. Mindez azt jelenti, hogy a magyarság legkeletibb őrhelyein a keresztény hit ugyanazon a szinten működött, mint Nürnberg vagy Milánó vidékén. Vargason a XI. századi templom alapjaira most új templomot építünk. Minden széthorodott, tönkretett követ visszaépítettünk a helyére. Az oszlopnyalábokat tartó alapokat is, a rózsababakot is. Áll a torony, a tető le van fedve. Májusban lesz az átadás... Ez a kiállítás – hála Istvánfi Gyulának, aki egy istenáldotta, nagyszerű ember – messze meghaladja azokat a kiállítókat, amelyeket Németországban, Olaszországban, Svédországban az emberek össze tudnak rakni. Ezt azért hangsúlyozom, hogy érzékeljék, kérem, hogy Európában vagyunk! Mi nem megyünk Európába, Európa jöjjön végre ide! Ez a kiállítás áttekintése a magyar történelemnek, felmutatása annak a szenzációs igazi belső erőnek, ami ezt a nemzetet mindig jellemezte és fogja is jellemezni, mert rajtunk senki nem tud kifogni, mert ennél mi sokkal agyafűrtabbak vagyunk. Tudjuk, hogy mit kell tenni, mint ahogy Istvánfi Gyula is nagyon tudja. Ez a kiállítás a magyar fiataloknak és a mögöttük álló idős professzornak nagyszerű munkája, és kérem, ehhez tapsoljanak és gratuláljanak neki*” – zárta megnyitó szavait Makovecz Imre.

A kiállítás létrehozásában és menedzselésében meghatározó szerepe volt Szokolay Örsnek, a VÁTI Kht Dokumentációs Központ vezetőjének. A makói tárlat ötletes és eredeti megformálásában Fekete Csaba fiatal építész vállalt oroszánrészt, akinek munkáját, elképzeléseinek megvalósítását a múzeum munkatársai odaadóan segítették. (A kiállítás 2004. április 25-ig fogadta látogatóit a makói József Attila Múzeumban.)

Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition

Fotó – Photo: Halmágyi Pál

2000 Years of Architecture in Hungary – 1000 Years of Hungarian Architecture A Temporary Exhibition in the József Attila Museum, Makó

The ingenious and interesting exhibition was opened by famous Hungarian architects on 4 February, 2004. The exhibits are models of buildings built in different periods and styles. The original show was implemented by student architects of the Technical University, Budapest in 2000, when the models were made to represent buildings which cannot be seen today or which have been altered. Their models include military or religious places like Roman camps and fortifications or mediaeval basilicas and monasteries. The beautiful Hungarian castles and palaces are displayed beside old Hungarian settlements in the exhibition, representing the whole history of buildings in Hungary as well as the greatness and high quality of Hungarian architects.

Könyv- és folyóiratszemle

Dokumentumok a „Látogatóbarát múzeumok” program forrásvidékéről

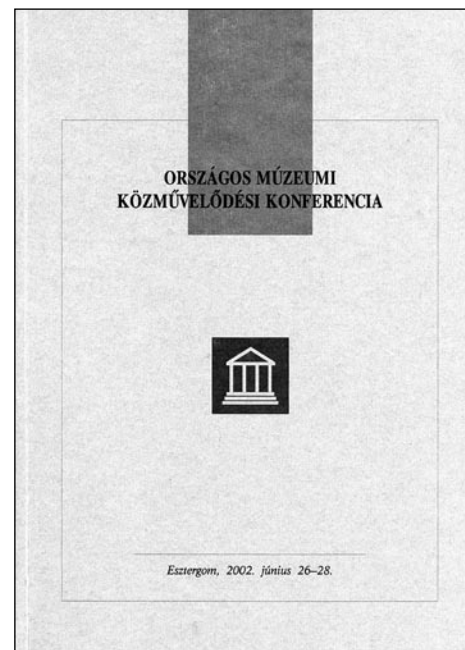
Kriston Vízi József

Mint emlékeztető, a 2002. esztendő a magyar múzeumok életében kiütetett szerepet játszott. A legjelentősebb nemzeti közgyűjtemények hivatalos megalapításának bicentenáriuma kapcsán rendezett emlékkiállítások, -konferenciák, alkalmi kiadványok mellett olyan szakmai találkozókra is sort került, amelyekben szó esett a közel és távoli jövő irányának latolgatásáról is. Ezek sorába tartozott a 2002. június 26-28-a között Esztergomban megrendezett országos múzeumi közművelődési konferencia, amelynek írásos foglalata még csak a közelmúltban került a Pulszky Társaság összes tagjának és – remélhetőleg – a múzeumüggyel kapcsolatban állók (hivatalok, döntéshozók és önkéntesek) polcára. Miként az a változatos programon alapuló, közben egyaránt folyó hivatalos és informális eszmecserékben gazdag szakmai találkozókra jellemző, ez esetben sem volt könnyű a szerkesztő, a Balogh Balázs segítségével dolgozó Lengyelne Kurucz Katalin dolga. Több szempontnak is megfelelni: 1) követni valamelyest a konferencia időbeni menetrendjét, 2) válogatni az elhangzottak közül, 3) tömöríteni, ahol és amit lehet, 4) összegezni, 5) aktualitást s netán távlatot is adni a konferenciának és az abból összeállt kötetnek; éppen az azt követő történések és a nyomdába kerülés közötti időszak ismeretében. Az elvárások itt felsorolt megfelelési sorrendjében az utolsó szemponthoz most csak annyit: az ellentmondások és alkalmi következtetések ellenére is 2003 tavasza óta kormányzati szinten deklarált „Múzeumok mindenkinék” program folyamata árukkodik talán a legjobban a konferencia szakmai és – nem elhanyagolhatóan jelentős – társadalmi hasznosságáról. (Kár, hogy a kötet hiányzó elő- és/vagy utószava milderre és az ebből következő pozitív történésekre végül is nem térhetett ki.) Káldy Mária bevezető, történeti áttekintése igen alaposan mutatta be a múzeumi közművelődés és az azzal kapcsolatban lévő (ám azzal nem azonos!) múzeumi pedagógiai törekvések közeli múltjának sajátosságait a társadalmi-intézményi struktúrában. A nagyszerű múzeumpolitikai és -szociológiai tanulmányt is sejtető írás szerzőjét – az előzőek fényében, véleményem szerint – nyugodtan biztathatták volna a szerkesztők: így az egyik legautentikusabb programalkotó szakértő tollából kaphattunk volna folyamat-jellemzést a 2003 végéig terjedő időszakra nézvést! Vásárhelyi Tamásnak ide illő és a Káldyét szervesen folytató, ám a kötetben jóval hátrább sorolt eszmei és gyakorlati mustrajának utolsó bekezdése az, amely egyedül utal a felvetett kérdések pozí-

tív kezelésére: „A folyamat tehát – hol innen, hol onnan kapva a támogatást, szellemiek mellett az anyagi alapokat legfőképpen a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától kapva – beindult.”

A 115 oldalas kitévő konferenciakötet többek között teljes egészében adja a házigazda, egyúttal „Az év múzeuma 2001” díjjal elismert Duna Múzeum igazgatójának, dr. Kaján Imrének vita-indítóját. Többen is jól emlékszünk, a korán jött nyár eleji forróság ellenére is milyen figyelemmel követhetjük Monok István történész-főigazgató (OSZK) kultúrtörténeti elemzését a magyar kora újkortól a XX. század elejéig, majd okos érveinek felsorakoztatását a jövő közgyűjteményének szakmai és társadalmi formálása érdekében. S azt sem feledhetjük, hogy a legszeleesebb nyilvánosság feltételeinek megteremtését, és biztosításának garantálását oly erőteljesen igénylő szaktekintély mondandója még a magukat oly rugalmasnak tartó kollégák között is milyen szenvedélyes vitát kavart! Vásárhelyi Tamás már hivatkozott, 1999 tavaszára visszanyúló közművelődési stratégia-terv elemzése, vagy Piskóti Istvánnak a múzeumi marketingről mondott, írott és igen szemléletesen előadott szakmai tréning anyaga – olvasatunkban – szintén ezen fajsúlyos munkák közé tartoznak. (Igaz, Piskóti tanulmánya – csaknem szó szerint ezzel megegyezően, Nagy Zsuzsanna társ szerzővel és más címmel, – időközben a Magyar Múzeumok 2003/2-es számának 33-36. oldalán napvilágot látott.)

Nicola Bell angliai példái és Lengyelne Kurucz Katalin (társával együtt tett tanulmányútjáról szóló) berlini tapasztalatai sorában kiemelkedő Kóczyáné Szentpéteri Erzsébet „...Az egész életen át tartó tanulás a múzeumban – európai várakozások és a hazai helyzet” című nemzetközi beágyazottsági áttekintése. Figyelemreméltóan őszinte és kiváló Szűcs Judit (Csongrád) és Gócsáné Móró Csilla (Tápiószentmárton) lokális múzeumi marketingjének esettanulmány szerű bemutatása – számos más múzeumi rendezvény és publikációikkal mellett – e kötetben is. A múzeumi marketing nevű „tengerikégyóról” Balogh Balázs vezetésével folyt kerekasztal beszélgetés résztvevői: Puczkó László, Szabó László, Némethné Jankovits Györgyi, Réthly Ákos, valamint a már korábban önállóan is említett Gócsáné Móró Csilla és Kaján Imre akkori mondandója természetszerűleg hiteles és helytálló. Ám izgalmas lenne, ha a pl. a még szintén 2002-ben megrendezett „Múzeumaink ma és holnap” (Tatabánya, október 3-5) előadásával, azt követő közös téziseivel együtt, annak ismeretében lehetett volna megismerni az itt szereplő kollégák további – netán formálódó (?) – véleményét.

Szabó Zsuzsanna és Bárd Edit tanulmányai a sokak által tisztelt és irigylett „Skanzen”, azaz a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum munkatársainak következetes és amellel – az életszerűség miatt kötelezően – rugalmas, a 2003 és 2005 közötti időszakra vonatkozó rendezvényi, valamint marketingstratégiája, illetve azok elemző bemutatása módszertani szempontból (is) napjaink múzeumszervezési és működtetési gondolkodásának komplexitásával tűnik ki. A kötet zárásaként szerepel még egy – talán túlzottan is kurtúra sikerült – összefoglaló a konferencia során „Tematikus múzeumi kiállítás sorozatok és programcsomagok” címmel megvalósult csoportmunkákról. Legvégén pedig – szintén Vásárhelyi Tamás jóvoltából – a konferencia résztvevői körében végzett „elégedettségi-eredményességi” közvélemény-kutatás kérdőpontjaira adott válaszok s az azokból sebtiben leszürihető, a szervezők számára később is tanulságos következtetések olvashatók. A – 2002-ben használatos néven – NKÖM Közgyűjteményi Főosztálya, illetve Múzeumi Osztálya, valamint a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület közös szervezésében és anyagi támogatásával megvalósult konferencia egy folyamat része és további lépések előmozdítója volt, igazi szakmai sikerrel és jó határfokkal a szakma különböző berkeiben. Erdemes az ennek nyersanyagául szolgált – sok esetben igényesen formált és csiszolt – szerzői megállapításokat őrző kötetet valóban megőrizni s majd néhány esztendő után ismét elővenni.

(Országos múzeumi közművelődési konferencia. Esztergom, 2002. június 26-28. Szerkesztő: Lengyelne Kurucz Katalin. Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület, Budapest, 2003. 115 p.)

Reklámélet Pest-Budán és Budapesten 1845-1945

Rédey Judit

A 2003 decemberében megjelent kötet két szerkesztője: dr. Csapó Katalin, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum muzeológusa és Karner Katalin, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye munkatársa immár nem először dolgozik együtt. 1996-ban a társintézmények együttműködésének látványos példájaként a két archívum egyedi dokumentumaiból – ma is látható – közös állandó kiállítást rendeztek a Vendéglátóipari Múzeumban „Vendéglátó Budapest” címmel, bemutatva a világvárossá váló Budapest vendéglátásának és idegenforgalmának fejlődését. A kiállítás kapcsán 1999-ben könyv is született (Budapest az egyesítéstől az 1930-as évekig).

Az alkotópáros témaválasztásában hű maradt fővárosunkhoz, ezáltal azonban Budapest (a korábbi Pest-Buda) életének egy speciális szegmensére: a reklámok világára fókuszál. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a Geomédia Rt gondozásában, a Multireklám Kft támogatásával megjelent reprezentatív album több témát érintő gazdag tartalmát sok forrásból válogatták össze. Elsősorban saját intézményeik, a FSZEK és az MKVM anyagára támaszkodtak, amit azonban még kiegészítettek a Budapesti Történelmi Múzeum, a Közlekedési Múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum és a Sportmúzeum fényképtárainak dokumentumaival.

Ezúttal ismét gyümölcsöző volt a két közgyűjtemény együttműködése: olyan hiánypótló könyv született, amelyet élvezettel és haszonnal forgathatnak történészek, muzeológusok, reklámszakemberek, tervezők, grafikusok, kereskedők, gazdasági szakemberek, diákok, de az egyszerű érdeklődők is.

Meglepőnek tűnhet az idő-intervallum megválasztása. Reklám Budapesten száz évvel ezelőtt? Manapság, amikor a szakmai utánpótlás ifjú tagjai, de még a reklám területén dolgozó szakemberek közül is sokan úgy gondolják, hogy hazánkban a hirdetéseknek, a marketingnek nincsenek hagyományai, csak a rendszerváltás után indult igazán fejlődésnek ez a terület? Bizony a kötet fontos küldetése lehet az ilyen tévhitek eloszlatása.

A szerkesztők számára is meglepetésként hatott a több mint egyéves gyűjtőmunka során a régi igazság felismerése: nincs új a nap alatt! A technika fejlődése tágíthatja a lehetőségeket, de akárcsak mint a divat területén, a régi ötletek vissza-visszatérnek hol módosult, hol szinte változatlan formában. Elgondolkoztató, hogy bár eleink sokkal szűkösebb eszközökkel rendelkeztek, mégis milyen változatosan és ötletgazdagon hirdettek, s mennyire nem állt tőlük távol a frappáns, néha harsány humor, vagy a finomabb, könnyedebb derű. Mennyivel több volt az ízléses, művészi megoldás.

A könyvben egy sor olyan reklámhordozót lelhetünk, amelyek mára már eltűntek a piacról: reklámbélyeg, bőröndcímke, számológé-
dula vagy éppen a telefonfülkék külső felülete. A kötet gondosan veszi sorra, és híven idézi fel a városi reklámok fajtáit. A rövid szakmai-történelmi bevezető után – melyet Hermann Irén és Peer Ákos írt – már minden kép és idézet a tárgyalt egy évszázadnyi időszakból való, kivéve néhány rövid kommentárt a lapok szélein. 80 plakát, 77 fővárosi utcakép,

korabeli képeslapok, reklámkártyák, számológé-
dula, számlák, étlapok, címkék, attrapok és reklámkártyák. A legkorábbi 1839-ből, a legkésőbbi 1945-ből származik.

Az albumot lapozgatva a kezdetektől, amikor a kereskedők még beérték a hagyományos cégérekkel, a díszes tablókkal és a portékával rogyásig megrakott kirakatokkal, szinte a szemünk előtt válik a reklám önálló szakmává. A fokozódó piaci verseny a cégeket egyre hatékonyabb reklámeszközök együttes bevetésére sarkalltá. Egyre inkább alkalmazták a pszichológia, a képzőművészet, az iparművészet, a tudomány és a modern technika új eredményeit. Gazdagodott a reklám szakirodalmja is.

A szerkesztők e téren is megörvendeztek az olvasót, mivel közel 150 szakcikk és tanulmányrészlet teszi szakmatörténelmi szempontból is teljessé a válogatást. Többek között a következő újságokból, folyóiratokból „csemegézhetünk”: Regélő, Hölgyfutár, Pesti Hírlap, Tolnai Világlapja, Az Est Hármaskönyve, Az Üzlet, Magyar Iparművészet, Tér és Forma, Magyar Grafika, Plakát, Új művészet magazinja, és természetesen a legtöbb idézet a címadó Rekláméletből származik.

A képaláírásokra is érdemes odafigyelni, mert híres, mára már legendássá vált művészek ne-

veire bukkanhatunk: Bortnyik Sándor, Csabai Ékes Lajos, Gönczy Gebhardt Tibor, Kaesz Gyula, Kassák Lajos, Macskássy Gyula, Radványi László, Tábori Kornél, hogy csak egy párat említsünk azok közül az alkotók közül, akik tevékenyen részt vettek a reklámok megtervezésében vagy méltatásában, értékelésében.

A bevezető után a Reklámélet három fejezetre tagolódik. Az első a reklámnak a városképre gyakorolt hatását követi nyomon. Végigjárja azokat a helyeket, ahol hirdetés megjelenhetett, tehát az egész várost. A kirakatókat, hirdetőoszlopokat, kerítéseket, tűzfalakat, a házak homlokzatát, a falvédő rácsokat, padokat, telefonfülkéket és a házak közé kifeszített zsinórokat.

Időben is haladva következnek a ragyogó fényreklámok. A világvárosi Budapest esti-éjszakai hangulatát mozgófénnyel tették izgalmassá. Az első a Dreher Bak sört reklámozta 1926-tól a Nagymező utcában. Egy évvel később állították fel a fővárosban az első világító hirdetőoszlopot. Nem maradtak ki a reklámhordozó járművek sem, és külön alfejezet jut a sporttereknek és az emlékezetes akcióknak. Pl. A Tolnai Világlapja 1928. augusztus 15-én tudósít arról, hogy a mintegy 4000 méter magasságban óránként 170-230 kilométer sebességgel száguldó sportrepülőgép a világszerte ismert „Franck” szócskát rajzolja az égboltra.

A második fejezet a különböző reklámmegjelenítési módok színpompás, hihetetlenül széles skáláját tárja elénk. (Kész grafika- és nyomdatörténet bontakozik ki előttünk.) Mai korunk legfeljebb mennyiség tekintetében vehetné fel a versenyt, de a minőség terén alig. A harmadik rész a legrövidebb, és a reklám reklámjáról szól. Azt mutatja be, milyen az, amikor a reklám önmagát hirdeti. A vastag kötet elképesztő mennyiségben tárja az olvasó elé a hajdani reklámvilág emlékeit, egy jórészt már eltűnt tárgyi és stílusvilág még megmaradt darabjait. Szerencsénkre a közgyűjtemények megőrizték jórészüket.

A szerzőpárost eredetileg már évek óta foglalkoztatta egy időszaki reklámkiállítás gondolata. Felmérve a hallatlanul bőséges anyagot, úgy érezték, hogy időtállóbb, többek számára hozzáférhetőbb és az elmélyült tanulmányozáshoz kedvezőbb a könyvforma. Talán most majd pont fordítva lesz, mint első két közös munkájuknál. Ezúttal a sikeres könyv megjelenését fogja követni egy kiállítás. Kétszeres örömről beszélhetünk.

(Reklámélet Pest-Budán és Budapesten, 1845-1945. Szerkesztette Csapó Katalin és Karner Katalin; fényképezte Csizmadia Tamás és Nagy Géza. Közreadja a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Geomédia, Budapest, 2003. 272 p.)

Museums Journal 2004/1

Gönczi Ambrus

A brit Múzeumi Szövetség havonta megjelenő folyóiratának januári száma a szokásos hírek, kiállítás-beszámolók mellett két nagyobb témakört vizsgál meg közelebbről. Az egyik a globalizáció hatása a múzeumi világra. Az úgynevezett információs társadalom, a határok megszűnése, feloldódása (gondoljunk csak az Európai Unió bővülésére), vagy a nyugati világban eddig tapasztalható viszonylagos liberális migrációs politika jelentős mértékben változtatta meg és fogja megváltoztatni a jövőben a múzeumokba ellátogatók etnikai összetételét. A turizmusnak, mint az egyik leggyorsabban növekvő üzletágnak a szerepét és hatását most talán nem is érdemes ecsetelni. A nagy múzeumok látogatóinak jelentős része belőlük kerül ki. A kisebb, helyi múzeumok sokkal nagyobb mértékben támaszkodhatnak a helyi közösségre, az ő esetükben a kulturális érték közvetítői szerep inkább ebben a relációban érvényesül. De mi történik akkor, ha a helyi közösségben egyre nagyobb számmal élnek külföldről, Afrikából, Ázsiából bevándoroltak, esetleg más uniós országból odatelepültek? A múzeumoknak valahogyan reagálniuk kell a jövőben azokra az új kihívásokra is, melyek az addigi kompakt, de mára már esetleg jóval változatosabb kulturális igényekkel rendelkező közösségeik felől érkeznek hozzájuk. Ez jelentheti új, globálisabb tematikájú kiállítások létrehozatalát, kulturális programok szervezését. A másik, globalizáló hatással rendelkező tényező az Internet használat hihetetlen mértékű elterjedése. Manapság a világ bármely pontjáról elérhető bármely, internetes kapcsolattal rendelkező múzeum. A szolgáltatások minősége, milyensége, gyorsasága alapvetően változtathatja meg egy múzeum működését. Egy, a kor kihívásainak megfelelni vágyó múzeum számára alapvető szükségesség az információs társadalomban betölthető és betölthető szerepének végiggondolása és kimunkálása.

A másik téma, mely vizsgálat tárgyát képezi a folyóiratban, a PR munka szerepe és fontossága. Az Egyesült Királyságban számos múzeumban dolgozik külön csoport, melynek a közönséggel való kapcsolattartás a feladata, de vannak olyan nagyobb múzeumok is, ahol egy-egy jelentősebb kiállítás, program megszerve-

zése és „kommunikálása” egy külsős PR cég feladata. A cikk írója két típusú PR munkát különböztet meg. Az első valóban egy bizonyos projekt „eladásáról”, a helyi és országos sajtóban való kampányszerű meghirdetéséről szól, a második pedig az a kapcsolatrendszer, melyet a múzeum munkatársai hosszú évek alatt alakítanak ki a helyi közösség vezetőivel, tagjaival és az újságírókkal. Ez utóbbiak nagyon fontosnak tartják, hogy a múzeum mindennapi munkáját megismerjék, nem tagadva természetesen a szenzációszámba menő hírek (egy-egy új régészeti lelet feltárása, egy híres

műtárgy megszerzése) fontosságát. A hangsúly azonban a folyamatos kapcsolattartáson van. Ez az úgynevezett nagyobb, országos vagy regionális múzeumok esetében működik is. A kismúzeumoknál azonban sokkal szomorúbb a helyzet. A cikkíró egyik interjúalánya, a Guardian művészeti rovatának munkatársa megjegyzi, egyszerűen nem érti, számos angliai kistérség múzeumaiból miért nem keresik meg őt soha valamilyen megírandó témával. Pedig csupán a telefont kéne felvenniük és beütni azt a számot, mely a lap kulturális rovatának végén található.

Pamiatky a Múzeá 2003/3-4.

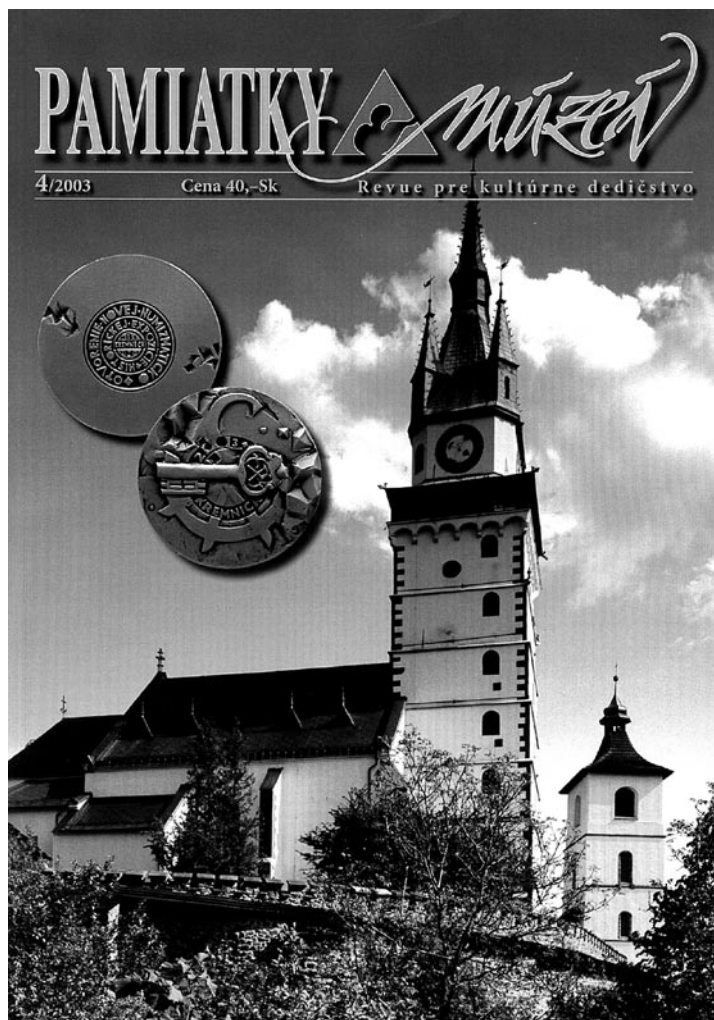
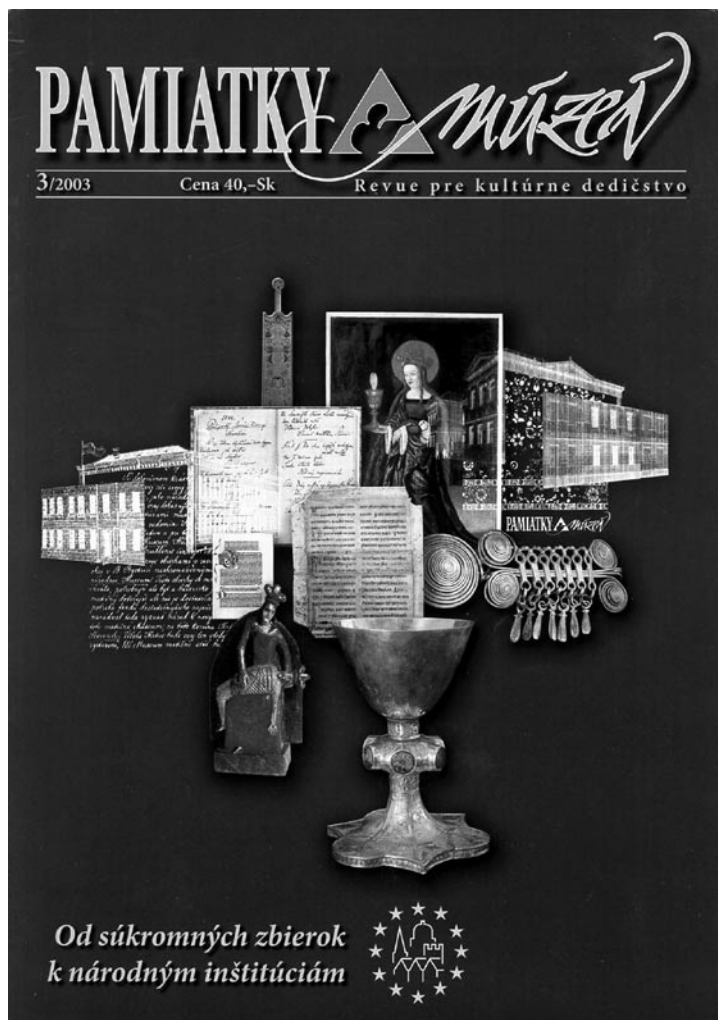
Gönczi Ambrus

A szlovákiai múzeumok és műemlékek világával foglalkozó folyóirat 2003/3-as száma ismert és kevésbé ismert közgyűjteményekről ad híradást, illetve közöl elemző cikket. A legnagyobb terjedelmű munka a pozsonyi Nemzeti Múzeum fejlődéstörténetét mutatja be. 1918 előtt 15 múzeum működött a mai Szlovákia területén, a csehszlovák állam létrejötte azonban maga után vonta újabb és újabb, a szlovák kulturális örökséget ápoló intézmény megalapítását. 1923-ban létrejött Pozsonyban a Szlovák Néprajzi Múzeum, a következő évben pedig a Szlovák Mezőgazdasági Múzeum is megszületett, s ez az intézmény lett a Szlovák Nemzeti Múzeum elődje. 1930 májusában adták át, s egészen a szövetségi állam 1938-as széthullásáig a prágai Mezőgazdasági Múzeum fiókinzeteként működött. Az önálló Szlovákia idején már Nemzeti Múzeumnak hívták, az épület azonban a világháborús harcok során súlyosan megrongálódott, az új-jáépítési munkálatok pedig egészen 1951-ig elhúzódtak. Az épület állapota azonban a rendszerváltozás óta is állandó téma a szlovák múzeumi világban, 1990 óta több épület-fejlesztési terv is született.

Mednyánszky László életpályája, művei és művészete természetes módon nemcsak Magyarországon, hanem Szlovákiában is az érdeklődés homlokterében áll. Alexandra Homolová cikke az országban fellelhető Mednyánszky művekről számol be. Festményeiből legtöbbet a Szlovák Nemzeti Galéria őrzi, s 2002 júniusa óta állandó kiállítással is várja a Mednyánszky művei iránt érdeklődőket. Vladimír Turčan a képes levelezőlapok aranykoráról és a képeslapok jelentőségéről ír cikkében, természetesen megjegyezve, hogy az Osztrák-Magyar Monarchiában jelent meg először a postai úton elküldött képeslap 1869-ben.

A 2003/4-es szám a műemlék-rekonstrukciós munkálatokról tudósít. Ilyen a horné vestenicei öreg templom lábuzatának rekonstrukciója. A templom és környékének régészeti ásatásai eredményeként egy, a XIII. században épült román stílusú egyház falmaradványai, illetve további érdeklődésre számot tartó leletek kerültek elő, köztük a XIII. század közepére datálható hajtincs, fémkulcs, fésű, lópatkó és szegek. A templomot Szent Péterről nevezték el, a XVI. században azonban egy reneszánsz stílusú kápolnát építettek az eredeti alapokra, majd még ugyanebben az évszázadban egy újabb, most már Szent Péterről és

Pálról elnevezett templom épült a kápolna mellé. A régészeti feltárás és rekonstrukció két évet vett igénybe, de a most odalátogatók már egészen részletes képet nyerhetnek a horné vestenicei templom történetéről. Igor Grauss a besztercebányai nagy harangot mutatja be az olvasóknak. 1761-ben hatalmas tűz pusztított a városban, elpusztítva a kor híres magyar harangját. Két évvel később Preis Sámuel harangöntő mester elkészítette az utódot, az úgynevezett nagy harangot. A történelem viharai szerencsére megkímélték, s így a mai napig ez jelzi az időt, s hívja misére a híveket. A cikk írója nehezményezi, hogy a harang nem szerepel a szlovákiai műemlékek listáján, s felhívja a figyelmet, ha a szakemberek azonnal nem veszik kezelés alá, hamarosan eltűnik Besztercebánya egyik fontos történelmi emléke. Egy másik cikk a fából készült szlovákiai zsinagógákról ad körképet. A jól ismert fatemplomok mellett a mai Szlovákia területének északi és keleti tájain, főleg Orava környékén a XIX. század első felében zsidó imaházak, zsinagógák is sokszor fából épültek, az említett katolikus vagy lutheránus templomok mellett. A következő évszázad viharai azonban nagy számban elpusztította őket, éppen ezért bír nagy jelentőséggel a még meglévő helyreállítása.

A Pulszky Társaság hírei

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület közhasznúsági jelentése a 2003. évről (készült az 1997. évi CLVI. számú törvény 19. §-a alapján)

I. számviteli beszámoló

BEVÉTELEK	
2002. évi maradvány	4.980.522.-
NKÖM működési támogatása	2.800.000.-
Nemzeti Kulturális Alapprogram pályázati támogatásai	8.000.000.-
Magyar Nemzeti Múzeum program-finanszírozása	2.000.000.-
Banki kamatok	40.019.-
Tagdíj és előfizetés	3.062.603.-
Egyéb (támogatások, részvételi díjak)	680.521.-
Összesen:	21.563.665.-

KIADÁSOK	
Személyi költségek	2.411.300.-
Közterhek	673.333.-
Működési költségek (telefon, posta, szállás, utazás, stb.)	1.128.505.-
Banki költségek	150.395.-
Egyéb (rendezvények, irodaszer, szolgáltatás, karbantartás, stb.)	2.269.322.-
Magyar Múzeumok nyomdaköltsége	4.920.640.-
„Az év múzeuma 2002” pályázat	3.944.518.-
Magyar Nemzeti Múzeum program-finanszírozás felhasználása	2.500.000.-
NKÖM 2002. évi program-finanszírozása felhasználása	2.811.020.-
2002. és 2003. évben kapott támogatások felhasználása	400.000.-
Összesen:	20.710.373.-
Maradvány a 2004. évre (bank és pénztár)	853.292.-
Mindösszesen:	21.563.665.-

II. A költségvetési támogatás felhasználása

A költségvetési támogatás felhasználása az I. pontban található, részletezése, amely egyben elszámolás a támogatást nyújtó Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának, megtekinthető a Pulszky Társaság székhelyén.

III. A vagyon felhasználásával kapcsolatos kimutatás

Ilyen kimutatás nem készült, mivel a Pulszky Társaságnak felhasználható vagyona nincs.

IV. A cél szerinti juttatások kimutatása

A cél szerinti juttatások felhasználása az I. pontban található, részletezése, amely egyben elszámolás a cél szerinti juttatást nyújtó szervezetek, alapok és alapítványok felé, megtekinthető a Pulszky Társaság székhelyén.

V. Juttatások és támogatások mértéke

a) Központi költségvetési szervtől kapott támogatás összesen 4.800.000.-
(Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Magyar Nemzeti Múzeum)
ebből társadalmi szervezetek működési támogatása pályázaton 2.800.000.-
Bodó Sándor tanulmánykötet . . . 800.000.-
Balázs Ágnes emlékkötet 1.200.000.-
b) Elkülönített állami pénzalaptól kapott támogatás összesen 8.000.000.-
(Nemzeti Kulturális Alapprogram), ebből a Magyar Múzeumok megjelenítéséhez . 4.000.000.-
c) Egyéb támogatás összesen . . . 200.000.-
ebből Giro Bankkártya Rt – Balázs Ágnes emlékkötet 200.000.-

VI. A vezető tisztségviselőknél nyújtott juttatások értéke, illetve összege
Nem voltak ilyen juttatások.

VII. Tartalmi beszámoló a közhasznú tevékenységről

1.) Szervezeti élet
Az elnökség rendszeresen, havonta tartotta üléseit, megvitatta a napirendre tűzött kérdéseket, meghozta szükséges döntéseit. A választmány három alkalommal ülésezett (január 19-én, március 17-én és november 25-én). Megtárgyalta és elfogadta az előterjesztett beszámolókat, javaslatokat, indítványokat. A rendes éves közgyűlés 2003. március 7-én és 8-án Egerben került megrendezésre, „Az év múzeuma 2001” díjjal kitüntetett Dobó István Múzeum aktív közreműködésével. A több mint száz megjelent tagtárs az előterjesztett beszámolót és éves munkatervet vita után elfogadta, majd döntött a Pulszky Ferenc és Pulszky Károly Díj megalapításáról. Ezután a leköszönő elnökség és választmány befejezte működését, majd sor került az új választmány titkos sza-

vázással történő megválasztására. A választás eredményes volt, az új országos választmány névsora a leadott szavazatok sorrendjében: Matskási István, Bodó Sándor, Vásárhelyi Tamás, Viga Gyula, Balázs György, Cseri Miklós, Deme Péter, Petercsák Tivadar, Gönczi Ambrus, Basics Beatrix, Bereczki Ibolya, Káldy Mária, Kovács Petronella, F. Molnár Anikó, Vámos-Lovay Zsuzsa, Füköh Levente, Selmeczi Kovács Attila, Újváry Mária, H. Bathó Edit, Sári Zsolt, Zomborka Márta. A közgyűlés új ellenőrző bizottságot is választott, ennek névsora: Zádor Tamás, Gócsáné Móró Csilla, Németh Lászlóné, Vándor László, Romsics Imre.

A tisztújító közgyűlésen részt vett Koncz Erika, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának helyettes államtitkára, aki itt ismertette először a minisztérium „A megújulás kényszere” című középtávú múzeumi stratégiai vitaanyagát.

2003. március 17-én került sor az új országos választmány első ülésére, melyen megválasztottuk a Pulszky Társaság új elnökségét. A választmány titkos szavazással választotta elnökké Matskási Istvánt, ügyvezető elnökké Balázs Györgyöt, alelnökké Bodó Sándort, M. Kovács Petronellát, Vásárhelyi Tamást és Viga Gyulát, főtitkárrá Gönczi Ambrust.

Az Ellenőrző Bizottság elnöke rendszeresen részt vett a vezető testületek ülésein. A gazdálkodás és az ügymenet tekintetében nem jelzett kifogásolni valót.

Az ügyvezető elnök elrendelte a tagrevíziót, ennek során minden eddig jegyzékbe vett társasági tag megkapta a tagság megerősítését kérő levelünket. A tagdíjat (2003-ban a keresettel rendelkezőknek 2300 forint, a keresettel nem rendelkezőknek és nyugdíjasoknak 1000 forint, melynek befizetője megkapta a Magyar Múzeumok című folyóirat évi négy számát is) eddig 287 fő fizette be.

2003-ban is két főt alkalmaztunk félállásban: Madarasné Thuma Valéria négy órás alkalmazásban a szervezet ügyvezető titkára, Varga Judit szintén négy órás alkalmazásban a gazdasági ügyek intézője.

2) Szakmai tevékenység

Társaságunk elnökségének, választmányának és tagozatainak tagjai részt vettek más szakmai, érdekképviseleti szervezetekkel közös egyeztetésen, a múzeumigazgatók országos értekezletén és más szakmai rendezvények munkájában. Képviselőink tagjai a Nemzeti Kulturális Alap múzeumi szakmai kollégiumának, a szakfelügyeleti hálózatnak és a szakmai akkreditációs bizottságnak.

a) 2003. június 16-án a Pulszky Társaság *vitalórumot* rendezett, melyen mintegy ötven múzeumi szakember (országos, megyei, illetve szakmúzeumok, valamint vidéki kismúzeumok vezetői, illetve munkatársai) mondta el észrevételeit a kulturális tárca

által kidolgozott középtávú múzeumi stratégiai tervvel kapcsolatban. Az értekezleten elhangzottakat, valamint a társasághoz levélben eljuttatott véleményeket a Pulszky Társaság összegezve eljuttatta a minisztérium múzeumi osztályának.

b) A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Muzeológiai Akkreditációs Szakbizottságához a társaság két szakmai továbbképzési programot nyújtott be alapítási engedély kérelemre: „*Múzeumi gyűjtemények kezelése*”, „*Múzeumi menedzser-képzés*”. A program alkotója mindkét esetben a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület Menedzsment Tagozata. Az akkreditációt mindkét program megkapta.

c) 2003. november 28-29-én Berlinben tartotta éves konferenciáját az *Európai Múzeumi Szervezetek Hálózata* (NEMO). Ezen a tagországok képviselői ismertették az ún. nemzeti jelentésüket országok múzeumpolitikájáról, annak jellemzőiről, a törvényi keretéről és a szakmai szervezetek tevékenységéről. A tanácskozás több fontos, minden országot érintő kérdéssel is foglalkozott (ingyenes múzeumi belépő, a nemzeti múzeumi szövetségek és a nemzeti ICOM bizottságok kapcsolata). A vita lezárása után a résztvevők új ügyvivői testületet választottak. Az elnök ismét Anja-Tuulikki Huovinen, a Finn Múzeumi Szövetség vezetője lett, az ötfős ügyvivői testület tagjává választották a PT-MME ügyvezető elnökét, *Balázs Györgyöt*, mint az Európai Unióhoz ebben az évben csatlakozó országok képviselőjét. A konferencia végül elfogadta azt a memorandumot, melyet az elnök asszony eljuttatott az Európa Tanácshoz. A memorandumban a NEMO hangsúlyozza a múzeumok, s ezen belül a helyi, lokális, regionális és kismúzeumok rendkívüli jelentőségét a társadalom általános kulturális fejlesztésében, a helyi közösségek identitásának erősítésében. A memorandum kéri az új európai kulturális projektek kidolgozásánál e szempontok maximális figyelembevételét.

d) A PT-MME Közművelődési Tagozata által 2002. június 26-28. között Esztergomban rendezett Országos Múzeumi Közművelődési konferencia kötete 2003 folyamán megjelent (115 oldal, szerk. Lengyelne Kurucz Katalin).

e) Az elnökség Bodó Sándor és Viga Gyula alelnököket kérte fel a *Pulszky-díj* alapítás részleteinek kidolgozására. Az előterjesztést az elnökség elfogadta, majd az ennek nyomán közzétett kiírás eredményeképpen a két kategóriára 36 jelölés érkezett. A döntés eredményét a közgyűlésen ismertettük, ott került sor a díjak átadására.

f) „*Az év múzeuma 2002*” pályázat. A 2003-ban hetedik alkalommal megszervezett pályázaton összesen 10 intézmény vett részt. A korábbi években kialakult hagyományoknak megfelelően a pályázati kiírást és a feltételeket a Múzeumi Hírlevél hasábjain je-

lentettük meg. A korábbi években összegyűlt tapasztalatokat elemezve – a kiíró szervezetek képviselői és a bíráló bizottság tagjai javaslatára – három kategóriát hirdettünk meg: 1) országos és megyei múzeumok; 2) országos szakmúzeumok, területi és tematikus múzeumok; 3) közérdekű muzeális gyűjtemények és kiállítóhelyek.

Az első kategóriában 1, a másodikban 5, a harmadikban 4 pályázat érkezett. Az eredményhirdetésre – immár ugyancsak hagyományosan – a Múzeumok Majálisa megnyitó ünnepségének keretében került sor. A díjakat a nemzeti kulturális örökség leköszönő minisztere, Görgey Gábor jelenlétében dr. Hiller István miniszter adta át. A díjazottakról és az ünnepségről számos napilap, több televíziós és rádiós adás is beszámolt.

„Az év múzeuma 2002” kitüntető címet és díjat elnyert intézmények (Postamúzeum, Viski Károly Múzeum, Herendi Porcelánművészeti Múzeum és Marcali Városi Helytörténeti Múzeum) az első helyezést igazoló falitábla és oklevél mellett kapott egy-egy millió, illetve ötszázezer-ötszázezer forintot a Pulszky Társaságon keresztül használta fel, mégpedig szakmai tevékenységével összefüggésben. A Magyar Múzeumok 2003. évi 2. száma (29-32. oldal) részletesen beszámolt az egész pályázati folyamatról, értékelve a pályázó intézmények tevékenységét.

g) A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület 1995 óta jelenteti meg a *MAGYAR MÚZEUMOK* című negyedéves szakmai folyóiratot, a Nemzeti Kulturális Alapprogram Múzeumi Szakmai Kollégiumának pályázati támogatásával. 1999 óta a kiadás mellett a teljes lebonnyolítás és a terjesztés is a Társaság feladata (korábban a Hazai Tájakon Alapítvány működött közre). A 2001-ben átalakult szerkesztőség vitte tovább a folyóiratot (főszerkesztő: Selmeczi Kovács Attila, a szerkesztőség tagjai: Basics Beatrix, Cséve Anna, Holló Szilvia Andrea, Kriston Vízi József, Wollák Katalin). Szerkesztőségi titkár és az angol összefoglalók fordítója: Gönczi Ambrus.

A Pulszky Társaság elnökségi döntése alapján megtörtént a szerkesztőbizottság átalakítása is, 2001-től új összetételű szerkesztőbizottság segíti a folyóirat munkálatait (elnöke Pintér János, tagjai: Bencze Géza, Bertáné Varga Judit, Kóciánné Szentpéteri Erzsébet, Kovács Péter, Vándor László, Vukov Konstantin).

A 2003. évi négy szám mindegyike tematikus tartalommal rendelkezik. Az első szám a Néprajzi Múzeum elhelyezésének gondjairól nyújtott elemzést követően több vidéki múzeum működési problémáit, más esetben kiemelkedő eredményeit, nagyszabású terveit ismertette, valamint néhány mintaszerűen működő és gazdálkodó alapítványi múzeum bemutatkozásának adott helyet (Postamúzeum, Soproni Közpon-

ti Bányászati Múzeum). A nemzetközi kapcsolatok terén a holland Delta-tervről jelent meg ismertetés. A második szám fókuszában a közelmúlt múzeumi megjelenítésének problematikája állt, nagyobb teret biztosítva a Terror Háza Múzeum kiállításainak létrejöttéről szóló interjúknak és két szakmai értékelésnek. Ez a szám foglalkozik a múzeumi tevékenység korszerűsítésének néhány területével (múzeumi marketing, vizuális kultúra, a múzeumok és turizmus kapcsolata). Ebben a számban jelent meg „Az év múzeuma 2002” pályázati eredmény ismertetése, továbbá említést érdemel az évfordulók kapcsán a Mátyóki Ádám és a Neumann János kiállítás bemutatása. A harmadik számot teljes egészében a műszaki múzeumok anyaga töltötte meg, az Országos Műszaki Múzeum 30 éves évfordulója alkalmából. Ez a tematikus szám 20 műszaki és ipari múzeum, gyűjtemény ismertetését adja közre, több kevésbé ismert intézmény és szakterület bevonásával. Ez a szám régi adósságot törleszt a tematikai arányosság tekintetében. A 2003. év két nagy évfordulójának múzeumi megnyilvánulásait foglalja össze a negyedik szám, a Rákóczi évfordulóról nyújtott áttekintő beszámoló, valamint a Deák-év múzeumi eseményeiről képet adó 4 dolgozat révén. Az évfordulók jegyében emlékezünk meg Apáczai Csere János Magyar Enciklopédiájának 350 éves múltjáról, Pulszky Károly születésének 125. évfordulójáról, valamint több múzeum évfordulójáról. A tematikát három régészeti feltárás ismertetése, valamint több érdekes nemzetközi és hazai kiállítási beszámoló is bővíti. Továbbra is megtartottuk a folyóirat kialakult rovatrendjét, igyekeztünk a színes oldalakon érdekes és vonzó képanyagot közreadni. A műszaki előkészítés és a nyomdai kivitelezés aránylag kedvező áron és megfelelő színvonalon rendeződött.

A Társaság tagjai 1999 óta a tagdíj ellenében megkapják a Magyar Múzeumok számait. Emellett mintegy 250 hazai és külföldi (egyéni és intézményi) előfizető kapja meg postai küldeményként, valamint további mintegy 100 tisztelet-, csere- és szerzői példányt küldünk szét. Harmincnál több helyen (múzeumokban, könyvesboltokban) árusítják bizományban a folyóiratot.

A Nemzeti Kulturális Alapprogram által nyújtott támogatás (2003-ban 4 millió forint) igen jelentős, mégis nehezen küzdünk meg a pénzügyi források szűkösségével. Egy-egy szám nyomdai előállítására 1,1 millió forint, a szerzői honoráriumok számonként átlagosan 300 ezer forint körül mozognak, míg a postaköltség számonként meghaladja a százezer forintot. A nyomdai kivitelezésen felüli minden költség a Társaság működési keretét terheli. Törekszünk további támogatók, szponzorok és hirdetőtö megfoglalására, azonban „társadalmi munkában” ez nehezen megy, és egyelőre ritkán hoz ered-

ményt. Az előkészítés, tördelés, szerkesztés, terjesztés jelentős mértékben lekötötte a Társaság csekély adminisztrációs állományát és a főszerkesztőt, a szerkesztőség tagjai részéről is igen sok áldozatot követel. Az olvasók (és nem csak a szűkebben vett szakma) részéről kapott visszajelzések szerint a folyóirat elismertségnek örvend. Minden lapszámban közöljük a támogatók nevét és logóját.

h) 2002 decemberében kapott felkérést a Pulszky Társaságtól Éri István tiszteletbeli elnök a *Tímárné Balázsy Ágnes-émlékkötet* szerkesztési feladatainak ellátására. A 200 oldalas, háromszáznál több illusztrációval és egymilliónál több karaktert tartalmazó kötet 2003 végére nyomdakész állapotba került; a fordítás, szerkesztési és nyomdai előkészítő munkák 4. millió forintot igényeltek. Éri István még 2002 végén elkészítette a kötet előzetes költségvetését ezer példányos angol és ötszáz példányos magyar nyelvű változatának kiadására. E szerint az említett terjedelmi és példányszámbeli megjelenítéshez 6 millió forintra van szükség. A szerkesztő számításai szerint a kötet – Balázsy Ágnes halálának harmadik évfordulóján – 2004-ben kinyomtatható, a nyomás költsége 2 millió forint.

3) Tagozati munka

A *Kismúzeumi Tagozat* az elmúlt évben nem rendezett országos találkozót, de kisebb létszámú összejövetelekre sor került, ahol beszélgetések és eszmecsereket folytán érlelődött meg az az elhatározás, hogy a tagozat tekintse át a kismúzeumok helyzetét párhuzamosan a működési engedélyek felülvizsgálatával. E célból létrehoztak egy 3 fős munkacsoportot Poroszlai Ildikó, Bathó Edit és Füköh Levente részvételével. A munkacsoport két alkalommal találkozott a NKÖM Múzeumi Osztálya illetékes szakembereivel, akikkel egyeztetve megállapodtak a 2004. évi tennivalókról. E szerint 2004 február végéig áttekintik a kismúzeumok jogállását, tájékoznak a működési engedélyek felülvizsgálata során kialakult jelenlegi helyzetről, továbbá a szakfelügyelveken ezen intézményeket érintő jelentéseiről. Készítenek egy ún. „SZMSZ modell”-t arra nézve, hogy a megyei szervezeten belül hogyan lehetne a tagmúzeumok helyzetét erősíteni, pályázati lehetőségeiket segíteni. Eredményeiket egynapos országos tanácskozás keretében kívánják megvitatni, ahol a közelség EU csatlakozással járó kérdések is napirendre kerülnek.

Az *Ifjúsági Tagozat* 2003 januárjában egynapos szakmai találkozót tartott a Terror Háza Múzeumban, melyen az intézmény létrejöttének történetéről hallhattak a résztvevők, majd megtekintették az állandó kiállítást, és szakmai vita keretében értékelték a látottakat. 2003 januárjának második felében a Holland Múzeumi Szö-

vetség meghívására a Post Matra konferencián a tagozat képviselőjében Mészáros Veronika, Méri Edina, Bárd Edit, Vass Erika és Gönczi Ambrus vett részt. 2003 márciusában tagozati találkozóra került sor a Társaság egri közgyűlésének keretében, mely az előző év tevékenységét értékelte. A 2003-ra tervezett és elmaradt programokat 2004 folyamán rendezik meg.

A *Művészettörténeti Tagozat* 2003. november 27-én tartotta éves szakmai értekezletét a Nemzeti Galéria épületében, melyen aktuális kérdések és a 2004. évi szakmai program megvitatása volt terítéken.

A *Menedzsment Tagozat* 2003-ban sikeresen akkreditálta két továbbképzési program alapítását (lásd Szervezeti élet 2. b. pontja).

A *Közművelődési Tagozat* 2003 őszén konferencia megrendezését tervezte, mely a múzeum és a kulturális turizmus kapcsolatát, annak kérdéseit vizsgálta és vitatta volna meg, anyagi okok miatt azonban megrendezésére nem került sor.

A *Műtárgyvédelmi Tagozat* évi rendszeres értekezletét 2003 decemberében tartotta meg. A Nemzeti Múzeumban megrendezett Országos Restaurátor Konferencián (2004. január 27-28) Matskási István elnök átadta a „Műtárgyvédelemért – Balázsy Ágnes díjat”.

4) Együttműködés az ICOM Magyar Nemzeti Bizottsággal

Balázs György ügyvezető elnök előterjesztését elfogadva a PT-MME az ICOM MNB-al együttműködési megállapodást kötött „...a magyar múzeumügy szakmai színvonalának emelése, európai normákhoz felzárkóztatása, a NKÖM elvárásainak való megfelelés, valamint a magyar múzeumi terület elvárásai, feladatai érdekében végzendő közös tevékenységről.

A Pulszky Társaság és az ICOM MNB az Európai Unióhoz való csatlakozás kulturális területet érintő változásaira való felkészülés, a szakmai harmonizáció érdekében a következőkben fejt ki tevékenységét:

- kiadja a Magyar Múzeumi Etikai Kódexet;
- kidolgozza és elfogadtatja a Magyar Múzeumok akkreditációjának rendszerét;
- kidolgozza a Magyar Múzeumi Szakmai követelményrendszert és életpálya normákat;
- múzeumi normatívára vonatkozó ajánlást tesz a NKÖM felé;
- megvizsgálja a Múzeumi Kamara létrehozásának körülményeit;
- a régiók kialakítása során részt vállal a múzeumi területet érintő szakmai tervezésben;
- összehangolja nemzetközi kapcsolatait, tagsága számára a külföldi és hazai nemzetközi szakmai fórumokon való részvételt elősegíti;

- kezdeményezi hazai szakmai-muzeológiai konferenciák megrendezését.”

A fenti megállapodást eljuttattuk a NKÖM Közgűjteményi Főosztálya és Múzeumi Osztálya vezetőihez.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület egyetlen hazai átfogó szakmai szervezetként 2003-ban is sokirányú, aktív tevékenységet fejtett ki, hozzájárulva a szakmai kérdések érdemi megvitatásához, továbbá lehetőségeihez képest képviselte az ezen a területen dolgozók szakmai érdekeit.

Budapest, 2004. február 15.

Dr. Matskási István Dr. Balázs György
elnök ügyvezető elnök

Közzgyűlés (2004. március 19.)

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület évi rendes közgyűlését a Néprajzi Múzeum Dísztermében tartotta meg. A közgyűlés elfogadta az elnökség és a választmány által már korábban jóváhagyott 2003. évi közhasznúsági jelentést, illetve kisebb módosítások figyelembevételével megszavazta a 2004. évi munkatervet

is. A közgyűlésen Berezky Loránd, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatója tartott előadást „Múzeum vagy szórakoztatás” címmel, melyet szakmai vita követett. Ezt követően Vándor László, a Megyei Múzeumi Szövetség elnöke tájékoztatót tartott az új szerveződés céljairól és működéséről, Füzes Endre pedig a Tájház Szövetség képviselő-

ben beszélt az általa vezetett egyesületről. A legnagyobb érdeklődéssel várt eseményre, az első ízben odaítélt Pulszky Ferenc és Pulszky Károly díj átadási ünnepségére a délelőtti ülészakon került sor. Ezen első és kivételes alkalommal hatan részesültek Pulszky Ferenc díjban, ketten pedig Pulszky Károly díjban.

A Pulszky Társaság kitüntetettjei

Pulszky Ferenc díjasok

Szentlélek Tihamér

Szentlélek Tihamér 1911. augusztus 11-én született Nagyváradon. 1937-41 között a Pázmány Péter Tudományegyetemen jogot tanult, közben az Eötvös Loránd Tudományegyetemen is folytatta tanulmányait, végül 1951-ben ókori és középkori régészetből szerezte meg diplomáját. 1951-ben a fenépusztai, 1951-54 között a Szilágyi János által vezetett aquincumi helytartói palota feltárásán dolgozott. 1955-ben a veszprémi Bakonyi Múzeum igazgatója lett, hozzá tartozott Vas és Zala megye is. 1955-60 között a balatonörvényesi római kori telep feltárását vezette. A Tihanyi Múzeumban 1960-ban új, nagy sikerű helytörténeti kiállítást rendezett. 1961-től 1972-ig a szombathelyi Savaria Múzeum igazgatója, 1963-tól a Vas megyei múzeumok igazgatója. A modern Savaria kutatás megalapozója és megindítója. Az Ő kezdeményezésére adták elő az Iseumban Mozart Varázsfuvoláját, Plautus

Amphitruóját és az Iphigeneiat. Elindította a Vas megyei Múzeumok Értesítőjét (Savaria címmel), Vas megyei feltárásait ismertető munkái mellett jelentősek a Szépművészeti Múzeum antik mécseseiről szóló írásai. Munkáinak eredményeit az Archaeológiai Értesítőben, az Antik Tanulmányokban, az Acta Antiquában, a Szépművészeti Múzeum Bulletinjében, a Savariában, a Fasti Archeologiciben, a Schield von Steierben adta közre. 1961-től 8 éven keresztül a TIT Vas megyei elnöke. A TIT keretében több száz előadást tartott a művészettörténet, ókortörténet, Savaria kutatások témakörében, valamint az egyiptomi, hellenisztikus és római kori művészetekről. 1967-ben egyik kezdeményezője volt a Savaria Nyári Egyetem megrendezésének, melynek rendszeres előadója is volt. Munkásságát Bugát Pál, Pasteiner és Kuzsinszky emlékéremmel ismerték el. A Tihanyi Múzeum kiállításának megrendezéséért a Munka Érdemrend bronz fokozatát, a Savaria Iseum feltárási és helyreállítási munkálataiért a Munka Érdemrend Ezüst, majd egész szombathelyi tevékeny-

ségéért a Munka Érdemrend arany fokozatát kapta. Szentlélek Tihamérnak, a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület alapító tagjának életművéért Pulszky Ferenc díjat adományozunk.

Éri István

Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett diplomáját néhány évig a Budapesti Kémsavgyár vegyipari szakmunkásaként hasznosította, majd 1952-től a Magyar Nemzeti Múzeum, azt követően az Országos Műemléki Felügyelőség régésze volt. 1961-1973 között a Bakonyi Múzeum, majd a Veszprém megyei múzeumok igazgatója volt, 1974-től 1980-ig a Múzeumi Módszertani és Restaurátor Központ, majd 1989-ig a Központi Múzeumi Igazgatóság igazgatóhelyettese. Kiemelkedő szerepet vállalt a magyar muzeológia módszertani fejlesztésében, elindítója volt a rendszeres restaurátorképzésnek. Úttörő munkát végzett a modern informatika eredményeinek múzeumi-tudományos meghonosításában csakúgy, mint a külföldi szakirodalom hazai

megismertetésében. A Tájak – Korok – Múzeumok mozgalom szervezésével és kiadványaival nagy szerepet vállalt a hazai múzeumok társadalmasításában. A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület irányításában, a Magyar Múzeumok című folyóirat létrehozásában végzett tevékenységéért is, tiszteletbeli elnöknek a Pulszky Ferenc-díjat adományozzuk.

Domonkos Ottó

Frissen szerzett diplomájával 1952-ben került a soproni Liszt Ferenc Múzeumba. Csatkai Endrétől 1963-ban vette át az intézmény irányítását, s 1989 végi nyugdíjba vonulásáig, igazgatása alatt épült ki a városi múzeum hálózata. Ennek során tevékeny részese volt annak a törekvésnek, hogy a Sopron belvárosában helyreállított műemléki épületekbe közintézmények, nem utolsósorban közgyűjtemények kapjanak helyet. Szorosan összefonódó muzeológiai és tudományos tevékenységének középpontjában a céhes kézműipar állt, eredményeit jelentős gyűjtemény, kítűnő kiállítások és alapvető könyvek, tanulmányok igazolják. Számos kiállítást rendezett Sopronon kívül, más magyar városokban – például a pápai Kékkéftő Múzeumban –, de több európai országban is népszerűsítette ilyen módon a magyarországi kézművesipar történiáját és remekeit. Soproni és Győr-Moson-Sopron megyei tevékenysége mellett jelentős szerepet vállalt a kézműves ipartörténet kutatásának szervezésében, a magyar néprajz és muzeológia számos területén. Példamutató életműve alapján ítélte oda a Kuratórium Domonkos Ottónak a Pulszky Ferenc-díjat.

Király Árpád

Gépészmérnök, a Magyar Elektrotechnikai Múzeum alapítója, nyugalmazott igazgatója. 1969-ben kezdeményezte az erősáramú elektrotechnika még fellelhető emlékeinek megmentését. Az általa irányított gyűjtőmunka eredményeként az 1975-ben létrehozott múzeum 1982-ben vált országos gyűjtőkörű intézménnyé. A múzeum gyűjteménye ma már mintegy tízezer tárgyat, tizenötezer kötet könyvet és dokumentumot, több ezer fotót számlál. A Magyar Elektrotechnikai Egyesület Technikatörténeti Bizottságának harminc évig volt elnöké, majd az általa 1993-ban létrehozott Jedlik Ányos Társaság főtitkáráként is meghatározó szerepet vállalt a magyarországi elektrotechni-

ka történetének feltárásában és megismertetésében. Király Árpád ipartörténeti értékeink megőrzésében és társadalmasításában végzett félszázados munkássága elismerésé-
ként, 80. életévében kiérdemelte a Pulszky Ferenc-díjat.

Minárovics János

Tűzoltó tisztté avatásától, 1949-től nagy érdeklődéssel tanulmányozta a tűzoltóság múltját, 1954-től országos anyaggyűjtést végzett az akkor alakuló Tűzoltó Múzeum számára. 1955-től Európa első ilyen szakmúzeumának igazgatójaként tevékenykedett, 1957-ben az ő tervei alapján készült el az intézmény első állandó kiállítása is. Több mint 50 kiállítás rendezése, egymilliót meghaladó látogatói létszám fémjelzi tevékenységét, de emellett öt könyve és háromszázat megközelítő publikációja is a tűzoltóság múltjának feltárását és megismertetését segítette. Sokat tett az intézmény hazai és külföldi megismertetéséért, a tűzoltó kultúra széles körű népszerűsítéséért. Életműve, az országos gyűjtőkörű szakmúzeum létrehozása, a tűzvédelem muzeológiai és tudományos alapjainak lerakása, feldolgozása és bemutatása alapján Társaságunk a Pulszky Ferenc-díjat ítélte Minárovics Jánosnak.

Varga Gyula

Pályáját tudományos kutatóként kezdte, majd gimnáziumi tanárként és közművelődési szakemberként dolgozott. 1969-ben került a Déri Múzeum néprajzi gyűjteményébe, ahonnan 1992-ben vonult nyugdíjba. Munkája során tudatosan törekedett az elődök által megalapozott gyűjtemények fejlesztésére, ebben alapos történeti és néprajzi tájékozottsága segítette. Elmélyült tudományos munkássága a gyűjtemény tárgyi anyagában is jól kirajzolódik. Látványos és ötletgazdag kiállítások sorát hozta létre Debrecenben és Hajdú-Bihar megye múzeumaiban. Öt évtizedes tudományos tevékenységét a mesterétől, Szabó Istvántól tanult igényességgel végezte, könyvei és tanulmányai példaértékűek. Konceptiózus építkezés jellemezte szerkesztői munkásságát is. Varga Gyula kiemelkedő szerepet vállalt Hajdú-Bihar megye közművelődési életében, a néptánc-mozgalomban és a tudományos élet színterein is. Nem mellékesen a Debreceni Egyetemen a történész és néprajzos hallgatók generációit ismertette meg a tudományos munka és a múzeumi tevékenység alapjaival. Mindezek alapján, 80. életé-

vében a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület Pulszky Ferenc-díjjal ismeri el életművét.

Pulszky Károly díjasok

Romsics Imre

Másoddiplomaként szerzett etnográfus képzettséget az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. 1993 áprilisától a kalocsai Viski Károly Múzeum kinevezett igazgatója. Az általa irányított tájmúzeum az elmúlt évtizedben komoly, tervszerű szakmai tevékenységet tudhat maga mögött. Ennek egyik feltételét 1995-97 között az épület felújítása, az új raktár kialakítása jelentette. Szisztematikus munkával hozták létre az új textilgyűjteményt, oldották meg a nagy értékű fotóanyag korszerű tárolását. A Viski Károly Múzeum négy könyvsorozatának gondozása mellett Romsics Imre terjedelmes monográfiát szerkesztett Homokméggyről, a kalocsai paprika-kultúra történetéről, s maga is szép tanulmányokban mutatta be a híres kalocsai hímzés és viselet változásait. Több, országos jelentőségű programot, konferenciákat szervezett. Intézménye – a Kalocsai Múzeumbárátok Köre égisze alatt is működve – a térség tudományos és kulturális életének egyik központja. 2002-ben a fennállása 70. évfordulóját ünneplő Viski Károly Múzeum kategóriájában elnyerte „Az év múzeuma” kitüntető címet. Tevékenységéért Romsics Imrét Társaságunk Pulszky Károly-díjjal jutalmazza.

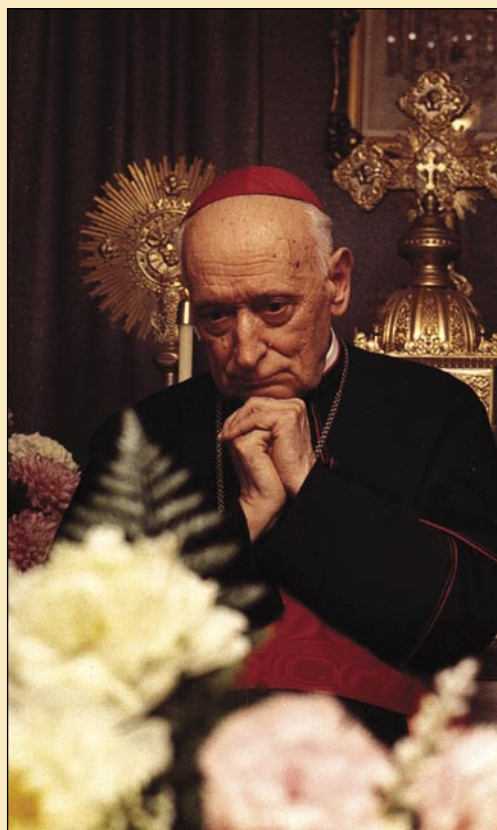
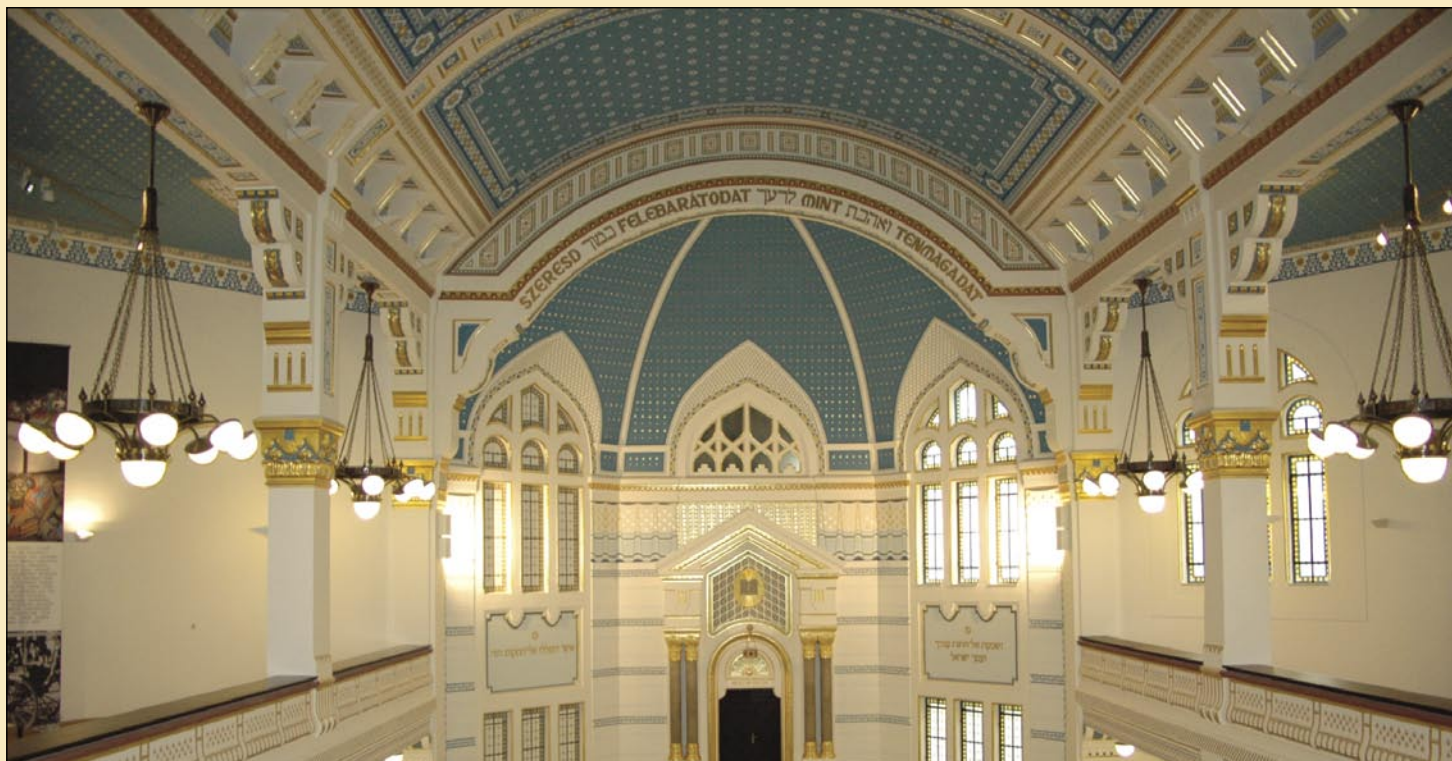
Víg Károly

Dr. Víg Károly, a szombathelyi Savaria Múzeum munkatársa két évtizede végez kiemelkedő kutatómunkát. Magas színvonalú kiállítások, előadások és publikációk jellemzik tevékenységét. Legutóbbi műve Nyugat-Magyarország zoológiai kutatásának történetét dolgozza fel. A több mint háromszáz oldalas angol nyelvű kiadás (*Zoological Research in Western Hungary: A History*) nemzetközileg kiemelkedő értéket jelent és nagy presztízst ad a magyar természettudományi muzeológiának. Víg Károly Verebi Vég Gyula természetrajzi gyűjteményéről is értékes elemző tanulmányt adott közre. Külföldi konferenciákon tartott előadásai, olykor igen nagy nehézségek árán megvalósított tanulmányútjai (Mexikó, Irán, Kaukázus) magas színvonalú publikációi, egyetemi oktatómunkája egyaránt példaértékű. Eddigi eredményes munkásságát Társaságunk a Pulszky Károly díjjal ismeri el.

E számunk szerzői

- Balázs György dr. (1951)
etnográfus
kandidátus
ügyvezető elnök
Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi
Egyesület
Budapest
- Balogh Jánosné Horváth Terézia dr. (1940)
etnográfus
kandidátus
főtanácsos
Néprajzi Múzeum
Budapest
- Basics Beatrix dr. (1956)
művészettörténész
főosztályvezető
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest
- Csapó Katalin dr. (1954)
etnográfus, történész
muzeológus
Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari
Múzeum
Budapest
- E. Csorba Csilla (1952)
művészettörténész
főigazgató-helyettes
Petőfi Irodalmi Múzeum
Budapest
- Deme Péter dr. (1950)
történész
igazgató
KÖH Társadalmi Kapcsolatok Igazgatósága
Budapest
- Ébli Gábor dr. (1970)
művészettörténész
PhD.
tudományos főmunkatárs
MTA Művészettörténeti Intézet
Budapest
- Gönczi Ambrus (1973)
történész muzeológus
gyűjteményvezető
Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény
Budapest
- Halmágyi Pál dr. (1948)
történész
igazgató
József Attila Múzeum
Makó
- Katona Edit (1955)
etnográfus
főmuzeológus
Néprajzi Múzeum
Budapest
- Képpessy Bence (1970)
művelődésszervező
gyűjteménykezelő
Néprajzi Múzeum
Budapest
- Korheen Papp Zsuzsa
restaurátor
Városi Múzeum
Szabadka
- Kovács Gergely (1974)
muzeumpedagógus
okleveles posztulátor
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest
- Kriston Vízi József dr. (1953)
etnográfus
NKÖM szakértő
VERZATUS Oktatási és Néprajzi Stúdió
Budapest
- Nagy Veronika (1975)
etnográfus
PhD hallgató
Debreceni Egyetem
Debrecen
- Nemes-Kovács Ernő (1973)
okleveles faszobrász
restaurátor művész
PhD. hallgató
MKE Restaurátorképző Intézet
Budapest
- S. Lackovits Emőke dr. (1946)
etnográfus
osztályvezető
Laczkó Dezső Múzeum
Veszprém
- Rédey Judit (1954)
közgazdász
muzeológus
Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari
Múzeum
Budapest
- Sági Zoltán dr. (1964)
rendőr alezredes
igazgató
Rendőrség-történeti Múzeum
Budapest
- Schwarz Katalin dr. (1944)
történész
ny. könyvtárvezető
Budapesti Történeti Múzeum
Budapest
- Szőke Balázs (1971)
okleveles restaurátor művész
főrestaurátor
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest
- D. Udvary Ildikó (1958)
történész, művészettörténész
igazgató
Pesterzsébeti Múzeum
Budapest
- Váradi István (1935)
tanár
alapító vezető
Garabonciás Együttes
Budapest
- Várnai Vera (1972)
történész muzeológus
gyűjteményvezető
Holocaust Dokumentációs Központ és
Emlékgyűjtemény
Budapest
- Vásárhelyi Tamás dr. (1949)
biológus
kandidátus
főigazgató-helyettes
Magyar Természettudományi Múzeum
Budapest

Kiállítási képek – Exhibition Images

Mindszenty József arcképe, 1973. Matawan-i „Máriapócs”, USA
Mindszenty Alapítvány Archívuma
The portrait of József Mindszenty, 1973,
Matawan, USA

A felújított Páva utcai zsinagóga belső tere a karzat felől
The interior of the restored synagogue in Páva utca from the triforium
Fotó – Photo:
Vadász Gábor

Részlet a Petőfi Irodalmi Múzeum kiállításából
– Detail of the exhibition of Petőfi Literary Museum
Fotó – Photo:
Dobóczy Zsolt

A Kiscelli Múzeum új állandó kiállításának részlete
Detail of the new permanent exhibition in the Kiscelli Museum
Fotó – Photo: Fáyiné Szalatnay Judit

**MAGYAR
MÚZEUMOK**

